

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. ФРАНКА
Навчально-науковий інститут педагогіки
Кафедра дошкільного виховання і педагогічних інновацій

Укладачі:
РУДНИЦЬКА Н. Ю.
СИНИЦЯ М. О.

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

навчально-методичний посібник для студентів
і викладачів педагогічних навчальних закладів

Житомир - 2010

*Рекомендовано до друку вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
_____ квітня 2010 року, протокол № ____.*

Рецензенти:

Костюшко Ю.О. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психолого-педагогічних дисциплін Житомирської філії МАУП;

Н.П. Тарнавська – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

О.Є. Антонова – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка

Укладачі: **Рудницька Н.Ю., Синиця М.О.** Педагогічні технології в початковій школі: Методичні рекомендації. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 87 с.
Р73

Кожен педагог, організуючи свою педагогічну діяльність, створює авторську педагогічну технологію, що враховує технологічне проектування роботи всього освітнього закладу. Для грамотного створення своєї власної технології необхідно познайомитися з складовими педагогічної технології та особливостями їх проектування.

Методичні рекомендації адресується науковцям, педагогам-практикам, студентам вищих навчальних закладів.

ЗМІСТ

Передмова	4
I. Розподіл навчального часу за темами.....	6
II. Рекомендації до підготовки та проведення практичних занять.....	7
III. Рекомендації до виконання лабораторних робіт.....	64
IV. Тестові завдання.	69
V. Список рекомендованої літератури.....	73
V. Додатки	75

Передмова

Зміни пріоритетів майже у всіх сферах життя привели до зміни парадигм освіти. Особистісна (гуманістична) орієнтація освіти визнана сьогодні вимогою часу. Під кутом зору гуманістичної парадигми як системи вихідних методологічних положень про місце людини в природі і суспільстві доцільно переглянути цілісний навчально-виховний процес для пошуку нових засад його реалізації та прогнозування.

Заклади освіти в сьогоднішніх умовах покликані виховувати особистість, що здатна творчо мислити та приймати нестандартні рішення, здійснювати обробку інформації. Це вимагає змін у підходах і методах навчання. Нововведення полягають у паралельному використанні традиційних методів та організаційних форм навчання і нових освітніх, педагогічних та інформаційних (комп'ютерних) технологій.

Одна із найбільш примітних рис сьогоднішнього світу — це зміни, які відбуваються у всіх сферах суспільства значно швидше, ніж це було раніше. Глобалізація економіки і пов'язані з нею “інформаційний вибух” і посилення конкуренції ведуть до істотних змін в процесах виробництва, організації роботи, моделях зайнятості робочої сили і ринках праці. Це, в свою чергу, вимагає значної модифікації “складу” і характеру знань і умінь якими повинен володіти індивідуум, щоб справитися з новими завданнями і досягати успіхів у своїй кар'єрі.

Виходячи із цих вимог, багато країн шукають шляхи удосконалення освіти і підготовки кадрів, впроваджують нові концепції розвитку знань і умінь, які доповнюють багатовіковий досвід, накопичений традиційною педагогікою. Тому реформування систем профпідготовки іде за такими основними напрямками як базування підготовки кадрів на реальному запиті на робочу силу на ринку праці, надання їм більшої гнучкості, забезпечення професійної компетентності випускників в цілях підвищення їх шансів на працевлаштування. Підготовка кадрів, яка зорієнтована на розвиток компетентності, критичного та творчого мислення студентів є найбільш розповсюдженою концепцією в останні роки в системі професійної освіти.

Оволодіння студентами базовими основами педагогічної культури - фундаментальне завдання загальнопедагогічної підготовки. Педагогічна культура розглядається як динамічна система загальнолюдських педагогічних цінностей, творчих способів педагогічної діяльності й особистісних досягнень людей, які займаються навчанням і вихованням. Тому основні завдання професійного становлення і розвитку особистості майбутнього вчителя як компетентного фахівця і людини культури полягають у тому, щоб увести студента у світ педагогічних цінностей, допомогти в оволодінні базовими основами педагогічної культури і розвинути суб'єктні властивості особистості педагога як людини культури.

Базовими компонентами педагогічної культури є: гуманістична педагогічна позиція й особистісні якості педагога; педагогічні теорії і педагогічне мислення; педагогічні технології і професійні уміння; досвід творчої педагогічної діяльності, обґрунтування власної педагогічної діяльності як системи (дидактичної, виховної, методичної); культура професійної поведінки, способи саморозвитку і саморегуляції особистості та діяльності педагога.

Вивчаючи курс «Педагогічні технології в початковій школі» необхідно керуватися системним підходом, який розглядає педагогічну технологію як відкриту, гнучку і динамічну структуру взаємодіючих елементів: цілей, змісту освіти, методів і організаційних форм роботи з виходом на реальний результат — підготовки високоосвіченої компетентної особистості майбутнього педагога.

Отже значення курсу «Педагогічні технології в початковій школі» полягає в розробці і втіленні педагогічних технологій для навчальної моделі, яка розглядає особистісно-творче навчання як безперервний творчий пошук і розвивальну взаємодію у новому соціокультурному просторі.

Мета курсу: формування у майбутніх педагогів умінь орієнтуватися у широкому спектрі сучасних інноваційних технологій, ідей, шкіл, напрямків та використовувати їх у практичній діяльності.

Місце дисципліни в навчальному процесі: читається на IV-му курсі у VII-VIII-му семестрі.

Провідні положення програми курсу: на сучасному етапі національного відродження в Україні іде становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір, відбувається зміна освітньої парадигми, що супроводжується суттєвими інноваціями в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу. Сучасний педагогічно грамотний спеціаліст повинен бути обізнаним із широким арсеналом освітніх технологій і вміти використовувати їх на практиці.

Професійна спрямованість: практичне оволодіння педагогічними технологіями організації навчальної та позаурочної роботи в початковій школі.

Завдання дисципліни: практична підготовка майбутніх вчителів-вихователів до інноваційної педагогічної діяльності.

Зміст і принципи побудови навчального процесу: лекції і семінарсько-практичні, лабораторні заняття з використанням активних методів навчання, індивідуальна робота.

Самостійна робота студентів: робота з навчально-методичною літературою, педагогічною періодикою, підготовка рефератів, повідомлень, розробка педагогічних проектів.

Міжпредметні зв'язки: є інтегрованим курсом з використанням знань з педагогіки і психології.

Вимоги до знань, умінь і навичок: знання сучасних освітніх технологій та вміння використовувати їх на практиці.

I. Розподіл навчального часу за темами

№	Теми	Кількість годин				
		У тому числі				
		Всього	Лекції	Лабораторні заняття	Практичні заняття	Самостійна робота
І модуль. Теоретичні основи педагогічних технологій.						
1.	Особистість дитини як об'єкт і суб'єкт в освітній технології.	10	2	2	2	4
2.	Наукові основи педагогічних технологій.	10	2	2	2	4
3.	Педагогічні технології на основі особистісної орієнтації педагогічного процесу.	10	2	2	2	4
4.	Педагогічні технології на основі активізації і інтенсифікації діяльності учнів.	12	2	2	4	4
5.	Педагогічні технології на основі ефективності управління і організації навчального процесу.	11	2	4	4	3
Підсумкова модульна робота						
1 модуль		53	10	12	14	19
II модуль. Моделювання і конструювання навчально-виховного процесу у початковій школі.						
6.	Моделювання і конструювання навчально-виховного процесу у початковій школі на основі використання інноваційних технологій.	9	2	2	2	3
7.	Педагогічні технології на основі дидактичного удосконалення на реконструювання матеріалу.	10	2	-	2	4
8.	Сучасні педагогічні технології.	10	2	2	2	4
9.	Альтернативні та природовідповідні технології.	12	2	-	4	4
10.	Технології розвивального навчання. Технології авторських шкіл.	14	2	4	6	4
Підсумкова модульна робота						
II модуль		55	10	8	16	19
Всього		108	20	20	30	38

II. Рекомендації до підготовки та проведення практичних занять

Практичне заняття №1.

Тема. *Особистість дитини як об'єкт і суб'єкт в освітній технології.*

Мета. Систематизувати знання студентів про особистісно орієнтований підхід у сучасній педагогіці.

Професійна спрямованість. Формування в студентів системного бачення й аналізу навчально-виховного процесу.

План.

1. Особистість як змістовне узагальнення вищого рівня.
2. Структура якостей особистості.
3. Знання, уміння, навички.
4. Способи розумових дій.
5. Саморегулюючі механізми особистості.
6. Сфера естетичних і моральних якостей особистості.
7. Дієво-практична сфера особистості.

Основні теоретичні положення

Педагогіка як область людської діяльності, включає у свою структуру суб'єкти і об'єкти процесу. У традиційній суб'єктно-об'єктній педагогіці (Я.А. Коменський, І. Герbart) дитині відводиться роль об'єкту, якому старше покоління (учителі) передає досвід. Підготувати дитину до життя - це кінцева мета системи. Принципово важливо - що і як формувати у неї для її досягнення.

Сучасна педагогіка все частіше звертається до дитини як до суб'єкта навчальної діяльності, як до особи, що прагне до самовизначення і самореалізації. З цієї точки зору необхідно відповісти на питання: що є дитина як цілісна особистість? Які структури визначають її суб'єктні позиції? Які якості слід у неї розвивати?

Педагогіка суб'єктно-об'єктних стосунків завойовує все більше прихильників, і усі прогресивні освітні технології більшою чи меншою мірою спрямовані на реалізацію цієї ідеї.

1. *Особистість як змістовне узагальнення вищого рівня.*

Академік В. В. Давидов ввів в науку термін "змістовне узагальнення", що означає теоретичний образ, що отримується в людській свідомості шляхом розумових операцій, що встановлюють єдність системи понять і їх взаємозв'язків, що являють, таким чином, узагальнення узагальнень. Узагальненням такого рівня і є поняття особи.

Людина-індивід являє (умовно) сукупність фізичного і психічного змісту. Психіка людини (у матеріалістичній концепції - продукт високоорганізованої матерії), у свою чергу, ділиться (не різко) на дві частини: емоції і свідомість. Свідомість відрізняє людину від тварини, воно відображає навколишній світ в мозку людини. Свідомість складає основу того, що називають особистістю.

Існуючи в певному соціальному і матеріальному середовищі, взаємодіючи з навколишніми людьми і природою, беручи участь в громадському виробництві, людина проявляє себе як складна система з величезним спектром різних якостей і властивостей. Ця система і є особистістю.

Об'єктивний прояв особистості виражається в усіх і усіляких взаємодіях з навколишнім світом. Суб'єктивно ж проявляється як усвідомлення людиною існування свого "Я" у світі і суспільстві собі подібних (самосвідомість).

Особистість - це психічна, духовна суть людини, виступаюча в різноманітних узагальнених системах якостей:

- сукупність соціально значущих властивостей людини;
- система стосунків до світу і зі світом, до себе і з самим собою;
- система діяльності, здійснюваних соціальних ролей, сукупність поведінкових актів;
- усвідомлення навколишнього світу і себе в нім;
- система потреб;

- сукупність здібностей, творчих можливостей;
  - сукупність реакцій на зовнішні умови і т. д.
- Усе це утворює змістовне узагальнення поняття "особистість".

2. Структура якостей особистості.

У якостях особистості поєднуються спадкові (біологічні) і придбані за життя (соціальні) складові. По їх співвідношенню в структурі особистості розрізняють чотири ієрархічні рівні-підструктури, що носять наступні назви (за К.К.Платоновим):

1. *Рівень темпераменту* включає якості, найбільш обумовлені спадковістю; вони пов'язані з індивідуальними особливостями нервової системи людини (особливості потреб і інстинктів, статеві, вікові, національні і деякі інші якості особистості).

2. *Рівень особливостей психічних процесів* які утворюють якості, що характеризують індивідуальний характер відчуттів, сприйняття, уяви, уваги, пам'яті, мислення, почуттів, волі. Розумові логічні операції (асоціації, порівняння, абстрагування, індукція, дедукція і тому подібне), котрі називаються способами розумових дій (СРД), грають величезну роль в процесі навчання.

3. *Рівень досвіду особистості.* Сюди входять такі якості, як знання, уміння, навички, звички. У них виділяють ті, які формуються в процесі вивчення шкільних навчальних дисциплін, - ЗУН, і ті, які отримуються в трудовій, практичній діяльності, - СДП (сфера дієво-практична).

4. *Рівень спрямованості особистості* об'єднує соціальні за змістом якості, що визначають відношення людини до навколишнього світу, служать направляючою і регулюючою психологічною основою його поведінки: інтереси, погляди, переконання, соціальні установки, ціннісні орієнтації, морально-етичні принципи і світогляд. Спрямованість (разом з потребами і Я-концепцією) складає основу самоуправляючого механізму особистості (умовно - СУМ).

Проте в структурі особистості є ряд якостей, які можуть проявлятися на усіх рівнях, ніби по їх радіусах. Ці якості, точніше, групи якостей: потреби, характер, здібності і Я-концепція особистості утворюють разом з рівнями певний "каркас" особистості. Усі групи якостей особистості тісно взаємозв'язані, обумовлюють і часто компенсують один одного, являючи складну цілісну систему.

3. Знання, уміння, навички.

Знання і їх класифікація.

Знання - перевірені практикою результати пізнання навколишнього світу, його вірне віддзеркалення в мозку людини. Найбільш поширені наступні класифікації знань.

По локалізації віддзеркалення виділяють:

- *індивідуальні знання (свідомість)* - сукупність чуттєвих і розумових образів і їх зв'язків, що виникають при взаємодії індивіда з дійсністю, його особистий досвід спілкування, праці, пізнання світу;
- *громадські знання* - продукт узагальнення, об'єктивізації, усупільнення результатів індивідуальних пізнавальних процесів, виражений в мові, науці, техніці, матеріальних і духовних цінностях, створених поколіннями людей, цивілізацією.

Навчання є "способом переведення" громадських ЗУН в індивідуальні.

За формою віддзеркалення ЗУН виділяють:

- *знакові, вербальні* знання, заcoded в знаковій, мовній формі, теоретичні знання;
- *образні*, представлені в образах, сприйнятих органами почуттів;
- *предметні* - матеріалізовані результати діяльності;
- *процедурні*, що знаходяться в поточній діяльності людей, їх уміннях і навичках, в технології, процедурі трудового і творчого процесу.

Велика класифікація знань за областю і предметом пізнання; найбільші її розділи: гуманітарні і точні математичні науки, філософія, жива і нежива природа, суспільство, техніка, мистецтво.

Уміння визначається як здатність особистості до ефективного виконання певної діяльності на основі наявних знань в змінених або нових умовах. Уміння характеризується передусім здатністю за допомогою знань осмислювати наявну інформацію, складати план досягнення мети, регулювати і контролювати процес діяльності. Уміння включає і використовує навички особистості.

Прості уміння при достатній кількості вправ можуть автоматизуватися, переходити в навички. **Навички** - це здатність виконувати будь-які дії автоматично, без по елементного контролю. Тому іноді говорять, що навичка - це автоматизоване уміння.

Навички і уміння характеризуються різною мірою узагальненості і класифікуються на різних логічних підставах. Так, за характером переважаючих психічних процесів виділяють рухові (моторні), чуттєві (сенсорні) і розумові.

4. Способи розумових дій.

Психологічний індивідуальний процес, який привів людство до сучасного рівня цивілізації, - це мислення.

Мислення є процесом пізнання людиною об'єктів і явищ навколишнього світу і їх зв'язків, пошуку невідомого, передбачення майбутнього. *Мислення* - це процес роботи свідомості, переробки мозком знань, що зберігаються в ньому, і інформації, що поступає, і отримання результатів : управлінських рішень, продуктів творчості, нових знань.

Способи, якими здійснюється мислення, називають способами розумових дій (СРД). Їх можна класифікувати таким чином:

1) *за характером* переважаючих засобів мислення : предметно-дієві, наочно-образні, абстрактні, інтуїтивні;

2) *за логічною схемою* процесу: порівняння, аналіз, абстрагування, узагальнення, синтез, класифікація, індукція, дедукція, інверсія, рефлексія, антиципація, гіпотеза, експеримент та ін.

3) *за формою* результату: створення нового образу, визначення поняття, судження, висновки, теорема, закономірність, закон, теорія;

4) *за типом логіки* мислення: розсудливо-емпіричні (класично-логічні) і розумно-теоретичні (діалектико-логічні, за В. В. Давидовим). Окрім терміну "способи розумових дій" (СРД), в педагогічних технологіях застосовується і близький до нього термін "способи навчальної роботи" (за Якиманскою І.О.), яким позначається область процесуальних умінь, що грають важливу роль для успішного навчання.

Найважливішими загальноучбовими способами роботи (загальноучбовими вміннями і навичками) є:

- I. Уміння і навички планування навчальної діяльності.
- II. Уміння і навички організації.
- III. Уміння і навички сприйняття інформації.
- IV. Уміння і навички розумової діяльності.
- V. Уміння і навички оцінки і осмислення результатів своїх дій.

5. Саморегулюючі механізми особистості.

Людина по відношенню до своєї діяльності є і об'єктом, і суб'єктом управління; зустрічаючи на шляху перешкоду, він приймає рішення, дає сам собі команду, обходить або перестрибує її, при цьому контролюючи свої дії. Таке поєднання функцій об'єкту і суб'єкта управління називають самоуправлінням.

Основу внутрішнього саморегулюючого механізму представляють три інтегральні якості (психогенні чинники розвитку): потреби, спрямованість, Я-концепція.

Потреби - це фундаментальні властивості індивіда, що виражають його потребу в чому-небудь і є джерелом психічних сил і активності людини. Потреби можна розділити на матеріальні (у їжі, одязі, житло), духовні (у пізнанні, естетичній насолоді), фізіологічні і соціальні (у спілкуванні, праці, громадській діяльності). Духовні і соціальні потреби формуються громадським життям людини.

Спрямованість є сукупністю стійких і відносно незалежних від ситуацій мотивів, орієнтуючих дії і вчинки особи. У неї входять інтереси, погляди і переконання, соціальні установки, ціннісні орієнтації та світогляд.

Я-концепція особистості - це стійка, більшою чи меншою мірою усвідомлювана і переживана система уявлень особи про саму себе, на основі яких вона будує свою поведінку. Як інтегральне поняття, Я-концепція включає цілу систему якостей, що характеризують "самозвеличання" в людині: самосвідомість, самооцінка, зарозумілість, самоповага, самолюбність,

самовпевненість, самостійність. Вона пов'язана з процесами рефлексії, самоорганізації, саморегуляції, самовизначення, самореалізації, самоствердження і ін.

6. Сфера естетичних і моральних якостей особистості.

Естетичне виховання - це виховання почуття краси, здібності бачити і розуміти прекрасне в навколишньому житті. Найважливіші його форми - залучення до різних видів мистецтва: літератури, музики, образотворчого мистецтва, танцю, театру, кіно.

Виховання моральних якостей особи ґрунтується на розумінні і освоєнні моральних цінностей, що становлять сучасну загальнолюдську мораль. Ці цінності: свобода, демократизм, гідність, честь, відповідальність, совість, сором, любов, доброта, екологічна культура, космічна свідомість, віра, воля, доброчесність.

Моральне виховання в етнопедагогіці та практиці тісно пов'язане з естетичним. Саме в народних творах знаходимо переплетіння почуттєвого (емоційного) та словесного (раціонально-логічного) впливів на дитину. Люди, особливо діти, включені в систему народно-пісенної традиції, обрядів і звичаїв, виховуються у відповідності з внутрішніми "їх потребами непомітно, природно й просто.

Дитина, що формується в такий спосіб, засвоює практику чесних вчинків раніше, ніж починає розуміти зміст поняття «чесність». В такій системі будь-яка моральна настанова позбувається навмисності, а тому починає ви ступати в істинній її формі усвідомлення особистої практики моральної поведінки. При цьому, в даному процесі одночасно діють дві підсистеми свідомості: моральна та естетична. Особливою мірою це стосується молодших школярів, вік яких є однаково сенситивним для засвоєння моральних і естетичних надбань народу.

Естетичне ставлення людини до світу формується і розвивається протягом всього її життя. Разом з тим не всі періоди в житті рівноцінні для естетичного розвитку. Багато письменників, педагогів, діячів культури (К.Д.Ушинський, Л.М.Толстой, В.О.Сухомлинський, Д.Б.Кабалевський, Б.Неменський та інші) констатують особливе значення що до цього молодшого шкільного віку. Особливості дітей цього віку найбільш сприяють формуванню в них естетичної культури. Новітні дослідження доводять, що прогалини в естетичному розвитку молодшого школяра найчастіше виявляються невинними навіть при систематичній роботі у середніх та старших класах.

Проблема естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована у спадщині видатних українських педагогів та діячів освіти Е.Водовозової, П.Каптерева, С.Лисенкової, С.Русової, Е.Михеєвої, К.Ушинського.

Філософсько-естетичні аспекти цієї проблеми розглядаються в наукових працях Ю.Борева, І.Гончарова, М.Киященка, В.Ядова.

Психологічні основи естетичного виховання розкрили Б.Ананьєв, Л.Божович, Л.Виготський, І.Кон, Б.Теплов та інші.

7. Дієво-практична сфера особистості.

Дієво-практична сфера особистості є сукупністю суспільно необхідних знань, умінь, здібностей, рис характеру і інших якостей, що забезпечують успішність практичної (трудової, громадської, художньо-прикладної) діяльності людини.

У дієво-практичній сфері функціонують системи знань, що відбивають закони природи, закони техніки, закономірності діяльності людини у виробництві, у тому числі і психологічні закономірності. У практичній діяльності широко реалізуються узагальнені уміння і проявляються міжпредметні і міжособові стосунки.

Трудові уміння і навички характеризують рівень досягнутого особою трудового досвіду, міра майстерності в трудовій області: широту, ґрунтовність, засвоєння умінь. Основний канал придбання трудових умінь і навичок - трудове навчання, побудоване на основі певної теорії засвоєння. Навички ці ґрунтуються на природничо-наукових, політехнічних і спеціальних технічних, економічних, психологічних знаннях.

Працьовитість - якість особистості, яка визначає міру її морально-психологічної підготовленості до трудової діяльності. Це - одна із складних властивостей, надзвичайно індивідуальних, таких, що має у своїй основі певні природжені задатки типу соціального інстинкту, що проявляється в дитинстві в схильності до ігрової діяльності, у школяра - до

навчальної суспільно корисної, а у дорослої людини до трудової активності, старанності, потреби в праці і готовності працювати.

Готовність до трудової діяльності складає одну з центральних якостей дієво-практичної сфери. Залежно від міри її сформованості людина з великим або меншим ефектом включається в трудову діяльність, проявляє психологічну готовність до праці.

Трудова моральність характеризує відношення особистості до трудової діяльності, людей, праці і її результатів.

Завдання для самостійної роботи.

1. Опрацювати конспект лекцій, вказану літературу.
2. Підготуватися до відповідей на теоретичні запитання.
3. Доведіть соціально-особистісний характер основної категорії педагогіки – «виховання».
4. Підготуватися до участі в «круглому столі».

Практичні завдання.

Організуйте «круглий стіл», присвятивши його гуманістичній спрямованості сучасних освітньо-виховних процесів.

Індивідуально-самостійна робота.

1. Підготувати огляд періодичної преси.
2. Законспектувати і прорецензувати статті:
  - Бех І.Д. Наукове розуміння особистості як основа ефективності виховного процесу // Початкова школа. – 1998. - №1.- С.2.
  - Бех І.Д. Проблема методів виховання в сучасній школі // Педагогіка і психологія. – 1996. - №4. – С.136-141.
  - Бех І.Д. Концепція виховання особистості // Рідна школа. -1991. -№1.

Література.

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.:ІЗМН, 1998. -204 с.
2. Бех І.Д. Наукове розуміння особистості як основа ефективності виховного процесу // Початкова школа. – 1998. - №1.- С.2.
3. Бех І.Д. Проблема методів виховання в сучасній школі // Педагогіка і психологія. – 1996. - №4. – С.136-141.
4. Бех І.Д. Концепція виховання особистості // Рідна школа. -1991. -№1.
5. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації. – К., 1996. – 230 с.
6. Ващенко Г. Діагностика моральних цінностей особистості школярів // Рідна школа. – 1996. - №3. – С.24-25.
7. Макаренко А.С. Методика виховної роботи. – К.: Рад. шк., 1990.
8. Мироненко О.М. Педаг. умови формування морально-етичної діяльності в позакласних закладах //Початков.школа. -1998. -№ 10. –С.44.
9. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. – К., 2003. – 328 с.
10. Сорока І.Г. Сучасні виховні системи і технології.- Харків, 2002. – 128 с.
11. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. – К.: Рад. шк., 1975.

Практичне заняття №2.

Тема: *Наукові основи педагогічних технологій.*

Мета: засвоєння сутності технології навчання. Формування у студентів умінь постановки цілей і проектування технології їх досягнення в навчальному процесі. Осмислення інноваційних технологій навчання.

Професійна спрямованість: практичне оволодіння технологією навчання, вміннями застосовувати технологічний підхід стосовно предметів зі спеціальності.

План.

1. Поняття педагогічної технології.
2. Основні якості сучасних педагогічних технологій.
3. Наукові основи педагогічних технологій.
4. Класифікація педагогічних технологій.

Основні теоретичні положення

Динамічний розвиток економічного суспільства України, зумовлений особливостями людського фактора, актуалізував проблему пошуку і впровадження педагогічних технологій, які забезпечують передачу позитивного досвіду в освітній підготовці студентів педагогічного університету і впливають на ефективність професійної діяльності.

1. Поняття педагогічної технології.

Нині до педагогічного лексикону міцно увійшло поняття педагогічної технології. Проте в його розумінні і вживанні існують великі розбіжності.

Технологія - це сукупність прийомів, що використовуються в будь-якій справі, майстерності, мистецтві (тлумачний словник).

Педагогічна технологія - сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і komponування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; вона є організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу (Б.Т.Лихачев).

У нашому розумінні педагогічна технологія є змістовним узагальненням, що вбирає в себе сенси усіх визначень різних авторів (джерел).

Поняття "Педагогічна технологія" може бути представлене трьома аспектами.

- 1) *науковим*: педагогічні технології - частина педагогічної науки, що вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання і що проектує педагогічні процеси;
- 2) *процесуально-описовим*: опис (алгоритм) процесу, сукупність цілей, змісту, методів і засобів для досягнення планованих результатів навчання;
- 3) *процесуально-дієвим*: здійснення технологічного (педагогічного) процесу, функціонування усіх особових, інструментальних і методологічних педагогічних засобів.

Таким чином, педагогічна технологія функціонує і як наука, що досліджує найбільш раціональні шляхи навчання, і як система способів, принципи і регуляторів, вживаних в навчанні, і як реальний процес навчання.

2. Основні якості сучасних педагогічних технологій.

Структура педагогічної технології. З даних визначень виходить, що технологія в максимальному ступені пов'язана з учбовим процесом - діяльністю вчителя і учня, її структурою, засобами, методами і формами. Тому в структуру педагогічної технології входять:

- а) концептуальна основа;
- б) змістовна частина навчання;
  - цілі навчання - загальні і конкретні;
  - зміст навчального матеріалу;
- в) процесуальна частина - технологічний процес;
  - організація навчального процесу;
  - методи і форми навчальної діяльності школярів;
  - методи і форми роботи вчителя;
  - діяльність вчителя по управлінню процесом засвоєння матеріалу;
  - діагностика навчального процесу.

Критерії технологічності. Будь-яка педагогічна технологія повинна задовольняти деяким основним методологічним вимогам (критеріям технологічності) .

Концептуальність. Кожній педагогічній технології повинна бути властива опора на певну наукову концепцію, що включає філософське, психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети.

Системність. Педагогічна технологія повинна володіти всіма ознаками системи: логікою процесу, взаємозв'язком всіх його частин, цілісністю

Керованість припускає можливість діагностичного ціле покладання, планування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобами і методами з метою корекції результатів.

Ефективність. Сучасні педагогічні технології існують в конкурентних умовах і повинні бути ефективними по результатах і оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту навчання.

Відтворюваність - це можливість застосування (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших однотипних освітніх установах, іншими суб'єктами.

Технологія і зміст освіти. В даний час в педагогіці затвердилося уявлення про єдність змістовних і процесуальних компонентів освітньої системи: цілей, змісту, методів, форм і засобів навчання. В процесі вдосконалення і варіацій педагогічних технологій їх компоненти проявляють різний ступінь консервативності: найчастіше варіюються процесуальні аспекти навчання, а зміст змінюється лише по структурі, дозуванню, логіці. При цьому зміст освіти як сутнісна частина освітньої технології багато в чому визначає і її процесуальну частину, хоч кардинальні зміни методів ваблять глибокими перетвореннями цілей, змісту і форм. Таким чином, процесуальна і змістовна частини технології освіти адекватно відображають одна одну.

Між ними є ще один опосередкований компонент - *найважливіший дидактичний засіб - шкільний підручник*, що грає найважливішу роль у визначенні змісту освіти, процесуальній частині технології і в реалізації їх єдності. Останніми роками в нашій країні створена велика кількість варіативних підручників, що у поєднанні з різноманітністю вибору педагогічних технологій теоретично робить можливим подальше підвищення якості освіти.

Технологія і майстерність. Одна і та ж технологія може здійснюватися різними виконавцями більш менш сумлінно, точно по інструкції або творчо. У цього виконання неминуче присутня особова компонента майстра, певна специфіка, що характеризує закономірності засвоєння матеріалу, склад і послідовність дій учнів. Звичайно, результати будуть різними, проте близькими до деякого середнього значення, характерного для даної технології.

Джерела і складові частини нових педагогічних технологій. Будь-яка сучасна педагогічна технологія є синтезом досягнень педагогічної науки і практики, поєднання традиційних елементів минулого досвіду і того, що народжене суспільним прогресом, гуманізацією і демократизацією суспільства. Її джерелами і складовими елементами є:

- соціальні перетворення і нове педагогічне мислення;
- наука - педагогічна, психологічна, суспільні науки;
- передовий педагогічний досвід;
- досвід минулого, вітчизняний і зарубіжний;
- народна педагогіка (етнопедагогіка).

3. Наукові основи педагогічних технологій.

Школа як соціальний інститут відображає стан всього суспільства і суспільної свідомості. Вона не може жити поза політикою, поза ідеологією, не сповідати ніякої філософії.

Так і будь-яка загальнопедагогічна освітня технологія ґрунтується на певному (усвідомленому або неусвідомленому) філософському фундаменті. Філософські положення виступають як найбільш загальні регулятиви, що входять до складу методологічного забезпечення педагогічної технології.

Найясніше виявляється філософський фундамент в технологіях, в яких його формування входить в систему цілей (наприклад, релігійне виховання, гуманістична педагогіка і т.д.).

Виділимо лише декілька альтернативних філософських основ, найбільш ясно виступаючих в концепціях педагогічних технологій: матеріалізм і ідеалізм, діалектика і метафізика, сциєнтизм і природосвоєрідність, гуманізм і антигуманізм, антропософія і теософія, прагматизм і екзистенціалізм.

Будь-яка технологія виходить з уявлень про джерела, першопричини, що визначають психічний розвиток людини. Залежно від основного, провідного чинника розвитку, на який спирається технологія, можна виділити: біогенні, соціогенні, психогенні, ідеалістичні.

Спочатку педагогічну технологію пов'язували тільки з застосуванням у навчанні технічних засобів та засобів програмованого навчання ("технічні засоби навчання"). Останнім часом педагогічну технологію розуміють як нові наукові підходи до аналізу та організації навчального

процесу ("технологія навчання", або "технологія навчального процесу"). Таким чином, педагогічна технологія включає в себе дві групи питань, перша з яких пов'язана з застосуванням технічних засобів у навчальному процесі, друга - з його організацією.

Маючи на увазі технічні засоби, говорять про апаратуру, за допомогою якої демонструються матеріали, спеціально розроблені для неї.

Теорія змістовного узагальнення В.В.Давидова - Д.Б. Ельконіна. У основу цієї концепції навчання покладена гіпотеза про провідну роль теоретичного знання і, зокрема, змістовного узагальнення у формуванні інтелекту. Навчальна діяльність дитини представляється як пізнавальна, побудована за теоретико-дедуктивним (на відміну від емпірично-індуктивного) типом. Реалізація її досягається формуванням у учнів теоретичного мислення шляхом спеціальної побудови навчального предмету і особливої організації пізнавальної діяльності. Учебний предмет не просто висловлює систему знань, а особливим чином (побудова його змісту) організовує освоєння дитиною змістовних узагальнень - генетично початкових, теоретично істотних властивостей і відносин об'єктів, умов їх походження і перетворення. Поняття «суб'єкт пізнання» виступає в цій концепції як здатність учня опанувати науковими поняттями, організованими за теоретичним типом, відтворити у власній діяльності логіку наукового пізнання, здійснити сходження від абстрактного до конкретного. Іншими словами, навчання виступає як діяльність по відтворенню змісту, шляху, методу наукового (теоретичного) пізнання.

Теорія поетапного формування розумових дій. У вітчизняній психології розроблена одна з цікавих теорій засвоєння - теорія поетапного формування розумових дій (Л.С. Виготський, П.Я.Гальперін, Н.Ф.Тализіна). У її основі лежить ідея про принципову спільність внутрішньої і зовнішньої діяльності людини. Згідно цієї ідеї, розумовий розвиток, як і засвоєння знань, навиків, умінь, відбувається шляхом інтеріоризації, тобто поетапним переходом «матеріальної» (зовнішньої) діяльності у внутрішній розумовий план.

Біхевіористські теорії навчання. У біхевіористських теоріях (Э. Торендайк, Д.Уотсон, Б.Скіннер і ін.) загальна формула засвоєння виглядає так: «стимул - реакція - підкріплення». Стимул - це спонукальна причина або ситуація (завдання, питання і т.п.), реакція на стимул - сама дія (фізичне, розумове), підкріплення - сигнал про правильність виконання дії (матеріальне або моральне стимулювання). Заперечуючи свідомість як основний компонент людських психологічних процесів, біхевіористи аналізують лише зовнішні, поведінкові акти, які, на їх думку, утворюються шляхом механічного (фізіологічного) закріплення адекватних реакцій на стимули. Повчальні вправи, побудовані на біхевіористській теорії засвоєння, складаються з дрібних, дробових порцій інформації, повторюваних багато разів в різних поєднаннях і що забезпечують їх запам'ятовування.

Гештальттеорія засвоєння (М. Вертхеймер, Р. Мюллер, В. Келер, К. Коффка і ін.) ґрунтується на вченні про гештальте - таку цілісну організацію об'єкту сприйняття, при якій тільки і можливе засвоєння знань. Звідси будується особлива теорія засвоєння як одномоментне відображення в ході навчальної діяльності. Вправи по гештальттеорії оперують достатньо крупними закінченими в смисловому відношенні фрагментами інформації, розрахунок в яких зроблений на фіксуванні самої структури фрагмента і його сенсу.

Суггестопедична концепція навчання - це навчання на основі емоційного навіювання в безсонному стані, що приводить до над запам'ятовування. Воно припускає комплексне використання всіх вербальних і невербальних, зовнішніх і внутрішніх засобів сугестії (навіювання).

Теорія нейролінгвістичного програмування (НЛП) представляє процес навчання у вигляді руху інформації крізь нервову систему людини. У моделі НЛП виділяються:

- 1) вхід інформації, її зберігання, переробка і вихід - відтворення в тій або іншій формі;
- 2) два види інформації: сенсорна (нейро) і вербальна (лінгво), звідки і відбулася назва «нейролінгвістична»;
- 3) три типи, три модальності дітей, що відрізняються розвитком візуальних, аудіальних або кінестетичних каналів проходження інформації;
- 4) два типи дітей, що відрізняються розвитком різних півкуль мозку: ліва півкуля (де локалізовані процеси логічного, вербального мислення) і права півкуля (де в основному зосереджені емоційні процеси).

Кожна дитина має своє індивідуальне поєднання особливостей нервової системи, які і визначають успішність або неуспішність даної системи навчання.

4. Класифікація педагогічних технологій.

У теорії і практиці роботи ВНЗ сьогодні існує безліч варіантів навчально-виховного процесу. Кожен автор і виконавець вносить у педагогічний процес щось своє, індивідуальне, у зв'язку з чим говорять, що кожна конкретна технологія є авторською. З цією думкою можна погодитися. Однак, багато технологій за своїм цілям, змістом, методами і засобами мають досить багато подібностей і по цих загальних ознаках можуть бути класифіковані в кілька узагальнених груп:

По сутнісних і інструментальних, вагомим властивостям (наприклад, цільовій орієнтації, характеру взаємодії вчителя і учня, організації навчання) виділяються наступні класи педагогічних технологій.

- **За рівнем застосування** виділяються загально педагогічні, частково методичні (наочні) і локальні (модульні) технології.

- **За філософською основою:** матеріалістичні і ідеалістичні, діалектичні і метафізичні, наукові і релігійні, гуманістичні і антигуманні, антропософські і теософські, прагматичні і екзистенціалістичні, вільного виховання і примушення і інші різновиди.

- **За провідним чинником** психічного розвитку: біогенні, соціогенні, психогенні і ідеалістичні технології. Сьогодні загальноприйнятим є те, що особистістю є результат сукупного впливу біогенних, соціогенних і психогенних чинників, але конкретна технологія може враховувати або робити ставку на будь-який з них, вважати його основним.

В принципі не існує таких монотехнологій, які використовували б тільки один який-небудь єдиний чинник, метод, принцип - педагогічна технологія завжди комплексна. Проте своїм акцентом на ту або іншу сторону процесу навчання вона стає характерною і отримує від цього свою назву.

- За науковою концепцією засвоєння досвіду виділяють: асоціаційно-рефлекторні, біхевіористські, гештальт-технології, інтеріоризаторські, розвиваючі.

- За орієнтацією на особистісні структури: інформаційні технології (формування знань, умінь, навичок по предметах), операційні (формування способів розумових дій), емоційно-художній й емоційно-моральні (формування сфери естетичних і моральних відносин), технології саморозвитку (формування саморегулюючих механізмів особистості), евристичні (розвиток творчих здібностей) і прикладні (формування діючо-практичної сфери).

- За характером змісту і структури називаються технології навчаючі, виховуючі, світські і релігійні, загальноосвітні і професійно-орієнтовані, гуманітарні і технократичні, різні галузеві, частково предметні, а також монотехнології, комплексні (політехнології) і проникаючі технології;

В монотехнологіях весь навчально-виховний процес будується на якійсь одній пріоритетній, домінуючій ідеї, принципі, концепції, у комплексних - комбінується з елементів різних монотехнологій. Технології, елементи яких найбільше часто включаються в інші технології і відіграють для них роль каталізаторів, активізаторів, називаються проникаючими.

- За типом організації і управління пізнавальною діяльністю В.П. Беспалько запропонована така класифікація педагогічних систем (технологій). Взаємодія викладача з студентом (управління) може бути розімкнутим (неконтрольована і некоректована діяльність студентів), циклічним (з контролем, самоконтролем і взаємоконтролем), розсіяним (фронтальним) чи спрямованим (індивідуальним) і, нарешті, ручним (вербальним) чи автоматизованим (за допомогою навчальних засобів). Сполучення цих ознак визначає наступні види технологій:

- 1) класичне лекційне навчання (управління - розімкнуте, розсіяне, ручне);
- 2) навчання за допомогою аудіовізуальних технічних засобів (розімкнуте, розсіяне, автоматизоване);
- 3) система "консультант" (розімкнуте, спрямоване, ручне);
- 4) навчання за допомогою навчальної книги (розімкнуте, спрямоване, автоматизоване) - самостійна робота;
- 5) система "малих груп" (циклічне, розсіяне, ручне) - групові, диференційовані способи навчання;
- 6) комп'ютерне навчання (циклічне, розсіяне, автоматизоване);

7) система "репетитор" (циклічне, спрямоване, ручне) - індивідуальне навчання;

8) програмне навчання (циклічне, спрямоване, автоматизоване), для якого є заздалегідь складена програма.

В практиці найбільш розповсюдженні різні комбінації цих монодидактичних систем, а саме:

- традиційна класична класно-урочна система Я.А. Коменського, яка являє собою комбінацію лекційного способу викладу і самостійної роботи з книгою (дидахографія);
- сучасне традиційне навчання, що використовує дидахографію в сполученні з технічними засобами;
- групові і диференційовані способи навчання, коли педагог має можливість обмінюватися інформацією з усією групою, а також приділяти увагу окремим студентам в якості як репетитора;
- програмоване навчання, що ґрунтується на адаптивному програмному управлінні з частковим використанням всіх інших видів.

За характером змісту та структури:

- навчаючі та виховуючі;
- загальноосвітні та професійно орієнтовані;
- гуманітарні та технократичні.

За організаційними формами:

- класноурочні та альтернативні;
- академічні та клубні;
- індивідуальні та групові;
- колективного навчання;
- диференційного навчання.

Завдання для самостійної роботи.

1. На підставі аналізу рекомендованої літератури підготуватися до обговорення головних теоретичних положень.
2. Проаналізувати і визначити таксономію цілей вивчення предмету по своїй спеціальності на основі нових навчальних програм.
3. Дати технологічну характеристику основних типів і видів процесу навчання.

Практичні завдання.

1. Діагностика психологічної готовності до освоєння нового у професійній педагогічній діяльності.
2. Розробка конкретної теми навчального предмету на основі запропонованого виду педагогічної технології.

Індивідуально-самостійна робота.

1. Підготувати огляд періодичної преси.
2. Законспектувати і прорецензувати статті:
  - Концептуальні засади перспект. осв. технологій // Перспективні освітні технології /За ред. Сизоненко Г. –К., 2000. –С.9-34.
  - Гаврилюк О. Нові технології навчання – ефективний шлях забезпечення високої кваліфікації спеціалістів// Рідна школа. –1998. -№6. –С. 68-71.

Література :

1. Бондаренко Н.В. Новые технологии в управлении учебным процессом//Информатика и образование. –1996. -№6. –С.99-104.
2. Гаврилюк О. Нові технології навчання – ефективний шлях забезпечення високої кваліфікації спеціалістів// Рідна школа. –1998. -№6. –С. 68-71.
3. Гольдин А. Парадигмы свободы и современные образовательные технологии // Народное образование. –1997. -№8. –С. 38-40.

4. Гринькова М.В. Впровадження модульного принципу навчання //Рідна школа. –1994. - №5. –С.50-51.
5. Кларин М.В.Инновации в обучении. Метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта. – М.: Наука, 1997.
6. Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці // Початкова школа. – 2004. - № 9. – С. 5 – 7.
7. Мазур П. Нові педагогічні технології: Поняття і сутність// Джерела. –1998. -№1. –С. 5-9.
8. Педагогічні технології: Навчальний посібник для вузів. –К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 1995.
9. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. –М.: Народное образование, 1998.
10. Помиткін Є. Освіта для життя: інноваційні ідеї педагогічної технології// Освіта. –1998. - №51. –С. 6.
11. Якименко С. Педагогічні технології та інноваційні процеси //Вересень. –1996. -№51. –С. 42.

Практичне заняття № 3.

Тема. *Педагогічні технології на основі особистісної орієнтації педагогічного процесу.*

Мета. Познати сутність педагогічних технологій на основі особистісної орієнтації педагогічного процесу.

Професійна спрямованість. Знання сучасних педагогічних технологій сприяє професійному становленню майбутнього вчителя.

План.

1. Сучасне традиційне навчання.
2. Педагогіка співробітництва.
3. Гуманно особистісна технологія Ш.А.Амонашвілі.
4. Система Є.А.Ілліна

Основні теоретичні положення

Аналіз поняття «педагогічна технологія» з позиції діяльнісного підходу дозволив виділити загальні характерні ознаки головних видів технології навчання, що відрізняють їх від традиційної дидактики, та систематизувати їх таким чином: 1) теорія навчальної діяльності як психологічна основа всіх технологій; 2) діагностичне цілепокладання (спосіб проектування цілей навчання); 3) спрямованість технології навчання на розвиток особистості; 4) організація навчального матеріалу для самостійної навчальної діяльності студентів; 5) орієнтація студентів на роз'яснення головних принципів і способів навчання, контролю й оцінки результатів, мотивація навчальної діяльності; 6) організація навчального заняття відповідно до навчальних цілей; 7) контроль засвоєння знань і способів діяльності у трьох видах: а) вхідний; б) поточний або проміжний; в) підсумковий; 8) оцінка рівня засвоєння знань і способів діяльності; 9) стандартизація, уніфікація процесу навчання та можливість відтворення технології стосовно заданих умов.

1. Сучасне традиційне навчання.

Термін «традиційне навчання» це перш за все класно-урочна організацію навчання, що утворилася в XVII столітті на принципах дидактики, сформульованих Я.А.Коменским, і що до цих пір є основною в школах світу.

Класифікація видів навчання

Для усвідомлення широкого розмаїття сучасних психологічних теорій навчання їх можна диференціювати із позиції певних загальних критеріїв. І. О. Зимня пропонує таку загальну класифікацію видів навчання:

За критерієм наявності управління освітнім процесом навчання поділяється на:

- традиційне навчання, що не базується на управлінні;
- навчання, що вважає управління основним психолого-педагогічним механізмом, яке забезпечує засвоєння навчального матеріалу (теорія поетапного формування розумових дій, програмоване, алгоритмоване навчання).

За критерієм врахування принципу свідомості виділяють види навчання, які різною мірою співвідносять характер освоєння учнем навчального досвіду з його усвідомленням цього процесу. Тут можна виділити дві групи теорій:

- Теорії сугестопедичного напрямку, які базуються на методах занурювання в ситуацію навчання й використання механізмів як активної, так і периферійної зон свідомості (теорія сугестопедичного навчання Г. К. Лозанова, метод активізації резервних можливостей особистості О. Китай-городської та ін.).

- Теорії, які ґрунтуються на принципі свідомості. Залежно від того, що є об'єктом усвідомлення, виділяють види навчання, які описуються:

- теорією традиційного навчання, якщо учень усвідомлює тільки правила й засоби дій; теорією цілеспрямованого формування розумових дій, якщо це — усвідомлення самих дій, підпорядкованих певним правилам;
- теорією програмованого й алгоритмованого навчання, якщо передбачається усвідомлення програми, цілісного алгоритму дій;
- теорією проблемного навчання, якщо це — усвідомлення проблеми або задачі, для розв'язання якої необхідне освоєння певних способів, прийомів і засобів активності.

За критерієм способу організації навчання виділяють навчання з використанням активних форм і методів (проблемних ситуацій, дискусій, ділових та імітаційних ігор) та без них. Це, відповідно, такі види навчання, як проблемне, сугестопедичне, знаково-контекстне навчання (перший випадок) і традиційне, інформаційно-повідомляюче навчання (випадок другий).

За критерієм зв'язку навчання з майбутньою професійною діяльністю, поряд із традиційним навчанням позакон-текстного типу можна виділити і контекстне, або знаково-контекстне навчання.

За критерієм безпосередності (опосередкованості) взаємодії педагога й учнівської аудиторії розрізняють контактний і дистанційний види навчання. До першого виду належать практично всі різновиди сучасних теорій навчання, які передбачають реальну взаємодію педагога й учнів, до другого — форми навчання, які не потребують безпосереднього контакту викладача і учнів, а використовують для передавання навчальної інформації та управління засвоєнням її спеціальні електронні технічні засоби (персональні комп'ютери та комп'ютерну мережу — Інтернет).

За критерієм потенціалу індивідуалізації навчання спеціальну групу становлять теорії проектного, програмованого, модульного й дистанційного навчання. Кожне з них надає всім суб'єктам навчального процесу (як педагогам, так і учням) широкі можливості для індивідуального визначення й модифікації з огляду на сучасні освітні стандарти, необхідного змісту та обсягу навчальних матеріалів, зміни їхніх морально застарілих частин у відповідності з розвитком науки й забезпечує розподіл засвоєння такої навчальної інформації в часі.

За критерієм взаємозв'язку освіти й культури концепції можуть бути поділені на:

- навчання, яке побудоване на дисциплінарно-предметному принципі (традиційний спосіб організації змісту навчання);
- навчання, яке передбачає проекцію образу культури в освіту й формування в учнів проектного способу взаємодії зі світом.

Більшість із представлених видів навчання за різними критеріями протистоять традиційній системі організації навчального процесу. На сьогодні затвердилась установка вважати їх інноваційними, тобто такими, які при правильному впровадженні сприяють активному розвитку новоутворень психіки учнів.

2. Педагогіка співробітництва.

На подолання недоліків традиційного навчання спрямована педагогіка співробітництва - «напрямок педагогічного мислення і практичної діяльності, мета якого демократизація й гуманізація педагогічного процесу».

Педагогіка співробітництва набуває популярності в сучасній європейській освіті, яка своєю головною метою вважає надання особистості потужної життєвої мотивації, формування її потенціалу як системи творчих здібностей і передумов їх реалізації, виховання її впевненою у своїх правах і свідомою в обов'язках, надання їй автономності як запоруки її самоактуалізації.

На думку деяких авторів, сутність педагогічного процесу полягає у співробітництві педагога з дитиною. Для таких педагогів характерні доброзичливе ставлення до суб'єктів учіння,

прагнення адекватно оцінити їхні можливості, збагнути мотиви поведінки, стимулювати творчість, особистісне зростання і гідність, а також здатність підтримувати соціально сприятливий морально-психологічний клімат у навчальній групі.

У скандинавських країнах педагогіку співробітництва називають педагогікою діалогу, яка орієнтується на принципи педагогічного досвіду бразильського педагога Паоло Фрейре. Сутність такого діалогу полягає в гнучкій зміні орієнтації педагогічного впливу на учнів, який здійснює вчитель, виходячи із моральних принципів і загальнолюдських цінностей. Педагогіка діалогу виокремлює вчителя як провідну фігуру успішної педагогічної взаємодії з учнями й покладає на нього відповідальність оперативно враховувати особистісні якості вихованців, що постійно змінюються під впливом ішніх обставин та індивідуального зростання.

Педагогіка співробітництва — напрям педагогічного мислення і практичної діяльності, спрямований на демократизацію й гуманізацію педагогічного процесу. П. с. — спільна діяльність учителя та учнів, що ґрунтується на взаєморозумінні й гуманізмі, на єдності їхніх інтересів і прагнень, метою якої є особистісний розвиток школярів у процесі навчання й виховання.

Як система відносин співробітництво багатоаспектне; найважливіше місце в ньому займають стосунки «вчитель - учень». Традиційне навчання засноване на концепції учителя в якості суб'єкта, а учня — об'єкта педагогічного процесу. В концепції співробітництва це положення замінюється уявленням про учня як про суб'єкт своєї навчальної діяльності.

Тому два суб'єкта одного процесу мають діяти разом, бути партнерами, створювати об'єднання старшого з більшим досвідом з менш досвідченим, але жоден з них не має стояти над іншим.

Співробітництво в стосунках «учень - учень» реалізується в спільній діяльності шкільних колективів, приймаючи різні форми.

В межах загального шкільного колективу стосунки співробітництва установлюються між учителями, адміністрацією, учнівськими і учительськими організаціями; принцип співробітництва поширюється і на всі види стосунків учнів, вчителів та керівників з навколишнього соціального середовища.

Особливості змісту і методики

В педагогіці співробітництва виділяють чотири напрямки:

- Гуманно-особистісний підхід до дитини;
- Дидактично активізуючий і розвиваючий комплекс;
- Концепція виховання;
- Педагогізація навколишнього середовища.

3. Гуманно особистісна технологія Ш.А.Амонашвілі.

Амонашвілі Шалва Олександрович - академік, відомий радянський і грузинський педагог - учений і практик. Розробив і втілював в своїй експериментальній школі педагогіку співпраці, особистий підхід, оригінальні методики навчання мови і математики. Своєрідним підсумком, ідеолог його педагогічної діяльності є технологія «Школа життя», викладена в його «Трактаті про початковий рівень освіти, побудованої на принципах гуманно-особистісної педагогіки».

Гуманно особистісна педагогіка, реалізована в «Школі Життя» Ш.А. Амонашвілі, виходячи з реальних умов російської дійсності не заперечує наочного навчання, класно-урочної системи, але прагне збагатити учбову діяльність «Світлом духовності і знань», перетворити урок на саме «Життя дітей». Звідси і відповідні акценти:

От як виглядає основний цикл освітніх курсів початкових класів «Школи Життя»:

1. Уроки пізнавального читання.	11. Уроки спілкування.
2. Уроки письмовомовної діяльності.	12. Уроки іноземної мови.
3. Уроки рідної мови.	13. Уроки гри в шахи.
4. Уроки математичних уяв.	14. Уроки комп'ютерної письменності.
5. Уроки духовного життя.	
6. Уроки збагнення краси.	
7. Уроки планування і діяльності.	
8. Уроки сміливості і витривалості.	
9. Уроки про природу.	
10. Уроки про світ наук.	

Особливості змісту

Найважливіші уміння і нахили і відповідні їм дисципліни або уроки: пізнавальне читання; письмово-мовленнєва діяльність; лінгвістичне відчуття (уроки рідної мови); математична уява; осмислення високих математичних понять (нескінченність, вічність, різноманітність і т.д.); осягнення прекрасного (уроки про природу); планування діяльності; сміливість і виносливність; спілкування; іноземна мова; шахмати; духовне життя; осягнення високих духовних матерій і цінностей; розуміння краси всього, що оточує.

Особливості методики

Перераховані знання і уміння формуються з допомогою спеціального змісту методик і методичних прийомів, серед яких:

- *гуманізм*: мистецтво любові до дітей, дитиначого щастя, свободи вибору, радості пізнання;
- *індивідуальний підхід*: вивчення особистості, розвитку здібностей, поглиблення в себе, педагогіка успіху;
- *майстерність спілкування*: закон взаємності, гласності, питання, атмосфера романтики;
- *резерви сімейної педагогіки*: батьківські суботи, культ батьків;
- *навчальна діяльність*: квазічитання і квазіписьмо, літературна творчість дітей.

Очевидно, що працювати в режимі подібного навчального плану може не тільки віруючий в ідеї гуманної педагогіки, але і цілеспрямовано підготовлений учитель.

"Школа життя" Ш.А. Амонашвілі заснована на принципах гуманно особистісної педагогіки. Автор виділяє 6 особливостей освітнього процесу.

Перша полягає у внутрішній спадкоємності творчої діяльності Природи і людини-вихователя. Природа, на думку Ш.А. Амонашвілі, закладає в дитину можливості безмежного розвитку. Школа бере на себе відповідальність продовжити справу природи і створити з неї благородну людину.

Друга особливість освітнього процесу в гуманній школі - його цілісність, що розуміється як цілісність життя дитини, спрямованої в майбутнє.

Третя особливість стосується уроку, який розглядається як акумулятор, як провідна форма життя дітей, а не тільки їх учення.

Благополуччя життя дитини на уроці забезпечується завдяки співпраці з вчителем, іншими дітьми. Четверта особливість педагогічного процесу і полягає в тому, що дружні взаємини вчителя з дітьми стають його природною якістю.

П'ята особливість гуманного педагогічного процесу виявляється в розвитку у дітей здатності до оцінної діяльності при одночасному скасуванні шкільних оцінок, що є запорукою успіхів дітей в ученні.

Шоста особливість "Школи життя" - в персоною, гуманній місії вчителя в ній. "Олюднення середовища навколо кожної дитини, гуманізація соціуму і самого педагогічного процесу є вища турбота вчителя".

Гуманного вчителя не покидає "любов і відданість кожній дитині, відчуття глибокої відповідальності перед долею кожної дитини; прагнення до розуміння кожної дитини".

Особистісно гуманний підхід до дитини є фундаментальним досягненням теорії і практики гуманістичної педагогіки. Багаторічний досвід педагогічної роботи привів Ш.А. Амонашвілі до переконання, що для вирішення завдань освіти є два підходи - імперативний і гуманний.

Очевидно, що гуманно особистісний підхід до дітей в загальноосвітньому процесі, викладений як система академіком РАН Ш.А. Амонашвілі в трактаті «Школа Життя», є один з можливих варіантів реалізації гуманного педагогічного мислення в практиці школи ХХІ століття.

«...Гуманне педагогічне мислення, як вічна істина і як стрижень всякого вищого педагогічного учення і спадщини, таїть в собі можливість для постійного оновлення життя школи, для багатогранної творчої діяльності вчителя і вчительських колективів... Воно «запалює іскри для народження різних і нових педагогічних систем залежно від конкретних історичних, соціальних, національних і економічних умов... Гуманне педагогічне мислення знаходиться в постійному пошуку свого «моменту істини», зважаючи на що межі його більш розширені, ніж межі відповідної практики» (Амонашвілі Ш.)

4. Система Є.А.Ілліна

Ільїн Євген Миколайович - вчитель літератури 84-ої школи м. Санкт-Петербурга. Створив оригінальну концепцію викладання літератури як мистецтва і етично-етичного курсу, що допомагає кожному учневі стати Людиною.

Цільові орієнтації

• Моральне і емоційне виховання особистості, в процесі якого здійснюється необхідне навчання.

• Викладання літератури як мистецтва.

Концептуальні положення і гіпотези:

• засвоєння основ науки, яка є головним змістом навчальних предметів і створює можливість для формування у учнів научного світобачення, поглядів і переконань, що необхідні сучасній людині;

• принцип гуманізації: моральний потенціал книг породжує особливу систему гуманістичних знань – переконань;

• художність: урок літератури будується за законами мистецтва (художній аналіз художнього твору);

• принцип навчаючого виховання: навчання – не домінуючий абсолют, а складова частина програми виховання;

• в процесі навчальної діяльності у школярів може бути виховані наступні якості особистості: патріотизм, пізнавальна потреба, потреба в неперервному самовихованні і саморозвитку, емоційна чутливість, естетичні смаки, моральні основи, повага і готовність до праці;

• ідти до дітей не лише з темою уроку, а з важливою проблемою;

• моральні категорії спілкування з книжкою важливіші навчально-теоретичних задач і вправ;

• знання через спілкування та спілкування через знання – це двоєдиний процес морального розвитку;

• сама особистість учителів, класних керівників, директорів шкіл, їх моральне обличчя, ідейно-політичні погляди і педагогічна майстерність можуть здійснити найбільший вплив на формування особистості учнів, на вплив у них кращих якостей громадян своєї країни;

• педагогіка словесника – це педагогіка експресії: «слово+емоції»;

• формула особистісного підходу: любити + розуміти + сприймати + співчувати + допомагати;

• метод духовного контакту;

• демократизація: спілкування з учнем як з особистістю духовно рівною учителю;

• учитель – предметник, художник, лікар;

• роботу і життя учителя-словесника не можна розділяти.

Особливості змісту

Кожен художній твір, вивчення якого входить в програму шкільного курсу літератури, містить безліч етичних проблем, які так чи інакше в ній ставляться. Питання-проблема, яка служить ядром уроку, вчитель Ільїн ставить так, щоб:

а) питання було для сучасних учнів пекучим, злободенним, особисто значимим;

б) було по можливості звернене не до учнів, а саме до школярів даного класу або навіть до конкретного учня (учениці);

в) відповідь на нього, дослідження цієї проблеми, що міститься в питанні, мають вимагати ретельного вивчення твору, підручника і додаткової літератури, ознайомлення з історією твору і з біографією автора.

Особливості методики

У вченні предмету формула розвитку виглядає так: від досвіду особистості - до аналізу художнього твору і від нього - до Книги. Спосіб введення учня в структуру матеріалу через «деталь» - «питання» - «проблему» універсальний і може бути використаний всіма вчителями для створення проблемних ситуацій. Відповідь на поставлені проблеми організовується у формі колективного пошуку, обговорення, дискусії.

Всякий школяр вчиться по двох програмах. Одну з них пропонує школа, а іншу, як правило, реальнішу - сусідка по квартирі, друзі по двору, інколи власний батько, що збився з дороги. Вчителів треба враховувати обидві ці програми.

Дія на «другу програму» в Ільїна йде на кожному уроці: тут і вигадкування про своїх друзів, рідних і близьких, і індивідуальна дія на особу яскравими прикладами з літератури, і оригінальні домашні «етичні завдання», душевні бесіди на уроці і поза уроком і т.д..

В кожному випадку Ільїн керується метою допомогти підліткові повірити в свої сили, розбудити в ній кращі якості, підвести до висот гуманізму і громадянськості.

Завдання для самостійної роботи:

- 1.Опрацювати конспект лекцій, вказану літературу.
- 2.Підготуватися до відповідей на теоретичні запитання.
3. Підготуватися до проведення методичного об'єднання «Роль і місце педагогіки співробітництва в сучасній початковій школі».

Практичні завдання.

Провести методичне об'єднання «Роль і місце педагогіки співробітництва в сучасній початковій школі».

Індивідуально-самостійне завдання.

Підготувати реферати на тему:

1. Гуманістична спрямованість освітніх інноваційних процесів.
2. Використання гуманно особистісної технології Ш.А.Амонашвілі у сучасній початковій школі.
3. Законспектувати і прорецензувати статтю: Гоцколо Н. Особистісно-зорієнтований підхід у творчості видатних педагогів // Рідна школа. – 2002. – Липень. – С.61-64.

Література.

1. Гуманизация воспитания в современных условиях / Под ред. О.С.Газмана. – М., 1995.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004. – 352 с.
3. Побірченко Н., Коберник Г. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій // Початкова школа. – 2004. - № 10. С. 8 – 10.
4. Концепція національної системи виховання. – Київ: Освіта, 1994.
5. Педагогічні інновації в сучасній школі /Методичний збірник. – Київ, 1994.
6. Селевко Г.С.Современные образовательные технологии. – М.,1998.
7. Сорока Г.І. Організація педагогічної підтримки в школі. – Харків, 2001.
8. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002. – 128 с.

Практичне заняття № 4-5.

Тема. Педагогічні технології на основі активізації і інтенсифікації діяльності учнів.

Мета. Познайомити з сутністю педагогічних технологій на основі активізації і інтенсифікації діяльності учнів.

Професійна спрямованість. Знання сучасних педагогічних технологій сприяє професійному становленню майбутнього вчителя.

План.

1. Ігрові технології.
2. Проблемне навчання.
3. Технології комунікативного навчання іншомовній культурі (Є.І.Пасов).
4. Технології інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу (В.Ф.Шаталов).

Основні теоретичні положення

1. Ігрові технології.

Гра поряд з працею і навчанням – один з головних видів діяльності людини. Гра – це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння громадського досвіду, в якому складається та вдосконалюється самоврядування поведінкою.

Ігрова діяльність виконує такі функції:

- *Розважальну* (це головна функція гри — розважити, доставить задоволення);
- *Комунікативну*: оволодіння діалектикою спілкування;
- *Самореалізаці*: у грі як на полегоні людської практики;
- *Ігротерапевтичну*: подолання різних труднощів, які виникають в інших видах життєдіяльності;
- *Діагностичну*: виявлення відхилень від нормативної поведінки, самопізнання у процесі гри;
- *Функцію корекції*: внесення позитивних змін у структуру особистісних показників;
- *Міжнаціональну комунікацію*: засвоєння єдиних для всіх людей соціально-культурних цінностей;
- *Соціалізаці*: включення в систему суспільних відносин, засвоєння норм людського гуртожитку.

Більшості ігор властиві такі риси (С.А. Шмаков):

- вільна розвиваюча діяльність, яка робиться лише за бажанням дитини, задля задоволення від самого процесу діяльності, а не тільки від результату (процедурне задоволення);
- творчий, у значній мірі імпровізаційний, дуже активний характер цієї діяльності („поле творчості”);
- емоційна піднесеність діяльності, суперництво, змагальність, конкуренція, атракція тощо (почуттєва природа гри, „емоційна напруга”);
- наявність прямих або непрямих правил, які відображають зміст гри, логічну та часову послідовність її розвитку.

Схематично технологію ДІ можна подати в такий спосіб:

Етап підготовки	Розробка гри	– розробка сценарію; – план ділової гри; – загальний опис гри; – зміст інструктажу; – підготовка матеріального забезпечення
	Введення в гру	– постановка проблеми, цілей; – умови, інструктаж; – регламент, правила; – розподіл ролей; – формування груп; – консультації.
Етап проведення	Групова робота над завданням	– робота з джерелом; – тренінг; – мозковий штурм; – робота з ігротехніком.
	Міжгрупова дискусія	– виступ груп; – захист результатів; – правила дискусії; – робота експертів.
Етап аналізу й узагальнення		– висновок із гри; – аналіз, рефлексія; – оцінка і самооцінка роботи; – висновки й узагальнення; – рекомендації.

Поняття «ігрові педагогічні технології» включає досить велику групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор. На відміну від ігор взагалі, педагогічна гра має істотну ознаку — чітко поставлену мету навчання й відповідні їй педагогічні результати, які можуть бути обґрунтовані, виділені в явному вигляді й характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю. Ігрова форма занять створюється на уроках за допомогою ігрових прийомів і ситуацій, що виступають як засіб спонукання, стимулювання до навчальної діяльності.

Реалізація ігрових прийомів і ситуацій при визначеній формі занять відбувається за такими основними напрямками:

- дидактична мета ставиться перед учнями у формі ігрового завдання;
- навчальна діяльність підкоряється правилам гри;

- навчальний матеріал використовується в якості її засобу;
- у навчальну діяльність уводиться елемент змагання, що переводить дидактичне завдання в ігрове;
- успішне виконання дидактичного завдання пов'язується з ігровим результатом.

Місце та роль ігрової технології в навчальному процесі, зв'язок елементів гри та учіння в багатьох випадках залежить від розуміння вчителем функцій та класифікації педагогічних ігор.

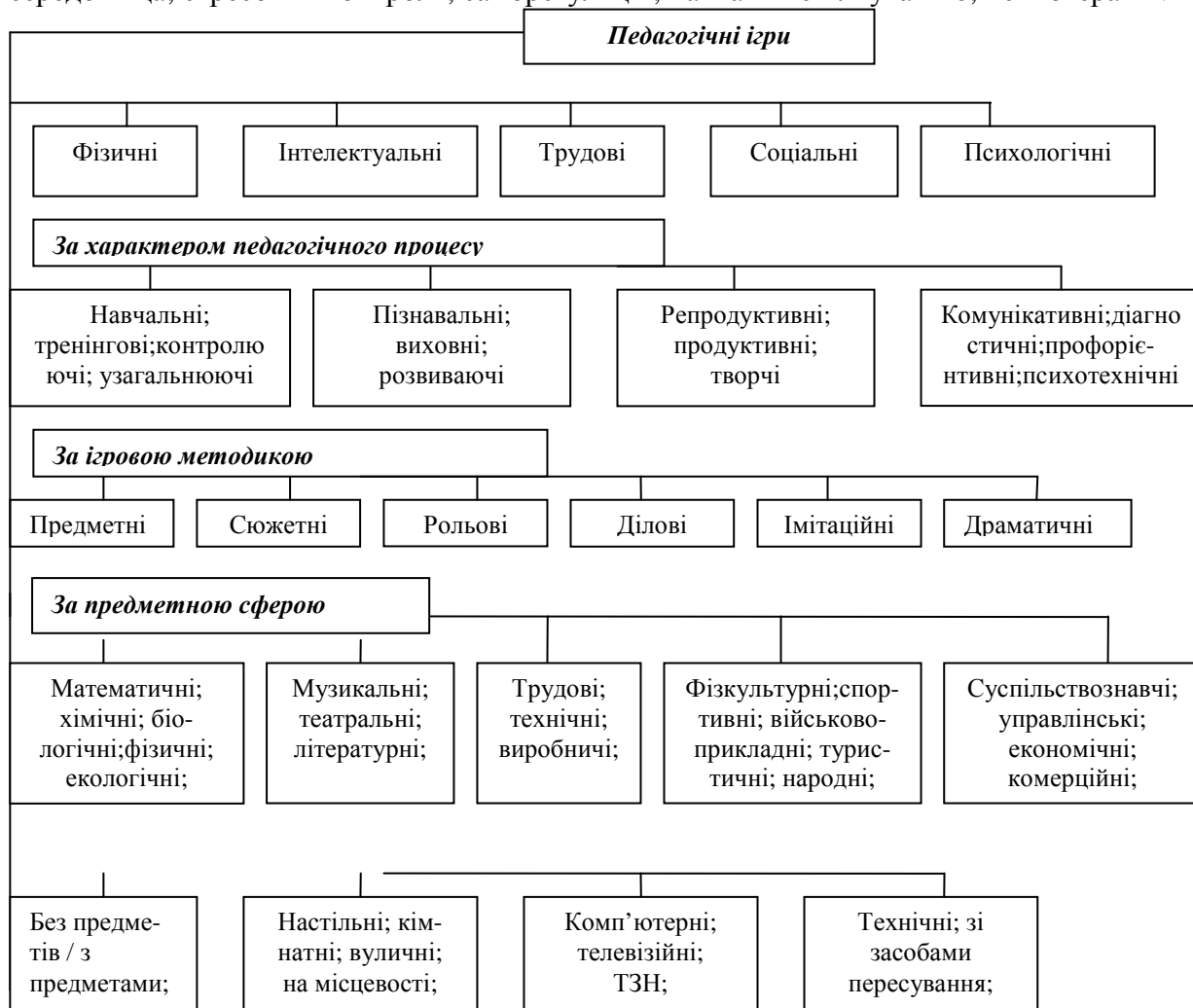
Ігрова технологія містить спектр цільових орієнтацій:

1. *Дидактичні*: розширення кругозору, пізнавальна діяльність; застосування знань, умінь, навичок в практичній діяльності; формування умінь і навичок, необхідних в практичній діяльності; розвиток трудових навичок.

2. *Виховуючі*: виховання самостійності, воля; формування певних підходів, позиції, етичних, естетичних і світоглядних установок; виховання співпраці, колективізму, товариськості, комунікативності.

3. *Розвиваючі*: розвиток уваги, пам'яті, мови, мислення, умінь порівнювати, зіставляти, уяви, фантазії, творчих здібностей, емпатії, рефлексії, уміння знаходити оптимальні рішення.

4. *Соціалізуючі*: залучення до норм і цінностей суспільства; пристосовування до умов середовища; стресовий контроль, саморегуляція; навчання спілкуванню, психотерапія.

2. Проблемне навчання.

Технологія проблемного вчення не нова: вона набула поширення в 20-30-х роках в радянській і зарубіжній школі. Проблемне вчення ґрунтується на теоретичних положеннях американського філософа, психолога і педагога Дж.Дьюї (1859-1952), що заснував в 1894 р. в Чикаго дослідну школу, в якій учбовий план був замінений ігровою і трудовою діяльністю. Заняття читанням, рахунком, листом проводилися лише у зв'язку з потребами - інстинктами, що виникали у дітей спонтанно, у міру їх фізіологічного дозрівання. Дьюї виділяв чотири інстинкти для вчення: соціальний, конструювання, художнього вираження, дослідницький.

Сьогодні під проблемним навчанням розуміється така організація навчальних занять, яка передбачає створення під керівництвом вчителя проблемних ситуацій і активну самостійну діяльність учнів, внаслідок чого і відбувається творче опанування професійних знань, навиками, уміннями і розвиток розумових здібностей.

У загальному вигляді розв'язати проблемну ситуацію - це позбутися наявної суперечності шляхом перетворення ситуації (теоретично і практично), розв'язати проблему - відповісти на поставлене запитання, керуючись науковими методами.

Суперечність, з одного боку, відображає внутрішнє джерело розвитку, руху, творчу активність суб'єкта, а з другого - передбачає три основні ступені в пізнанні нового: тотожність, порівняння, протилежність. У процесі появи суперечності спостерігаються етапи: виникнення в уяві нового;

- формулювання суперечності;
- формулювання запитань і завдань, ідей.

Взагалі проблему, якщо вона вже сформульована, розв'язують за такими основними етапами: структурний аналіз; складання плану розв'язування; реалізація плану; перевірка і дослідження одержаних результатів; систематизація, опис ходу розв'язування; узагальнення розв'язування з метою подальшого використання.

Викладене дає можливість описати орієнтовну основу технології проблемного навчання: створення атмосфери співтворчості у навчальній групі і колективі;

- цілепокладання і мотивація;
- повідомлення і сприймання необхідного мінімуму інформації (сприймання і актуалізація знань);
- перетворююча діяльність учнів в описаній ситуації;
- усвідомлення сприйнятого, формулювання проблеми учнями;
- розв'язування проблеми, саморегуляція і самоконтроль в умовах співтворчості;
- упорядкування розв'язування з раціональним викладом його;
- узагальнення і конкретизація здобутих знань і умінь, вироблення ціннісних орієнтацій.

У проблемному навчанні виділяють:

- проблемний виклад матеріалу;
- навчання учнів розв'язуванню проблем (проблемне засвоєння матеріалу та формування культури пізнавальної діяльності);
- методи проблемного навчання (евристичний, дослідницький, проблемного викладу матеріалу, рольових ігор).

У процесі навчання і під впливом навчання формується особистість учня. Це стосується не тільки таких особистих проявів, як світогляд, інтереси, хист, але і морального вигляду, емоційно-вольових якостей, характеру особистості. Правильне навчання завжди означає духовне зростання. В цьому сенсі навчання виховує *людину, і дає нам право говорити про виховне навчання.*

Дії технології проблемного навчання

У цілому технологія проблемного навчання включає наступні дії (ми вже про них чули). (Зіткнення з проблемою створення проблемної ситуації, збір і аналіз даних; висування гіпотез, перевірка припущень; аналіз процесу дослідження).

За галуззю і місцем виникнення розрізняють такі навчальні проблеми:

- 1) **предметна** - виникає в межах одного предмета і розв'язання засобами і методами цього предмета;
- 2) **міжпредметні** - виникають в навчальному процесі в результаті міжпредметних зв'язків і зв'язку навчання з життям;
- 3) **урочні** - виникають безпосередньо на уроці, вирішуються колективно або індивідуально під керівництвом вчителя;
- 4) **позаурочні** - виникають в процесі виконання домашніх завдань, у позакласній роботі, в життєвому досвіді учнів; вирішується переважно індивідуально.

Залежно від ролі в навчальному процесі проблеми поділяють на:

- 1) **основні** - на початку уроку вчитель ставить основну проблему уроку (тему), яка активізує пізнавальну діяльність учнів щодо всього матеріалу уроку;
- 2) **допоміжні** - основна проблема інколи непосильна для самостійного розв'язання, тому вчитель ділить матеріал на частини і ставить допоміжні проблеми.

3. *Технології комунікативного навчання іноземній культурі (Є.І.Пасов).*

У теорії навчання в останні роки отримали розвиток такі нові напрямки, як: діалогове та контекстне навчання. Серед цих напрямків прослідковується зародження ще одного підходу – це технологічний підхід, який намагається знайти інший підхід до центрального поняття дидактики – навчального процесу. У педагогіці сформувалося поняття "технологія навчання". ЮНЕСКО сформувала таке визначення "Це виявлення принципів та розробка прийомів оптимізації освітнього процесу шляхом аналізу факторів, які підвищують освітню ефективність шляхом конструювання та застосування прийомів і матеріалів, а також через оцінку методів, які застосовуються".

Історія вчення іноземної мови налічує століття. При цьому методика вчення багато раз мінялася, роблячи ставку то на читання, то на переведення, то на аудіювання, то на комбінацію цих процесів. Найефективнішим, хоча і найпримітивнішим з методів був «метод гувернантки», тобто безпосереднього індивідуального спілкування на мові. В умовах російської масової школи до цих пір не було знайдено ефективної методики, що дозволяла дитині до закінчення школи опанувати іноземну мову на рівні, достатньому для адаптації в іноземному суспільстві.

Технологія комунікативного навчання - навчання на основі спілкування - дозволяє досягти таких результатів. Навчання на основі спілкування є суттю всіх інтенсивних технологій вчення іноземної мови. Інтенсивна технологія розроблена болгарським ученим Г.Лозановим і породила ряд практичних варіантів у нас в країні (інтенсивні курси Г. Долі, А. Горн і ін.).

Класифікаційні параметри:

- за рівнем вживання: частковопредметна;
- за філософською основою: адаптувальна;
- за основним чинником розвитку: соціогенна;
- за концепцією засвоєння досвіду: гештальт + асоціативно-рефлекторна + суггестопедична;
- за орієнтацією на особові структури: інформаційна.

Особливості методики

Вправи. В процесі навчання практично все залежить від вправ. При комунікативному навчанні всі вправи мають бути по характеру мовними, тобто вправами в спілкуванні. Е.І.Пасов виділяє 2 ряди вправ: умовно-мовні і мовні.

Умовно-мовні вправи - це вправи, спеціально організовані для формування навику мовлення. Для них характерна однотипна повторюваність лексичних одиниць, нерозірвана в часі.

Мовні вправи - переказ тексту своїми словами, опис картини, серії картин, осіб, предметів, коментування.

Співвідношення обох типів вправ підбирається індивідуально.

4. *Технології інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу (В.Ф.Шаталов).*

Зародження новаторських ідей у педагогічній науці 70-х років, які згодом, в середині 80-х, склали підґрунтя педагогіки співробітництва, основу для розбудови нової освітньої парадигми

незалежної України у 90-х роках. Характерними рисами цього періоду є спроби як нетрадиційного розв'язання так і серйозного теоретичного обґрунтування актуальних проблем у педагогічній практиці, а також розповсюдженням технологічного підходу як перспективного напрямку підвищення ефективності освітнього процесу. Діяльність педагогів-новаторів більшість дослідників зараховують до персоніфікованих педагогічних технологій, серед яких найбільш відомими є технологія інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу (В.Ф. Шаталов); технологія "створення ситуації успіху" (А.С. Белкін); технологія колективного творчого виховання (І.П. Іванов) тощо.

Зупинимося на одній цікавій і достатньо поширеній технології — технології повного засвоєння матеріалу шляхом інтенсифікації навчального процесу на основі схемно-знакових моделей, автором якої є В. Шаталов, учитель фізики середньої школи № 5 м. Донецька. Суть технології полягає у кількаразовому вивченні навчального матеріалу з використанням таких опорних конспектів:

- **перший етап** — розгорнуте образно-емоційне пояснення вчителем відібраних для уроків параграфів;
- **другий етап** — стислий виклад навчального матеріалу за опорним конспектом;
- **третій етап** — робота з підручником і опорним конспектом удома;
- **четвертий етап** — письмове відтворення опорних конспектів на наступному уроці;
- **п'ятий етап** — перевірка і контроль знань.

Цілі навчання - формування ЗУН, прискорене навчання, навчання всіх учнів з будь-якими індивідуальними даними.

Концептуальні положення: особистісно орієнтований підхід; навчання без примусу; багаторазове повторення, орієнтовна основа дій; поетапний контроль; вивчення великими блоками; динамічний стереотип діяльності, застосування опорних схем.

Особливості методики: опорні схеми відображають основні одиниці інформації у взаємозв'язках; робота з опорними сигналами в 5 етапів (вивчення теорії в класі, домашня самостійна робота, фронтальний контроль засвоєння конспекту, усне промовляння опорного конспекту, узагальнення і систематизація); конкретизація абстрактного матеріалу; розробка системи навчальної діяльності учнів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацювати конспект лекцій, вказану літературу.
2. Підготуватися до відповідей на теоретичні запитання.
3. Підготуватися до проведення методичного об'єднання «Роль і місце ігрових технологій у сучасній початковій школі».

Практичні завдання.

Провести методичне об'єднання «Роль і місце ігрових технологій у сучасній початковій школі».

Індивідуально-самостійне завдання.

Підготувати реферати на тему:

1. Педагогічні умови використання проблемного навчання у початковій школі.
2. Розвивальні ігри Б.П. Нікітіна.
3. Підготувати презентацію книги: Шаталов В.Ф. Куда и как исчезли тройки. – М., 1979.

Література.

1. Гуманизация воспитания в современных условиях / Под ред. О.С.Газмана. – М., 1995.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004. – 352 с.
3. Жиденко Н. І. Розвиток логічного мислення учнів початкових класів на позакласних заняттях із математики // Початкове навчання та виховання. – 2004. - № 13. С. 2 – 8.
4. Педагогічні інновації в сучасній школі /Методичний збірник. – Київ, 1994.
5. Педагогчний пошук / Упорядник І.М.Баженова. – М.,1987.
6. Селевко Г.С.Современные образовательные технологии. – М.,1998.
7. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002. – 128 с.

8. Шаталов В.Ф. Точка опоры. – М., 1987.
9. Шаталов В.Ф. Куда и как исчезли тройки. – М., 1979.
10. Шаталов В.Ф. Эксперимент продолжается. – М., 1989

Практичне заняття № 6-7.

Тема. Педагогічні технології на основі ефективності управління і організації навчального процесу.

Мета. Познати сутність педагогічних технологій на основі ефективності управління і організації навчального процесу.

Професійна спрямованість. Знання сучасних педагогічних технологій сприяє професійному становленню майбутнього вчителя.

План.

1. Технологія С.М.Лисенкової.
2. Технологія рівневої диференціації.
3. Технологія диференційованого навчання на основі за інтересами дітей (І.Н.Закатов).
4. Технологія індивідуального навчання.
5. Технологія програмованого навчання.
6. Колективний спосіб навчання.
7. Групові технології.
8. Комп'ютерні технології навчання.

Основні теоретичні положення

1. Технологія С.М.Лисенкової.

Лисенкова Софія Миколаївна - вчитель початкових класів середньої школи № 587 р. Москви, Народний вчитель СРСР. Вирішила нерозв'язне завдання одночасного вчення дітей з різним рівнем розвитку без додаткових занять, без яких би то не було «вирівнювань», без допомоги батьків.

Класифікаційні параметри

- **За рівнем вживання:** загальнопедагогічна.
- **За філософською основою:** гуманістичні.
- **За основним чинником розвитку:** соціогенна з допущеннями біогенного і психогенного чинників.
- **За концепцією засвоєння:** асоціативно-рефлекторна з елементами поетапної інтеріоризації.
- **За орієнтацією на особові структури:** інформаційна (ЗУН) з елементами операційної (СУД).
- **За характером змісту:** навчально-виховна, світська, технократична, загальноосвітня.
- **За типом управління:** система малих груп.
- **За організаційними формами:** традиційна класно-урочна, академічна з елементами диференціації і індивідуалізації.
- **За підходом до дитини:** співпраця, партнерство.
- **За переважаним методом:** пояснювально-ілюстративна з елементами діалогу.
- **За напрямом модернізації:** ефективність організації і управління учбовим процесом.
- **За категоріями учнів:** масова, без всякої сегрегації.

Цільові орієнтації

- Засвоєння ЗУН; орієнтир на стандарти.
- Успішне вчення всіх.

Концептуальні положення

- Особовий підхід педагогіки співпраці (див. п. 4.1.).
- Успіх - головна умова розвитку дітей у вченні.
- Комфортність в класі: доброзичливість, взаємодопомога; дитина, в якого щось не виходить, не відчуває себе збитково, не соромиться відповідати, не боїться помилитися.

- Запобігання помилкам, а не робота над ними.
- Послідовність, системність вмісту навчального матеріалу.
- Диференціація, доступність завдань для кожного.
- До повної самостійності - поступово.
- Через знаючого учня вчити того, що не знає

Особливості

С.Н.Лисенкова відкрила чудовий феномен: щоб зменшити об'єктивну складність деяких питань програми, треба випереджати їх введення в учбовий процес.

Підхід до структури матеріалу обумовлений завданнями випереджаючого введення для подальшого повторення понять і називається пробно-порціалним.

Особливості методики

Важку тему С.М.Лисенкова починає не в задані програмою години, а на багато раніше. Тема дається на кожному уроці малими дозами (5-7 хвилин). Тема при цьому розкривається повільно, послідовно, зі всіма необхідними логічними переходами. У обговорення залучаються спочатку сильні, потім середні і лише потім слабкі учні. Виходить, що всі діти помалу учать один одного. І вчитель, і учні зовсім по-іншому відчують себе в просторі часу.

Таким чином, засвоєння матеріалу відбувається в три етапи: 1) попереднє введення перших (малих) порцій майбутніх знань, 2) уточнення нових понять, їх узагальнення, вживання і 3) розвиток побіжності розумових прийомів і навчальних дій. Таке розосереджене засвоєння навчального матеріалу забезпечує переведення знань в довготривалу пам'ять.

Другим «китом», на якому заснована технологія С.Н.Лисенкової, є коментоване керування.

Методичний прийом „коментоване керування”, представляє, по суті, відповідь (інформацію) з місця про те, що робить учень, допомагає оптимально включити в роботу весь клас, вести безперервний зворотний зв'язок з усім класом (написання елементів букв, цифр, промовляння слів, вирішення прикладів, завдань і так далі).

І, нарешті, третій «кит» системи С.Н.Лисенкової - це опорні схеми, або просто опори, - висновки, які народжуються на очах учнів в процесі пояснення і оформляються у вигляді таблиць, карток, креслення, малюнка. Дуже важлива умова в роботі з схемами-опорами: вони повинні постійно підключатися до роботи на уроці, а не висіти як плакати. Лише тоді вони допоможуть вчителю краще учить, а дітям легко навчатися.

Метод коментування був в 60-х роках широко поширений як досвід липецьких вчителів (Г.Москаленко). У Лисенкової він отримав розвиток: вона об'єднала коментування 3-х дій: «думаю, говорю, записую». Учень вголос оголошує, що він в даний момент робить; одночасно вирішується завдання керування діяльністю всього класу.

2. Технологія рівневої диференціації.

Диференціація в перекладі з латинського означає поділ, розшарування цілого на рівні частини або на окремі різноманітні елементи. У вітчизняній педагогіці принцип диференціації розроблявся ще за часів К.Д.Ушинського, який вважав, що розподіл класу на групи, з яких одна сильніша за іншу, не тільки не шкідливий, а й корисний, якщо наставник уміє, працюючи з однією групою, дати іншим корисну самостійну вправу. В психологічній та дидактичній науці проблема диференційованого навчання досліджувалась М.І.Махмутовим, Ю.К.Бабанським, Н.О.Менчинською як спосіб попередження неуспішності учнів. Думку про необхідність застосування диференційованого підходу як однієї з найефективніших форм індивідуалізації навчання в свій час висловлював В.О. Сухомлинський. На сучасному етапі зазначену проблему визнають актуальною О.Я.Савченко, М.В. Богданович, С.П. Логачевська.

Диференціація навчання (диференційований підхід у навчанні) – це:

- створення різноманітних умов навчання для різних шкіл, класів, груп з метою обліку особливостей їхнього контингенту;
- комплекс методичних, психолого-педагогічних і організаційно-управлінських заходів, що забезпечують навчання в гомогенних групах (об'єднання учнів з близьким рівнем навчальних досягнень).

Принцип диференціації навчання – положення, відповідно до якого педагогічний процес будується як диференційний. Одним з основних видів диференціації є індивідуальне навчання.

Технологія диференційованого навчання являє собою сукупність організаційних рішень, засобів і методів диференційованого навчання, що охоплюють певну частину навчального процесу.

У вітчизняній педагогіці розрізняють кілька взаємопов'язаних *рівнів диференціації повної середньої освіти*:

- за структурою системи освіти (загальноосвітні школи, вищі навчальні заклади I, II рівнів акредитації тощо);
- за змістом навчання (масове, поглиблене, профільне різних спрямувань);
- за характером організації навчального процесу (зовнішня – профільна, внутрішня – рівнева).

Організація **зовнішньої диференціації** передбачає утворення класів високого інтелектуального розвитку, вікової норми, підвищеної педагогічної уваги, що, у свою чергу, зумовлює диференціацію навчальних програм, навчально-методичного забезпечення, підготовку вчителів до роботи в нових умовах. Зовнішня диференціація впроваджується у закладах, що мають статус експериментального майданчика, ліцеях, гімназіях тощо.

В умовах одночасного навчання в класі учнів з рідним рівнем навчальних можливостей постає проблема оптимальної організації їх пізнавальної діяльності. Вирішенню цієї проблеми сприяє здійснення **внутрішньокласного диференційованого навчання**, обов'язковою умовою якого є створення динамічних навчальних груп.

Ураховуючи рівень пізнавальних можливостей дітей, застосовують різні прийоми **організації навчальної діяльності: за ступенем складності, за ступенем самостійності, за обсягом.**

Диференціація за ступенем складності передбачає застосування таких завдань: які потребують різної ґрунтовності узагальнення та висновків; які розраховані на різний рівень роботи; репродуктивного і творчого характеру.

Диференціація за ступенем самостійності передбачає застосування завдань однакової складності, але з різною мірою допомоги кожній групі школярів. Для виконання завдання найсильнішій групі ставиться лише мета, а способи її досягнення діти відшуковують самостійно; учням другої групи пропонується незначна допомога – конкретизація завдання. Вказівка на прийоми розв'язування, зразок, навідні питання, схема, малюнок тощо. Для розв'язання завдання дітям третьої групи надається найбільш повна інформація. Залежно від сформованості у дітей навичок розв'язання пізнавальних завдань, інформація дозується від найбільш до найменш повної.

Диференціація за обсягом передбачає завдання однакового змісту, але диференціюється або обсяг, або час його виконання.

Технологія диференційованого навчання гуманізує навчальний процес, створює сприятливі умови для забезпечення повноцінного розвитку кожної дитини.

Актуальним і важливим в умовах переходу початкової школи на новий зміст і структуру навчання є досвід заслуженого вчителя України з Кіровоградщини Логачевської Світлани Панасівни саме з питань індивідуалізації та диференціації навчально-визовного процесу. Диференційовані завдання, які розробила Логачевська С.П., поділяються на дві групи:

- диференціація за ступенем складності;
- диференціація за ступенем самостійності.

В додатках наведено приклад моделювання диференційованих завдань за ступенем складності.

3. Технологія диференційованого навчання на основі за інтересами дітей (І.Н.Закатова).

Закатова Ірина Миколаївна - заслужений на вчитель РФ, директор «Культурологічного соціально-педагогічного комплексу» на базі школи № 59 м. Ярославля, кандидат педагогічних наук.

Особливості диференціації за інтересами. Навчальний план школи надає дитині досить широкий комплект освітніх дисциплін, що має загальнокультурне значення і що забезпечує всесторонній і гармонійний розвиток. У той же час цей комплекс дає дитині можливість вибору, пошуку і прояву своєї індивідуальності.

Кожен предмет дозволяє виявити задатки і здібності дитини (у вигляді інтересу, схильності), тобто здійснити одну з соціально-педагогічних проб особистості. Тому абсолютно природно надати дитині необхідні умови для оптимального розвитку виявлених задатків і

здібностей. Це реалізується за допомогою різних видів диференціації за інтересами (поглиблення, нахили, профілі, факультативи, клубна діяльність). Диференціація за інтересами по своєму впливу на результати вчення і виховання не менш значима, чим диференціація за рівнем розвитку.

Основна гіпотеза: лише у атмосфері високої гуманітарної культури і лише на основі широкої гуманізації шкільної освіти, за умов засвоєння багатств світової художньої культури дитиною, можливо виховати особу, що прагне до самоактуалізації і володіє відчуттям соціальної відповідальності, уміє використовувати і цінувати духовні і матеріальні багатства суспільства і сприяє відновленню і збагаченню його духовності.

У навчально-виховному процесі представлені всі основні напрями гуманітарної культури, з яких дитина може вибрати те, що відповідає її інтересам, тобто використовується модель диференційованого навчання за інтересами.

Особливості методики

Кожне з відділень використовує специфічні частковометодичні і локальні технології:

- музичне навчання Д.Б.Кабальовський, В.В.Кирюшина, В.В.Смельянова;
- художнє навчання В.С.Кузіна, Б.М.Єменський;
- філологічне навчання Г.Н.Кудіна, В.А.Льовіна, Е.І.Пассова. З.І.Новлянська;
- етичне виховання А.І.Шемшуріна, А.І.Кочетова;
- екологічне виховання Н.Т.Суравегіна, Т.В.Кучер і так далі. Дуже важливим, але нелегким

завданням технології є визначення спеціальних даних дітей - інтересів і схильностей, задатків і здібностей.

4. Технологія індивідуального навчання.

Унт Інге Гріховна – доктор педагогічних наук, професор ННІ педагогіки Естонії, автор широко поширеної системи індивідуалізації навчальних завдань.

Границька Антоніна Сергіївна – професор Інституту іноземних мов ім. Моріса Тереза, автор адаптивної системи навчання в школі.

Шадріков Володимир Дмитрович – член РАН, доктор психології, професор, керівник масового експерименту по використанню індивідуально-орієнтовного навчального процесу.

Мета технології та ж, що і в "Метод проектів" - зробити навчання більш зручним і, таким чином, більш продуктивним для кожного учня; кошти ж більш різноманітні і багатосторонні.

Згідно А. С. Границькою, вводиться нелінійна конструкція уроку: частина перша - навчання всіх, частина друга - присвячується самостійної роботи учнів і індивідуальній роботі з ними. Використовується робота в парах, застосовуються опорні схеми з Шаталова і багаторівневі завдання на картках.

Інге Унт розробила робочі зошити на друкованій основі з керівництвом до індивідуалізованої самостійної роботи, пристосованої до наявній літературі.

В. Д. Шадріков створив навчальний план, програми і методичні посібники для шести рівнів, які дозволяють вести навчання залежно від здібностей кожного учня. Вибираючи посильний рівень, учні опиняються в класах із змінним складом. Вибір рівня складності досить рухливий і робиться "не назавжди", як у класах вирівнювання.

Індивідуальне навчання - форма, модель організації навчального процесу, при якій: 1) вчитель взаємодіє лише з одним учнем; 2) один учень взаємодіє лише із засобами навчання (книги, комп'ютер і тому подібне). Головним достоїнством індивідуального навчання є те, що воно дозволяє повністю адаптувати вміст, методи і темпи навчальної діяльності дитини до його особливостей, стежити за кожною його дією і операцією при вирішенні конкретних завдань; стежити за його просуванням від незнання до знання, вносити вчасно необхідні корекції до діяльності цннів, так і вчителів, пристосовувати їх до постійно змінної, але контрольованої ситуації з боку вчителя і з боку учня. Все це дозволяє учневі працювати економно, постійно контролювати витрати своїх сил, працювати в оптимальний для себе час, що, природно, дозволяє досягати високих результатів навчання. Індивідуальне навчання в такому «чистому» вигляді застосовується в масовій школі вельми обмежено (для занять з девіантними дітьми).

Індивідуальний підхід - це: 1) принцип педагогіки, згідно з яким в процесі навчально-виховної роботи з групою вчитель взаємодіє з окремими учнями по індивідуальній моделі, враховуючи їх особові особливості; 2) орієнтація на індивідуальні особливості дитини в спілкуванні з нею; 3) облік індивідуальних особливостей дитини в процесі навчання; 4)

створення педагогічних умов не лише для розвитку всіх учнів, але і для розвитку кожного дитини окремо.

Індивідуалізація навчання - це: 1) організація навчального процесу, при якому вибір способів, прийомів, темпу навчання обумовлюється індивідуальними особливостями учнів; 2) різні навчально-методичні, педагогічні для психологотипу і організаційно-управлінські заходи, що забезпечують індивідуальний підхід.

Технологія індивідуалізованого навчання - така організація навчального процесу, при якій індивідуальний підхід і індивідуальна форма навчання є пріоритетними.

5. Технологія програмованого навчання.

Метод проектів. Ще в 1919 р. в місті Дальтон (США) Е. Паркхарст робить спробу замінити класно-урочну систему індивідуальною роботою з кожним учнем з подальшою роботою кожного учня за планом, виробленому спільно з педагогом. Учні дістали можливість просуватися у вивченні шкільних програм кожен своїм темпом, першу половину дня працювали самостійно, без жодного розкладу. У другій половині дня – проходили заняття в групах за інтересами; не заборонялося збиратися в групах або парах, щоб якісь питання або теми обговорювати або опрацьовувати спільно. Цей досвід отримав назву «дальтон-план». У Росії «метод проектів» застосовувався в багатьох школах і вузах в 20-х роках; сьогодні шкільна практика знов звертається до нього. Метод проектів - це комплексний повчальний метод, який дозволяє індивідуалізувати навчальний процес, дає можливість дитині проявити самостійність в плануванні, організації і контролі своєї діяльності.

Блокове навчання здійснюється на основі гнучкої програми, що забезпечує учням можливість виконувати всілякі інтелектуальні операції і використовувати знання, що вони набувають, при вирішенні певних навчальних завдань. Виділяються наступні послідовні блоки такої програми, що передбачають гарантоване засвоєння визначеного темою матеріалу:

- інформаційний блок;
- тестово-інформаційний (перевірка засвоєного);
- коректувально-інформаційний (в разі невірної відповіді - додаткове вчення);
- проблемний блок: вирішення завдань на основі отриманих знань;
- блок перевірки і корекції.

Модульне вчення (як розвиток блокового) - така організація процесу навчання, при якій учень працює з навчальною програмою, складеною з модулів.

Технологія модульного навчання є одним з напрямів індивідуалізованого навчання, що дозволяє здійснювати самонавчання, регулювати не лише темп роботи, але і вміст навчального матеріалу.

Сам модуль може представляти вміст курсу на трьох рівнях: повному, скороченому і поглибленому.

Програмний матеріал подається одночасно на всіх можливих кодах: за допомогою малюнків, числовому, символічному і словесному.

6. Колективний спосіб навчання.

Протягом трьох останніх десятиліть у педагогічній науці розробляється теорія колективних способів навчання, яка втілила дореволюційний досвід російського педагога О. Рівна. Основним розробником цієї проблеми є доктор педагогічних наук, професор Красноярського педагогічного університету В.К. Дьяченко, ним запропонована концепція КСН. Вона полягає в застосуванні:

- Систематичних колективних занять (кожний учень повинен знати і вміти робити те, що знає і вміє робити той, хто його навчає, тобто досягається завершеність у навчанні й вихованні);
- Принципу обов'язкового і безперервного передання знань (усі учасники занять повинні викладати навчальний матеріал один одному, а здобуте передавати; навчився сам – учи іншого);

- Принципу колективної праці (усі працюють з усіма, і всі вчаться у всіх, тобто реалізується закон життя здорового колективу – загальна співпраця і взаємодопомога товаришів);
- Принципу відповідності до психофізичних можливостей, здібностей кожного учасника занять, через різновіковий склад навчального колективу;
- Одночасного вивчення різних тем різними учнями (усі учасники самостійно, без попереднього пояснення й інструктажу педагога вивчають одночасно різні теми, виконують різні функції);
- Принципу співробітництва, проявлення педагогічних здібностей; організований у такий спосіб педагогічний процес щодня тренує членів різновікового самоосвітнього колективу у прояві турботи про ближнього, формує вміння встановлювати між особистісні контакти, вміння співпрацювати, переживати;
- Принципу вивчення навчального матеріалу великими блоками на інтенсивній інтегративній основі, тобто шляхом так званого „занурення”.

Колективним способом навчання є така його організація, при якій навчання здійснюється шляхом спілкування в динамічних парах, коли кожен учи́ть кожного.

Ідея навчання учнів самими учнями бере свій початок із старовини, а в новий час була найяскравіше втілена в так званій белл-ланкастерській системі взаємного навчання. Суть цієї системи полягала в тому, що старші учні спочатку під керівництвом вчителя самі вивчали матеріал, а потім, отримавши відповідну інструкцію, навчали тих, хто знає менше. Це дозволяло одному вчителю навчати відразу багато дітей, здійснювати масове їх навчання, але сама якість цього навчання була украй низькою. Цим і пояснюється те, що белл-ланкастерська система не набула широкого поширення.

А.Г.Рівін і В.К.Дяченко використовують ідею взаємного навчання, не виділяючи певного рівня знань і здібностей, включаючи в посильний діалог-спілкування всіх дітей, використовуючи форму динамічних (змінних) пар, в яких дитина виступає по черзі то учнем, то вчителем. КСН - це включення в навчальний процес природної структури спілкування між людьми - діалогічних пар.

Принципи:

- завершеності, або орієнтації на вищі кінцеві результати;
- безперервної і невідкладної передачі отриманих знань один одному;
- співпраці і взаємодопомога між учнями;
- різноманітності тем і завдань (розподіл праці);
- різнорівневий (різновіковий) учасників педагогічного процесу;
- навчання за здібностями індивіда;
- педагогізації діяльності кожного учасника.

7. Групові технології.

За В.К.Дяченком, організаційна структура групових способів навчання може бути комбінованою, тобто містити в собі різні форми: групову (коли один навчає багато), парну, індивідуальну. При цьому домінуюче значення має саме групове спілкування. До групових способів навчання можна віднести:

- класно-урочну систему;
- лекційно-семінарську систему;
- форми диференціації навчального процесу;
- дидактичні ігри;
- белл-ланкастерську систему;
- бригадно-лабораторний метод;
- метод проєктів;
- метод Трампа.

І. Б. Первін виділяє п'ять рівнів колективної учбово-пізнавальної діяльності:

- 1) Фронтальна (одночасна) робота в класі, направлена на досягнення загальної мети.
- 2) Робота в статичних парах.
- 3) Групова робота (на принципах диференціації).
- 4) Міжгрупова робота (кожна група має своє завдання в загальній меті).

5) Фронтально-колективна діяльність при активній участі всіх школярів.

Під час групової роботи вчитель виконує всілякі функції: контролює хід роботи в групах, відповідає на питання, регулює спори, порядок роботи і в разі крайньої необхідності надає допомогу дітям, що не встигають або групі в цілому.

Групова форма роботи на уроці може застосовуватися для вирішення майже всіх основних дидактичних завдань. Найбільш застосовна і доцільна вона при проведенні практичних робіт, лабораторних і робіт-практикумів по природничонаукових предметах; при відробітку навиків розмовної мови на уроках іноземної мови (робота в парах); на уроках трудового навчання при вирішенні конструктивно-технічних завдань; при вивченні текстів, копій історичних документів і т. д. У ході такої роботи максимально використовуються колективні обговорення результатів, взаємні консультації.

Технологічний процес групової роботи складається з таких елементів:

1. Підготовка до виконання групового завдання.

а. Постановка пізнавальної задачі, або проблеми.

б. Інструктаж проведення роботи.

в. Розподіл дидактичного матеріалу по групах.

2. Групова робота.

а. Ознайомлення з матеріалом, планування роботи.

б. Розподіл завдань у групі.

в. Індивідуальне виконання завдань.

г. Обговорення загального завдання в групі (зауваження, доповнення, узагальнення).

е. Підбиття підсумків групового завдання.

3. Заключна частина.

а. Оприлюднення результатів роботи в групах.

б. Аналіз пізнавальної задачі, рефлексія.

в. Загальний висновок про групову роботу і досягнення кінцевої мети.

Групова форма роботи на уроці може бути застосована для рішення всіх загальних дидактичних задач, але найбільш доцільна для проведення практичних та лабораторних робіт. Існуючі моделі групової роботи, які залежать від мети уроку та форм організації навчального процесу, можуть бути використані як на уроці засвоєння знань, так і застосування знань, умінь та навичок на різних етапах уроку.

8. Комп'юторні технології навчання.

Коли комп'ютери стали широко використовуватися в освіті, з'явився термін «нові інформаційні технології навчання». Взагалі кажучи, будь-яка педагогічна технологія - це інформаційна технологія, оскільки основу технологічного процесу навчання складає інформація і її рух (перетворення). На наш погляд, вдалішим терміном для технологій навчання, що використовують комп'ютер, є комп'ютерна технологія.

Комп'ютерні технології розвивають ідеї програмованого навчання, відкривають абсолютно нові, ще не досліджені технологічні варіанти навчання, пов'язані з унікальними можливостями сучасних комп'ютерів і телекомунікацій. Комп'ютерні (нові інформаційні) технології навчання - це процеси підготовки і передачі інформації школяреві, засобом здійснення яких є комп'ютер.

Комп'ютерна технологія може здійснюватися в наступних трьох варіантах:

I - як «проникаюча» технологія (вживання комп'ютерного навчання на окремих темах, розділах для окремих дидактичних завдань).

II - як основна, визначаюча, найбільш значима з використовуваних в даній технології частин.

III - як монотехнологія (коли все навчання, все управління навчальним процесом, включаючи всі види діагностики, моніторинг, спираються на вживання комп'ютера).

Комп'ютерна технологія ґрунтується на використанні деякої формалізованої моделі вмісту, який представлений педагогічними програмними засобами, записаними в пам'ять комп'ютера, і можливостями телекомунікаційної мережі.

Головною особливістю фактологічної сторони вмісту освіти є багатократне збільшення «підтримуючої інформації», наявність комп'ютерного інформаційного середовища, що включає на

сучасному рівні бази інформації, гіпертекст і мультимедіа (гіпермедіа), мікросвіти, імітаційне навчання, електронні комунікації (мережі), експертні системи.

Завдання для самостійної роботи:

- 1.Опрацювати конспект лекцій, вказану літературу.
- 2.Підготуватися до відповідей на теоретичні запитання.
3. Підготуватися до проведення круглого столу «Роль і місце технології рівневої диференціації у сучасній початковій школі».

Практичні завдання.

Провести методичне об'єднання «Роль і місце технології рівневої диференціації у сучасній початковій школі».

Індивідуально-самостійне завдання.

Підготувати реферати на тему:

1. Педагогічні умови використання групових технологій у початковій школі.
2. Організація навчального процесу відповідно до індивідуальних особливостей учнів.
3. Використання колективного способу навчання у сучасній початковій школі.
4. Зробити презентацію книги: С.П.Логачевська «Диференціація у звичайному класі» - К., 1987.

Література.

- 1.Гришина Т.В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи. – Харків, 2003.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004. – 352 с.
3. Кондратюк О. Рекомендації з організації групової роботи // Початкова освіта. – 2007. - № 4. – С. 3 – 7.
4. С.П.Логачевська «Диференціація у звичайному класі» - К., 1987.
5. Педагогічні інновації в сучасній школі /Методичний збірник. – Київ, 1994.
6. Педагогічний пошук / Упорядник І.М.Баженова. – М.,1987.
7. Селевко Г.С.Современные образовательные технологии. – М.,1998.
8. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002. – 128 с.
9. Сухарева Н. Застосування інтерактивних технологій на уроках читання // Початкова освіта. – 2007. - № 7. С. 9 – 11.
10. Сухарева Л. С. Сучасний урок у початковій школі. Нестандартні уроки математики у 1 – 4 класах. – Х.: Основа, 2005. – 192 с.

Практичне заняття № 8.

Тема. *Сучасні педагогічні технології.*

Мета. Познайомити з сутністю сучасних педагогічних технологій на основі ефективності управління і організації навчального процесу.

Професійна спрямованість. Знання сучасних педагогічних технологій сприяє професійному становленню майбутнього вчителя.

План.

1. Технологія повного засвоєння (за матеріалами М.В. Кларіна).
2. Технологія педагогічного процесу за С.Д. Шевченко.
3. Технологія концентрованого навчання.
4. Технологія евристичного навчання.

Основні теоретичні положення

1. Технологія повного засвоєння (за матеріалами М.В. Кларіна)

Проектування технології навчання розуміється як проектування змісту дисципліни, форм організації навчального процесу, вибір методів і способів навчання¹.

Зміст технології навчання² представлено: змістом і структурою навчальної інформації, комплексом задач, вправ і завдань, що є засобом формування навчальних і професійних навичок і умінь, процесом накопичення досвіду професійної діяльності.

У книзі Д. Г. Левітса «Практика навчання: сучасні педагогічні технології» описано технологію повного засвоєння за М. Кларісом. Там же пропонується інтерпретація основних ідей педагогічної системи, розробленої на елементах технологічного процесу навчання.

Проблема.

1. Неуспішність школярів при засвоєнні ними базового змісту навчання пояснюється не їх здібностями чи їх відсутністю, а неумінням організувати процес навчання у відповідності з індивідуальними особливостями сприйняття і засвоєння.

2. У традиційному навчальному процесі завжди фіксовані два параметри: ТЕМП навчання і СПОСІБ подання навчального матеріалу. Ми пояснюємо і вимагаємо так, наче перед нами знаходиться один учень, а не десятки дітей з різними особливостями сприйняття, розуміння і запам'ятовування.

3. Єдине, що залишається не фіксованим – це РЕЗУЛЬТАТ навчання.

4. Здібності учня визначаються темпом його навчання при оптимально підібраних для даної дитини умовах, а не середніх для всіх. Б. Блум наводить приклад: результати дослідження здібностей учнів при вивченні різних предметів і відсутності обмеження часу на вивчення матеріалу. Він виділив дві категорії учнів: а) малоздібні, ті які не досягають завчасно наміченого рівня знань і умінь; б) талановиті (5%) – можуть учитись при високому темпі; в) звичайні учні (90%) – їх здібності визначаються затратою навчального часу.

Висновки: при правильній організації навчання, особливо при знятті обмежень у часі, абсолютна більшість школярів здатні повністю засвоїти обов'язковий навчальний матеріал.

Згідно технології повного засвоєння, різниця в навчальних результатах буде мати місце за границями вимог до обов'язкових результатів навчання.

В межах даної технології побудова навчального процесу направлена на те щоб привести усіх учнів до єдиного чітко заданого рівня оволодіння знаннями і вміннями.

Основні характеристики технології повного засвоєння:

1. Загальна установка вчителя: ВСІ учні можуть і повинні засвоїти даний навчальний матеріал повністю.
2. Розробка критеріїв (еталонів) повного засвоєння для курсу, розділу чи теми.
3. Навчальний процес розбивається на блоки, що відповідають попередньо виділеним навчальним одиницям.
4. Подання нового матеріалу і його опрацювання унями проходить як і в традиційному навчання, але вся навчальна діяльність підкорюється орієнтирам, які являють собою точно сформульовані навчальні цілі. Після навчання і опрацювання учнями даної учбової одиниці проводиться «діагностичний тест» - його результати оголошуються відразу після його виконання, критерій оцінювання – повне засвоєння знань і умінь.
5. Після проведення тестування учні розділяються на дві групи: ті що досягнули і ті що не досягнули рівня повного засвоєння знань і умінь. Тоді вчитель приділяє увагу тим учням, що не змогли подолати бар'єр повного засвоєння матеріалу. З ними організовується допоміжна (корективна) навчальна діяльність.
6. Корективна робота закінчується перевіркою (діагностичним тестом), після якого можлива додаткова корекційна робота. Клас переходить до вивчення наступного матеріалу лиш тоді, коли майже всі учні на належному рівні засвоїли попередній матеріал.

¹ Див. додатки: Додаток В: Параметри аналізу творчої інноваційної діяльності учителя

² Див. додатки: Додаток Г: Зміст технології навчання

7. Технологія педагогічного процесу за С. Д. Шевченко

Системоутворюючим компонентом створеної С.Д. Шевченко педагогічної системи є технологія педагогічного процесу.

Під терміном «технологія процесу» автор приймає сукупність операцій, здійснення яких має привести до необхідних результатів.

Особливості засвоєння теми уроку (за дослідженням Д.Г. Левітеса):

1. Всі обов'язкові етапи процесу засвоєння (сприйняття, осмислення, закріплення, формування умінь, використання на практиці нових знань і умінь) «не поміщуються» в окремий урок і «поміститися» ні як не можуть. Для того щоб відбулося засвоєння, необхідний навчальний час з середини одного уроку до середини третього.
2. Сприйняття нового навчального матеріалу – це перший крок вчительсько-учнівської діяльності по засвоєнню навчальної теми, на якій учні вперше знайомляться зі змістом навчальної теми.
3. Другий крок – перше повторення. Визначення рівня засвоєння матеріалу (теми уроку). Корекція сприйняття.

С.Д. Шевченко говорить, що без домашнього завдання повного засвоєння бути не може, адже воно дає учню наступні можливості:

- працювати без обмеження в часі;
- учень оцінює свою роботу самостійно;
- він може вибрати оптимальний для нього темп роботи;
- самостійно планувати хід роботи;
- використати всі можливі джерела інформації.

Домашнє завдання повинне бути:

- цікавим;
- незвичним;
- розрахованим на можливості учня;
- обов'язково перевіреним і оціненим;
- включати логічні задачі, так як тільки таким чином можна керувати «заочно» розумову діяльність учнів;
- вільним для вибору;
- охоплювати всі сторони змісту (знання, способи діяльності, цінності).

Особливість домашнього завдання – проговорення про себе (дома, на вулиці, в транспорті і т.д.). Це дає:

- преведення інформації з короткочасної в довгострокову;
- можливість осмислення навчального матеріалу;
- новий матеріал буде аналізуватись, порівнюватись, буде виділятися головне.

Найважливіша закономірність процесу засвоєння – **активне запам'ятовування**. Тому проговорювати навчальний матеріал слід з опорою на підручник: прочитати, потім про себе проговорити зміст прочитаного, співставити з розповіддю учителя. Шевченко відмічає, що з допомогою проговорення про себе створюється імітація колективної діяльності (учень сам собі доводить, заперечує і т.д.), це допомагає міцно засвоювати вивчений матеріал.

3. Технологія концентрованого навчання.

Дана технологія являє собою інтерпретацію широко відомого активного методу занурення. Занурення – метод навчання з елементами релаксації, навіювання і гри. Цей метод з тією чи іншою глибиною використовувався В.Ф. Шаталовим, Ш.А. Амонашвілі.

Концентровне навчання – особлива технологія навчального процесу, при якій увага педагога і учнів зосереджується на більш глибокому вивченні кожного предмету за рахунок об'єднання уроків у блоки, що скорочує кількість дисциплін, що вивчаються паралельно протягом навчального дня, неділі.

Мета концентрованого навчання – підвищення якостей навчання і виховання учнів через створення оптимальної організаційної структури навчального процесу, зближення навчання з природними психологічними закономірностями виховання.

Сутність концентрованого навчання³ – неперервність процесу пізнання і його цілісність (починаючи з первинного сприйняття і закінчуючи формуванням умінь користуватись одержаною інформацією); одночасна тривалість вивчення теми, розділу або всієї навчальної дисципліни, що забезпечує їх ґрунтовне засвоєння; скорочення кількості дисциплін, що вивчаються одночасно; орієнтація навчального процесу на розвиток самостійності, відповідальності, творчої активності учнів; варіативність і комплексність використовуваних форм і методів навчання, адекватних цілям і змісту навчального матеріалу і таких, що враховують особливості динаміки праці спроможності учнів і учителів; співпраця педагогів і учнів та учнів між собою.

Переваги концентрованого навчання:

1. Побудова навчального процесу забезпечує подолання розділеності змісту і зв'язує елементи навчання в одне ціле.
2. Забезпечує сприйняття, поглиблене і міцне засвоєння учнями цілісних закінчених блоків навчального матеріалу.
3. Позитивно впливає на мотивацію учнів.
4. Формує позитивний психологічний клімат (установку на довгострокову взаємодію один з одним в процесі навчання).

4. Технологія евристичного навчання.

Технологія евристичного навчання детально розглядається у роботі А.В. Хуторського «Евристичне навчання: теорія, методологія, практика».

Установчі і індивідуальні цілі формуються на основі конкретних умов навчання з врахуванням мети учителя і учнів. Досягнення поставленої мети залежить від вибору базової технологічної структури занять, оптимального набору форм і методів навчання, індивідуальних програм.

Варіативність конструюваних занять досягається з допомогою технологічної карти навчання – педагогічний засіб, мета якого – презентація учителю варіативних умов і педагогічного інструменту для конструювання вивчення певної теми чи розділа. Карта містить бази даних з набором навчальних цілей, критеріїв оцінки їх досягнень, форм, методів, способів їх співставлення, інших технологічних і інформаційних засобів евристичного навчання.

Евристична технологія навчання передбачає динаміку внутрішніх змін суб'єкта навчання – учнів і учителів в процесі засвоєння ними евристичних освітніх процедур, таких як цілепокладання, планування, засвоєння способів евристичної діяльності в навчальних предметах, засвоєння способів пізнання фундаментальних освітніх об'єктів, нормотворчість, рефлексія діяльності.

По кожній евристичній процедурі учитель планує рух учнів від фрагментарного використання окремих її елементів до цілісного відтворення. За мірою засвоєння евристичних процедур збільшується усвідомлення учнями в виборі цілей, напрямів і засобів свого навчання.

Ефективність використання технологічних карт зростає при переході до комп'ютерних технологій та дистанційних форм навчання.

Найвагомішим елементом технології евристичного навчання А.В. Хуторського особистісне учнівське цілепокладання⁴. Особистісне цілепокладання учня відноситься до освітніх областей і освітніх технологій. Щоб учень поставив особисту навчальну ціль в освітній області потрібні наступні процедури:

- Побудова особистісних відносин учня з об'єктом цілепокладання (річ, поняття, процес, явище, фундаментальний освітній об'єкт), які виявляють і активізують його особистісні якості, що відносяться до об'єкта (наприклад, любов до природи при вивченні рослин).

³ Див. додатки: Додаток Д: Майстерність і технологія у порівнянні

⁴ Див. додатки: Додаток Е: Технологія евристичної освітньої ситуації

- Встановлення особистісного значення та (або) образу фундаментального освітнього об'єкта, тобто виділення в об'єкті того чим він зв'язаний з особистістю вивчаючого його суб'єкта.
- Вибір типу стосунків або виду діяльності для взаємодії з об'єктом, наприклад, дослідження його хімічних, математичних, етичних властивостей.

Інший тип цілей учня – цілепокладання по відношенню до освітніх технологій. Пізнання фундаментальних освітніх об'єктів, що належать освітнім областям, потребує від учня вибору технічних прийомів, способів і технологій, тобто цілей учня в області використовуваних освітніх технологій.

Іншими словами, освітні цілі учня відносяться не лише до тих об'єктів, що вивчаються, але і до способів вивчення цих об'єктів. Щоб поставити цілі в освітніх технологіях, учень виконує ті ж процедури, що й при цілепокладанні в освітніх областях: установлює особистісне відношення до наявних видів і способів діяльності, вибирає співзвучні його індивідуальним особливостям способи діяльності, виявляє суть і структуру вибраних видів діяльності, планує свої дії по їх засвоєнню і використанню.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацювати конспект лекцій, вказану літературу.
2. Підготуватися до відповідей на теоретичні запитання.

Практичні завдання.

1. Провести методичне об'єднання «Роль і місце сучасних педагогічних технологій початковій школі»

Підготувати реферати на тему:

1. Інформаційно-комп'ютерні технології у початковій школі.
2. Дистанційне навчання.

Література.

1. Белова Н. Урок-мастерская: приглашение к поиску // Частная школа. –1997. – № 1.
2. Верб М.А., Куценко В.Г. Педагогическая техника (Теория и методика коммунистического воспитания в школе) – М., 1974
3. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения – М., 1955
4. Леви В.Л. Искусство быть собой – М., 1977
5. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекций. – М., 1993
6. Лукашенок О.Н. Конфликты в работе педагога с детьми – Калуга. 1997
7. Лутошкин А.Н. Как вести за собой – М., 1986
8. Макаренко А.С. Педагогические сочинения – М., 1986
9. Новицкая Л.И. Уроки вдохновения – М., 1984
10. Окунев А. Как учить не уча. – СПб., 1996.
11. Педагогика наших дней / Сост. В.П. Бедерханова. – Краснодар, 1989.
12. Педагогика. Учебное пособие (Под ред. Пидкасистого П.И.) – М., 1996
13. Питюков В.Ю. Что такое педагогическая технология. (Воспитание школьников) – М., 1995
14. Политехнический словарь – М., 1989
15. Телячук В. П., Лесіна О. В. Інноваційні технології в початковій школі. – Х.: Основа, 2007. – 240 с.
16. Урок і виховний захід у контексті сучасних педагогічних технологій навчання // Розкажіть онуку. – 2008. - № 10. С. 3 – 9.
17. Щуркова Н.Е. Педагогическая технология. Педагогическое воздействие в процессе воспитания школьников – М., 1992

Практичне заняття № 9.

Тема. *Педагогічні технології на основі дидактичного удосконалення та реконструювання матеріалу.*

Мета. Познайомити з сутністю педагогічних технологій на основі дидактичного удосконалення та реконструювання матеріалу.

Професійна спрямованість. Знання сучасних педагогічних технологій сприяє професійному становленню майбутнього вчителя.

План.

1. «Екологія і діалектика» (Л.В.Тарасов).
2. «Діалог культур» (В.С.Біблер, С.Ю.Курганов).
3. Укрупнення дидактичних одиниць (П.М.Ерднієв).
4. Реалізація теорії поетапного формування розумових дій (М.Б.Волович).

Основні теоретичні положення

1. «Екологія і діалектика» (Л.В.Тарасов).

Автор моделі, науковий керівник експерименту - професор Лев Васильович Тарасов. Керував роботою кафедри Московського інституту підвищення кваліфікації. Зараз живе і працює в м.Суми (Україна).

Модель "Екологія і діалектика" апробована не тільки в російських, але й казахських, українських школах. Позитивну оцінку експерименту дала в 1990 р. комісія експертів Держосвіти СРСР. Навчальний план моделі схвалений Міністерством загальної та професійної освіти Російської Федерації.

Концепція моделі «Екологія та діалектика»

Модель розвиваючого навчання, що реалізується на основі спільної продуктивної діяльності вчителя та учнів в зонах їхнього найближчого розвитку з підключенням батьків до цієї діяльності.

Термін «Екологія» підкреслює, що людина - частина природи, орієнтує навчальний процес на реальне життя, на проблеми, що стоять перед людством.

Термін «Діалектика» відображає не тільки діалектику реального життя, а й орієнтацію школи на розвиваюче навчання, при якому особлива увага приділяється формуванню діалектико-імовірнісного мислення.

Принципи моделі

- Принцип інтегративно-гуманітарного підходу.
- Все, що вивчає учень, має стати для нього особистісно-значущим, розглядатися з позицій: особистісного сприйняття, причетності, глобального сприйняття, орієнтації на консенсус, особистої відповідальності.
- Принцип «вікна».
- Кожен навчальний предмет розглядається як володіє своїми особливостями «вікно» в реальний світ, що оточує і що включає в себе учня.
- Принцип виходу за рамки.
- Більш глибоке розуміння досягається за умови переходу до більш широкого кола питань.
- Принцип розведення рівнів.
- Рівень подачі матеріалу учню вище рівня відтворення матеріалу.

Основні напрямки:

- Поворот школи обличчям до життєво важливих проблем сучасного суспільства
- Екологізація і гуманітаризація навчального процесу
- Інтеграція навчальних предметів
- Формування діалектичного мислення при вивченні природи
- Підвищення ерудиції вчителів

У технології «Екологія і діалектика» ведучою є не методична, а змістовна сторона.

Проте ЗУН є не метою, а засобом розвитку. Найважливіший метод — проблемний.

Розвиток особи дитинати включає 3 етапи:

- розвиток ЗУН і СУД за допомогою гри — початкова школа;
- розвиток пошукових функцій інтелекту, опанування формальної і діалогічної логіки за допомогою проблемного навчання - V-IX класи;
- розвиток основних фаз творчого процесу - X-XI класи.

Використовується модель холістичного навчання:

- гармонійне навчання, звернене до учня в цілому;

- сприйняття всіма органами чуття, робота з лівою і правою півкулями мозку (приклад: малювання абстрактних понять - струм, звук), драматизація, візуалізація (у уяві), емоційність, синектика - встановлення зв'язків, латеральне мислення (гумор, інсайт, творчість).

2. «Діалог культур» (В.С.Біблер, С.Ю.Курганов).

Володимир Соломонович Біблер - видатний мислитель наших днів, автор зовсім оригінального вчення - філософії діалогу культур, порівнянної за вагою з такими філософськими напрямками XX століття, як екзистенціалізм, феноменологія, структуралізм.

Курганов Сергій Юрійович – учитель-експериментатор, м. Курган.

«Школа діалогу культур» виникла на початку вісімдесятих років в результаті зустрічі чотирьох харківських вчителів - історика Веніаміна Литовського, математика Сергія Курганова, філолога Ігоря Соломадіна, фізика Валерія Ямпільського - і групи московських вчених, об'єднаних навколо філософа Володимира Біблера.

У цій системі знаходять своє втілення ідеї М. Бахтіна про культуру як діалозі («будь-яка культура - це живий процес товариською зв'язку»), Л. Виготського - про тяжіння розвиненого інтелекту до внутрішнього діалогу, В. Біблера - про філософської логікою культури.

Біблер визначив основні положення установки на новий тип освіти в школі діалогу культур.

По-перше, це перехід від ідеї «освіченої людини» до ідеї «людини культури». Не готові знання, уміння, навички, але культура їх формування і зміни, трансформації, перетворення - ось чим повинен володіти випускник школи діалогу культур. Знання про шляхи зміни знань, уміння коректувати і оновлювати вміння, навички трансформації і переформування навиків - ось що потрібно від молодого людини ХХІ ст.

По-друге, ця виховна система передбачає поглиблене освоєння «діалогізм» як основного визначення думки взагалі. Діалог в цій школі не тільки і не стільки найкращий шлях до оволодіння істиною, не тільки евристичний значимий прийом більш ефективного засвоєння знань, умінь і т.д., а й суть самої думки. Поглиблене розуміння «діалогізм» мислення розгорнуто через ідею діалогу культур.

По-третє, весь процес навчання в школі будується в першу чергу не на засвоєнні дедуктивних ланцюжків розгортання думки з вихідних аксіом, а на цілеспрямованому спіральному поверненні думки у вихідне начало. Формування історично визначеного і логічно обгрунтованого початку є основна мета курсу навчання і виховання в школі діалогу культур. Взагалі, справжнє мислення починається не там, де людина спирається на наявне буття, а там, де він ставить запитання: як можливо це буття, звідки взяли такі незрозумілі явища, як число, слово, свідомість свого Я.

По-четверте, основний зміст шкільного курсу - це освоєння тих «точок перетворення», в яких одна форма розуміння переходить в іншу, в яких різні форми логіки розуміння обгрунтовують один одного.

Школа діалогу культур актуальна в умовах зростання культурутворюючої виховної ролі школи. Результатом виховної діяльності повинна стати базова культура особистості. Головне в культурі - не предмети і знання, а цінності і норми, способи мислення і творчість. Тому учні повинні не заучувати правила, а займатися пошуком, дослідженням. У діалозі з вчителем, з однокласниками кожен формує свій неповторний погляд на світ, свою позицію, своє Я.

Подивимось, як влаштована елементарна частинка, технологічна «клітинка» ШДК. Скористаємось для цього старим Курганівській визначенням уроку-діалогу.

1. Урок починається з перевизначення загальної навчальної проблеми, з породження кожним учнем свого питання як парадоксу, загадки, труднощі, що вимагає утримання в слові.

2. Сенс уроку - у постійному відтворенні ситуації «вченого незнання», в «згущуванні» свого бачення проблеми, свого неусувне питання-парадоксу в слові, образі, гіпотезу.

3. Виконання уявних експериментів з образами, вибудованими кожним учнем, поглиблює парадоксальність навчальної проблеми, її нерозв'язність, «вічність».

4. Ставлячи навчальну проблему, учитель уважно вислуховує всі можливі варіанти її рішення і перевизначення, пропоновані учнями. У цих варіантах вчитель допомагає виявити протиріччя різних логік і форм мислення (античне образне «розумне бачення»; середньовічне розуміння як уміння; пізнавальне експериментування нового часу; парадоксальна доповнення мислення XX століття).

5. Учень в навчальному діалозі виявляється в проміжку культур. Ні до однієї з «культурних парадигм» не можна притулитися як до рятівної «стіни». Сполучення різних культур і способів розуміння вимагає від кожного учня і від вчителя відповідального, індивідуально-неповторного, непередбачуваного слова-вчинку. Схоже, що легенда про складність і «витонченості» ШДК дійсно мала підґрунття.

Сенс школи - введення дитини в сучасну культуру, «перемикання культури в індивідуальну свідомість учня». Але що таке сучасна культура? Традиційно історія культури представляється у вигляді сходів, якими підіймається людство. Кожна нова культура вбирає в себе в «знятому» вигляді всі досягнення попередніх культур і йде далі, людська думка стає все досконаліший, картина світу і способи пізнання світу все більш глибокими і точними. Відповідно вершина культури (поки що) - культура XX століття.

3. Укрупнення дидактичних одиниць (П.М.Ерднієв).

Укрупнених дидактичних одиниць (УДЕ) - систем понять, об'єднаних на основі їх смислових, логічних зв'язків і утворюють цілісно засвоювану одиницю інформації. Автор технології - П'юрва Мучкаєвіч Ерднієв (м. Еліста).

П.М. Ерднієв обґрунтував ефективність укрупненого введення нових знань, яке дозволяє: застосовувати узагальнення в поточній навчальній роботі на кожному уроці; виявляти більше логічних зв'язків в матеріалі; виділяти головне і суттєве в більшій дозі матеріалу; розуміти значення матеріалу в загальній системі ЗУН; виявляти більше між предметних зв'язків; більш емоційно подати матеріал; зробити більш ефективним закріплення матеріалу.

Цільові орієнтири: досягнення цілісності математичних знань як головної умови розвитку: саморозвитку інтелекту учнів; створення інформаційно більш удосконаленої послідовності розділів і тем шкільних предметів, яка забезпечує їх єдність і цілісність; створити єдиний підручник з математики (на базі раціонального синтезу підручників алгебри, геометрії і креслення).

Концептуальні положення.

Поняття „укрупнення одиниці засвоєння” досить загальне, його подати як інтеграцію підходів до навчання:

1. Сумісно і одночасно вивчати взаємопов'язані дії, операції, функції, теореми і т.п. (зокрема, взаємообернені);
2. Забезпечення єдності процесів складання і розв'язування задач (рівнянь, нерівностей і ін.);
3. Розглядати в взаємопереходах визначені і невизначені завдання (зокрема, деформовані вправи);
4. Перетворювати структуру вправи, що створює умови для протиставлення початкового і перетвореного завдання;
5. Виявляти складну природу математичного знання, досягати системності знань;
6. Принцип доповняльності в системі вправ (розуміння досягається в результаті міжкодових переходів і логічного в мисленні; свідомого і підсвідомого компонентів).

При цьому використовуються фундаментальні закономірності мислення:

- закон єдності і боротьби протилежностей;
- перемикаюче протиставлення контрастних подразників (І.П. Павлов);
- принцип зворотних зв'язків системності і циклічності процесів (П.К. Анохін), оборотності операцій (Ж. Піаже);
- перехід до надсимволів, тобто оперування більш довгими послідовностями символів (кібернетичний аспект).

Укрупнена дидактична одиниця – УДО – це локальна система понять, об'єднаних на основі смислових логічних зв'язків і утворююча цілісно опановану одиницю інформації.

Навчання будується за наступною схемою:

- 1) стадія засвоєння недиференційованого цілого в його першому наближенні;
- 2) виділення в цілому елементів і їх взаємовідношень;
- 3) формування на базі засвоєння елементів і їх взаємовідношень більш досконалого і точного цілісного образу.

Особливості змісту. Єдиний підручник „Математика”, в якому широко використовуються умови по аналогії, вправи приводяться по кожному логічно завершеному параграфу (уроку, заняттю).

Учням пропонується: вивчати одночасно взаємно обернені дії і операції; порівнювати протилежні поняття, розглядаючи їх одночасно; зіставляти споріднені і аналогічні поняття; зіставляти етапи роботи з вправами, способи розв’язування.

Отже, головна особливість змісту технології П.М. Ерднієва є перебудова традиційної дидактичної структури матеріалу всередині навчального предмету, а в деяких випадках і всередині споріднених навчальних предметів.

Особливості методики. Ключовий елемент технології УДО – це вправа – тріада, елементи якої розглядаються на одному занятті: а) початкова (вихідна) задача; б) її перетворення; в) узагальнення.

Технологію УДО в початковій школі ефективно можна використовувати при вивченні багатьох протилежних і схожих понять:

1. Одночасне вивчення протилежних дій – додавання і віднімання. Множення і ділення, дії над абстрактними числами і величинами.

Зокрема на одному уроці дається поняття про такі обчислювальні притрощі:

- додавання і віднімання $2(20)$, $3(300)$, $5(50)$;
- додавання і віднімання виду $45+3$, $45-3$, $450+30$, $450-30$, $45+30$, $45-30$, $450+300$, $450-300$, $8+7$, $15-7$, $80+70$, $150-70$ та ін..

2. Одночасне вивчення нумерації у межах 10 і лічба круглими десятками у межах 100.

3. Одночасне вивчення таблиць множення та ділення $2(20)$ і т. д.

4. Одночасне вивчення складу чисел першого десятка та аналогічних дій з круглими десятками.

5. Поєднання концентрів «Сотня». «Тисяча» і т.д.

6. Вивчення усної та письмової нумерації на одному уроці.

7. Систематичне розв’язування поряд із звичайними деформованих прикладів: $x5=45$, $(20x)x=80$ та ін..

8. Самостійне складання учнями задач, розв’язування обернених.

9. Вивчення табличного та поза табличного множення та ділення.

Що дає вчителю та учням більш раннє – порівняно з чинною програмою_ вивчення тем7 Вчителю – можливість відповідно до особливостей класу дібрати таку швидкість вивчення матеріалу, яка забезпечує розвиток мислення, запам’ятовування теоретичних відомостей з теми. Засвоєння способу навчальної діяльності, формування практичних умінь та навичок. Учні – можливість, не поспішаючи, відповідно до власних психологічних особливостей оволодіти навчальною інформацією, здобути певні навички.

4. Реалізація теорії поетапного формування розумових дій (М.Б.Волович).

Волович Марк Бенціанович — професор московського педагогічного університету, доктор педагогічних наук.

Інтеріоризація (привласнення) діяльності в онтогенезі відбувається в чотири етапи:

- 1) матеріальна дія з реальними предметами;
- 2) дія в гучній мові з образами (без предметів);
- 3) дія «в зовнішній мові про себе» (чітко усвідомлюване);
- 4) дія «внутрішньої мови без слів» (неусвідомлюване).

Виділивши деяку порцію матеріалу, математичний зміст якого діти повинні засвоїти, вчитель обдумує, яка саме організація роботи учнів відповідає цьому матеріалу.

Основна мета етапу первинного знайомства - підготувати школярів до самостійного виконання потрібної роботи, і відразу її організувати.

З точки зору традиційної педагогіки ситуація вельми дивна: діти ще нічого не знають, а вже повинні починати працювати з новими знаннями. З точки зору теорії Гальперіна ситуація ординарна: треба надати в розпорядження дітей такі короткі схематичні записи - конспекти

матеріалу і способів роботи з ним, які дозволяють, нічого заздалегідь не заучуючи, безпосередньо після роз'яснень вчителя, приступити до самостійної роботи з новими завданнями.

При традиційному вченні вчитель, закінчивши пояснення, зазвичай просить ставити питання. Але їх, як правило, не буває: учневі важко розібратися, чи все йому зрозуміло. Дана схема організації вчення передбачає, що кожен учень виконує своєрідні тести - роботу з конспектами. В результаті він має можливість перекоонатися, що матеріал йому зрозумілий, або у нього виникають питання, на які вчитель відповідає безпосередньо в ході пояснення.

Школяру може здатися, що тест виконаний правильно, насправді ж він допустив помилку. Щоб цього не сталося, передбачена перевірка правильності виконання тестів. Кожен учень отримує шанс позбавитися від недоліків в розумінні пояснення.

В навчальному процесі використовується чотирьохурочний цикл.

1) Урок пояснення. Тут важливо створити у учнів певний рівень мотивації і забезпечити орієнтовну основу дій з новим матеріалом. Для цього застосовуються різні методи актуалізації базових опорних знань: фронтальна бесіда, сигнальні картки, математичні диктанти, робота в зошиті з друкарською основою. Орієнтовна основа дій (ООД) дається в готовому вигляді і забезпечує діяльність виконання.

2) Урок вирішення завдань. Передбачає диференційовані і індивідуалізовані варіанти: розв'язи з допомогою, розв'язи разом з товаришем, розв'язи самостійно. ООД = СІ варіюється від повної до недостатньо повною, підштовхуючи кожного учня до самостійного рішення.

3) Урок спілкування у формі взаємоперевірки, групової роботи, роботи в парах. Кожен учень звітує по всіх основних теоретичних питаннях. При цьому він використовує різні варіанти орієнтовної основи дій.

4) Самостійна робота організовується за допомогою дидактичних матеріалів і експресивних фронтальних способів контролю і самоконтролю. ООД формується в самостійній роботі, здійснюється поступовий перехід від контролю до самоконтролю.

Завдання для самостійної роботи:

- 1.Опрацювати конспект лекцій, вказану літературу.
- 2.Підготуватися до відповідей на теоретичні запитання.
3. Підготуватися до проведення круглого столу «Роль і місце технології укрупнення дидактичних одиниць (П.М.Ерднієв) у сучасній початковій школі».

Практичні завдання.

- 1.Провести методичне об'єднання «Роль і місце технології укрупнення дидактичних одиниць (П.М.Ерднієв) у сучасній початковій школі

Підготувати реферати на тему:

1. Педагогічні умови використання технологій укрупнення дидактичних одиниць (П.М.Ерднієв) у початковій школі.
2. Організація навчального процесу відповідно до реалізації теорії поетапного формування розумових дій (М.Б.Волович).

Література.

- 1.Гришина Т.В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи. – Харків, 2003.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004. – 352 с.
- 3.Концепція національної системи виховання. – Київ: Освіта, 1994.
4. Освітні технології / За ред. О.М.Пехоти. – К.,2004.
5. Педагогічні інновації в сучасній школі /Методичний збірник. – Київ, 1994.
6. Педагогчний пошук / Упорядник І.М.Баженова. – М.,1987.
7. Селевко Г.С.Современные образовательные технологии. – М.,1998.
8. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002. – 128 с.

Практичне заняття № 10.

Тема. *Інноваційні підходи до застосування частковопредметних педагогічних технологій.*

Мета. Розвивати вміння застосовувати інноваційні підходи до застосування частковопредметних педагогічних технологій

Професійна спрямованість. Формування у студентів системного бачення і аналізу сучасних педагогічних технологій.

План.

1. Технологія раннього і інтенсивного навчання грамоті (М.О.Зайцев).
2. Технологія удосконалення загально навчальних умінь в початковій школі (В.Н.Зайцев).
3. Технології навчання математиці на основі розв'язання задач (Р.Г.Хазанкін).
4. Педагогічні технології на основі системи ефективних уроків(А.А.Окунев).

Основні теоретичні положення

1. Технологія раннього і інтенсивного навчання грамоті (М.О.Зайцев).

Зайцев Микола Олександрович - педагог-новатор, академік Академії творчої педагогіки, автор освітніх технологій, заснованих на принципово нових підходах до вчення грамоти, що забезпечують високу результативність.

Комплекс оригінальних методичних прийомів, розроблених за 30 років цілеспрямованої творчої діяльності М.О.Зайцева, базується на дослідженнях класиків вітчизняної науки про людину - І.М.Сеченова, І.П.Павлова, А.А.Ухтомського, В.М.Бехтерева і ін.

Суть технології М.О.Зайцева в тому, що він вибудовує навчальний процес на основах природовідповідного розвитку дитинати, через відношення і діяльність, всесторонньо активізуючи пізнавальну потужність дитячого мозку. М.О.Зайцев стверджує, що абстрактно-логічна нерозвиненість мозку дитини компенсується небаченою потужністю сприйняття імпульсів, що йдуть від тактильності, зору, слуху, нюху, інтуїції.

Само по собі абстрактно-логічне, мовне віддзеркалення світу представляє лише певну частину можливостей інтелекту. І спроба випереджаючого використання саме цих можливостей, на думку Н.А.Зайцева, приводить не до випередження в розвитку цілісної особи, а до уповільнення його.

Особливості змісту

Гра-посібник «Кубики Зайцева» містить 52 картонки, що легко збираються в кубики за лініями, три аркуші таблиць і методичне керівництво. За Зайцевим, склад - це «усвідомлюване мускульне зусилля мовного апарату», кожна буква сама по собі, кожна приголосна з подальшою явною або кожна приголосна із знаками Ь і Ъ.

Склади розташовуються в таблиці, де вони зіставляються і співвідносяться по дзвінності, глухості, твердості і м'якості.

Весь «складовий запас» ювеліра розкладений по полицках - і на кубиках, і на настільки ж важливих настінних таблицях. Кожному кубику відповідає стовпчик або рядочок в таблицях. Після кубиків діти біжать до таблиць і водять по ним указкою, відшукуючи потрібні поєднання. У пошуках одного вони встигають перебрати і запам'ятати десятки. Блискуча систематизація дозволяє дуже швидко уловлювати принципи подібності, алгоритми пошуку.

2. Технологія удосконалення загально навчальних умінь в початковій школі (В.М.Зайцев).

Зайцев Всеволод Миколайович - автор програми МОїПН «Спадкоємність», кандидат педагогічних наук.

Досягти поставлених цілей можна за допомогою технологічних елементів: вправ, тренінгів, що об'єднуються в наступні групи.

Підготовка дошкільників до розвитку мови на уміння працювати по вказівці, копіювати малюнок, вибір парних слів, запам'ятовування показаних предметів, слухання і розповідь.

Оптимальне читання - це осмислене читання із швидкістю розмовної мови (120-150 слів в хвилину): щоорочні п'ятихвилинки читання; зорові диктанти; читання, що дзижчить; вправи артикуляцій; переказ вмісту; складання питань по тексту; читання перед сном.

Підвищення орфографічного письма: діагностичні диктанти; вживання ігрових словничків; вчення переказу.

Вдосконалення обчислювальних умінь: засвоїти таблиці множення; збільшити частоту тренувань; вправи з демонстраційними картками, сорбонками (картки невеликого розміру, призначені для активного тренування пам'яті).

Збереження навчальних умінь в період канікул: вживання зошитів з друкарською основою; щоденні короткі вправи; літні завдання для тих, що перейшли в 5-й клас.

Загальноорганізаційні рекомендації:

- діагностика рівня умінь і динаміки його зміни за допомогою перевірки, взаємоперевірки, самоперевірки;
- ділення навчального рік на 3 частини - триместри;
- організувати клас спадкоємності - четвертий рік вчення для тих, хто не досяг необхідних нормативів для успішного вчення в 5-му класі;
- оптимально оцінювати: застосовувати в 1-2-х класах лише оцінки «добре» і «відмінно»;
- стимулювати позитивні емоції і задоволення від зробленого.

3. Технології навчання математиці на основі розв'язання задач (Р.Г.Хазанкін).

Хазанкін Роман Григорович - вчитель школи № 14 Білоруської республіки Башкортостан, заслужений вчитель РФ, лауреат премії ім. Н. К. Крупської.

У системі форм навчальних занять особливе значення мають нетрадиційно побудовані: урок-лекція, уроки вирішення «ключових завдань», уроки-консультації, залікові уроки.

1) Уроки-лекції розкривають нову тему крупним блоком і економлять час для подальшої творчої роботи. Їх структурні елементи: - обґрунтування необхідності вивчення теми; - проблемні ситуації, аналіз цих ситуацій; - робота з твердженнями за певною схемою;

- обговорення кола питань, які близькі до теми лекції і пропонуються для самостійної роботи; - повідомлення матеріалу, що виноситься на залік, список літератури, дата проведення заліку; - розбір вирішення ключових завдань по темі.

2) Уроки-вирішення «ключових завдань». Вчитель разом з учнями виділяє мінімальне число основних завдань по темі, учить розпізнавати і вирішувати їх.

Знання лише алгоритмів вирішення ключових завдань не може задовольнити тих, хто виявляє особливу цікавість до математики. З ними потрібно вчасно перейти до розбору завдань нестандартних, наприклад з журналу «Квант». 3) Уроки-консультації, коли питання ставлять учні за заздалегідь заготовленими картками. 4) Залікові уроки, мета яких - організувати індивідуальну роботу, допомога старших хлопців молодшим, поступово підійти до вирішення складніших завдань.

Сам Р. Г. Хазанкін підсумовує основні напрями своєї системи в 10 заповідях:

1. Старатися, щоб теоретичні знання хлопців були як можна глибшими. Школярі повинні добре розуміти глибинні взаємозв'язки предмету, що вивчається, знати і уміти користуватися загальними методами даної науки.
  2. Пов'язувати вивчення математики з іншими учбовими предметами.
  3. Систематично вивчати, як використовувати теоретичні знання, вирішуючи за дачі; методи доказу і загальні методи вирішення завдань.
  4. Керівні ідеї, загальні прийоми нагромаджувати, систематизувати, досліджувати в різних ситуаціях.
  5. Учити здогадуватися.
  6. Продовжувати працювати з вирішеним завданням.
  7. Вчитися бачити красу математики - процес рішення і результати.
  8. Складати завдання самостійно.
  9. Працювати з учбовою, науково-популярною і науковою літературою.
  10. Організувати «математичне» спілкування на уроці і після уроків.
- Позакласні форми роботи по предмету - невід'ємна частина технології

4. Педагогічні технології на основі системи ефективних уроків(А.А.Окунєв).

Окунєв Анатолій Арсенійович - вчитель математики середньої школи № 526 м. Санкт-Петербурга, заслужений вчитель РФ, лауреат премії ім. Н.К.Крупської.

Основні межі технології високопродуктивного, результативного уроку:

- створення і підтримка високого рівня пізнавального інтересу і самостійної розумової активності учнів;
- економне і доцільне витрачання часу уроку;
- вживання всілякого арсеналу методів і засобів вчення;
- формування і тренінг способів розумових дій учнів (СУД);
- вклад у формування і розвиток особових якостей школяра, і в першу чергу, механізмів особи, що самоуправляючих, сприяючих вченню (СУМ);
- високий позитивний рівень міжособових стосунків вчителя і що вчать;
- об'єм і міцність отриманих школярами на уроці знань, умінь і навиків (ЗУН).

Система уроків (за класифікацією А.А.Окунева):

- уроки, де учні вчать пригадувати матеріал (навчитися тримати матеріал в пам'яті);
- урок пошуку раціональних рішень,
- урок перевірки результатів шляхом зіставлення з даними;
- урок одного завдання (задоволення від того, що вони думають);
- урок самостійної роботи, що вимагає творчого підходу;
- урок самостійної роботи за матеріалом, який не пояснювали;
- урок, на якому повертаються до раніше вивченого матеріалу, розглядають знання під новою точкою зору;
- урок -«бенефіс»;
- лабораторні роботи за геометричним матеріалом молодших;
- урок - усна контрольна робота;
- урок-залік (тематичний і підсумковий).

До нетрадиційних технологій уроку відносяться:

- інтегровані уроки, засновані на міжпредметних зв'язках;
- уроки а формі змагань і ігор; конкурс, турнір, естафета (лінгвістичний бій), дуель, ділова або ролева гра, кросворд, вікторина;
- уроки, засновані на формах, жанрах і методах роботи, відомих в суспільній практиці; дослідження, винахідництво, аналіз першоджерел, коментарій, мозкова атака, інтерв'ю, репортаж, рецензія;
- уроки на основі нетрадиційної організації навчального матеріалу: урок мудрості, урок любові, одкровення (сповідь), урок-презентація, «дублер починає діяти»;
- уроки з імітацією публічних форм спілкування: прес-конференція, аукціон, бенефіс, мітинг, регламентована дискусія, панорама, телепередача, телеміст, рапорт, «жива газета», усний журнал;
- уроки з використанням фантазії, урок-качалка, урок-сюрприз, урок-дарунок від чарівника, урок на тему інопланетян;
- уроки, засновані на імітації діяльності установ і організацій: суд, слідство, дебати в парламенті, цирк, патентне бюро, вчена рада;
- уроки, що імітують суспільно-культурні заходи: заочна екскурсія в минуле, подорож, літературна прогулянка, вітальня, інтерв'ю, репортаж: перенесення в рамки уроку традиційних форм позакласної роботи.

Завдання для самостійної роботи:

- 1.Опрацювати конспект лекцій, вказану літературу.
- 2.Підготуватися до відповідей на теоретичні запитання.
3. Підготуватися до проведення пресконференції«Інноваційні підходи до застосування частковопредметних педагогічних технологій».

Практичні завдання.

- 1.Провести пресконференцію «Інноваційні підходи до застосування частковопредметних педагогічних технологій».

Підготувати реферати на тему:

1. Педагогічні умови використання технологій раннього і інтенсивного навчання грамоті (М.О.Зайцев).
2. Організація навчального процесу відповідно до педагогічної технології на основі системи ефективних уроків(А.А.Окунев).

Література.

1. Божко О. О., Богуславська В.Л. Цикл уроків навчання грамоти з використанням інтерактивних технологій // Початкове навчання та виховання. – 2006.- № 9. С. 10 – 13.
2. Гордуз Н. Нестандартні форми навчання молодших школярів на уроках рідної мови // Початкова школа. – 2003. - № 4. С. – 1 – 4.
3. Гришина Т.В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи. – Харків, 2003.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004. – 352 с.
5. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1 – 4 класи. – Х.: Основа, 2007. – 160 с.
6. Карасик А. Структура і методика інтерактивного уроку в початковій школі // Початкова освіта. – 2005. - № 7. С. 2 – 5.
7. Концепція національної системи виховання. – Київ: Освіта, 1994.
8. Куріпта В. І. Нестандартні уроки читання. 3 – 4 клас. – Х.: Основа, 2007. – 160 с.
9. Освітні технології / За ред. О.М.Пехоти. – К., 2004.
10. Педагогічні інновації в сучасній школі /Методичний збірник. – Київ, 1994.
11. Педагогічний пошук / Упорядник І.М.Баженова. – М., 1987.
12. Селевко Г.С.Современные образовательные технологии. – М., 1998.
13. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002. – 128 с.

Практичне заняття № 11-12.

Тема. *Альтернативні та природовідповідні технології.*

Мета. Ознайомити із системними інноваційними технологіями.

Професійна спрямованість. Знання сучасних інноваційних технологій – шлях до майбутньої педагогічної майстерності.

План.

1. Вальдорфська педагогіка (Р.Штейнер).
2. Технологія вільної праці (С.Френе).
3. Технологія ймовірного навчання (А.М.Лобок).
4. Технологія майстерень.
5. Природовідповідне виховання грамотності (А.М.Кушнір).
6. Технологія саморозвитку (М.Монтесорі).

Основні теоретичні положення

1. Вальдорфська педагогіка (Р.Штейнер).

Штейнер Рудольф (1861-1925) - німецький філософ і педагог, автор системи шкільної освіти, що отримала назву вальдорфської від назви місцевої фабрики «Вальдорф-асторія», при якій була організована школа.

Р.Штейнер втілює в своїй школі розроблене їм філософське учення -антропософію, згідно якої розвиток здібності до пізнання приводить людину до досконалості.

Антропософія сполучає в собі елементи суб'єктивного ідеалізму (дійсність як самопрояв духу), гетевського об'єктивного ідеалізму, а також християнства. Отже, у вальдорфській педагогіці дитина - істота духовна, така, що має окрім фізичного тіла ще і душу - божественний початок. Дитина - божественна частина приходить на Землю з певною місією. Вивільнити душу дитини, дати відбутися цій місії - основне завдання школи.

Вальдорфська педагогіка є одним з різновидів втілення ідей «вільного виховання» і «гуманістичної педагогіки». Вона може бути охарактеризована як система самопізнання і саморозвитку індивідуальності при партнерстві з вчителем, в двієдності плотського і надчуттєвого досвіду духу, душі і тіла.

Особливості змісту

- Гармонійне поєднання інтелектуального, естетичного і практично-трудового аспектів освіти.
- Широка додаткова освіта (музеї, театр і ін.).

- Міжпредметні зв'язки.
- Обов'язкові предмети мистецтва: живопис, еврїтмія (мистецтво виражати тілесні рухів) і зображення форм (складні узори, графіки), музика (гра на флейті).

• Велика роль відводиться трудовому вихованню.

Особливості змісту по класах - навчання «по епохах» :

Дошкільний період: ходити, говорити, мислити;

I: прообрази і казки; від образу до букви; спів, еврїтмія; в'яже на спицях;

II: чудеса і легенди; лист; арифметика; флейта, малювання, ручна праця;

III: створення світу і Старий Завіт; ноти, малювання форм, в'яже гачком;

IV: розривши загального і приватного; дробі; європейські міфи; орнамент, канон,

вишивка;

V: гармонія і античність, Греція; десяткові дробі, оркестр, робота по дереву;

VI: середні столїття, боротьба добра і зла; Рим; фізика, відсотки, геометрія, стругання;

VII: простір і Ренесанс; алгебра, вірші, шиття;

VIII: революції, XIX столїття; економіка, хїмія, композитори, робота з металом;

IX: екологія, технічний прогрес і моральність, історія мистецтв, столярна справа;

X: політика, історія, суспільство, фізика, драматургія, кераміка;

XI: суспільство, література, музика, скульптура, палїтурна справа;

XII: історія культури, імпровізація у всіх сферах.

Особливості методики

• Педагогіка стосунків, а не вимог.

• Метод занурення, «епохальна» методика.

• Навчання без підручників, без жорстких програм (дидактичні матеріали, додаткова література).

• Індивідуалізація (облік просування особи в розвитку).

• Відсутність ділення на класну і позакласну роботу.

• Учень підводиться до відкриття особової значущості ЗУН і на цій мотиваційній основі освоює вміст предметів (областей).

• Колективна пізнавальна творчість на уроці.

• Навчання самостійності, самоконтролю.

• Багато гри (навчання повинне приносити радість).

• Заперечення оцінки.

Позиція учня.

- Дитина в центрі педагогічної системи.

- Право вибору всього: від форми уроку до його плану.

- Право дитини на помилки.

- Свобода вибору.

- Право на вільний творчий пошук.

- Стосунки відповідальної залежності з колективом.

Позиція вчителя.

- Дїяльність вчителя є прїоритетом, вчитель веде дітей протягом 8 років по всіх предметах.

- Вчитель - старший товариш.

- З дітьми до предмету, а не з предметом до дітей.

- Не знання давати, а давати дітям жити на уроці; спільне духовне життя учня і вчителя.

- Чекання дозрівання сил, закладених природою.

- Не говорити дитині «ні», не «можна».

- Не робити зауважень (відсутність виділення слабких і сильних).

- Не ставити поганих оцінок.

- Не залишати на другий рік.

- Приймати дитини таким, яким він є (всі діти талановиті).

Позиція Р.Штейнера по релїгїйному вихованню: вільне християнське виховання, яке знаходиться поза загальним розпорядком школи, ведеться як приватне навчання в її рамках.

Дуже важливими сторонами вальдорфської педагогіки є увага до здоров'я дітей, вчительсько-батьківська самоврядність.

2. Технологія вільної праці (С.Френе).

Френе Селестен (1896-1966) - видатний французький педагог і мислитель, сільський вчитель з містечка Ване. Включившись на початку XX століття в рух за нове виховання, він створив і до кінця життя керував експериментальною сільською початковою школою, де і реалізував свою альтернативну технологію.

У школі Френе:

- немає навчання, а є дозвіл проблем, проби, експериментування, аналіз, порівняння;
- немає домашнього завдання, але постійно задаються питання - удома, на вулиці, в школі;
- немає уроків від дзвінка до дзвінка;
- немає оцінок, але наголошуються особисті просування - через взаємооцінювання дітей і педагогів;
- немає помилок - бувають непорозуміння, розібравшись в яких спільно зі всіма, можна їх не допускати;
- немає програм, але є індивідуальні і групові плани;
- немає традиційного вчителя, але вивчають самі форми організації загальної справи, що проєктуються педагогом спільно з дітьми;
- педагог нікого не виховує, не розвиває, а бере участь у вирішенні загальних проблем;
- немає правил, але класом правлять прийняті самими дітьми норми гуртожитку;
- немає повчальної дисципліни, але дисциплінує само відчуття власної і колективної безпеки і спільного руху;
- немає класу в загальному сенсі, а є дитиначо-доросла сообщность.

Особливості методики

Метод проєктів. Група вибудовує колективні проєкти, які обговорюються, приймаються, вивішуються на стінах (це можуть бути будь-які, навіть найфантастичніші плани). Педагог втручається лише тоді, коли проєкти порушують свободу інших. У процесі виконання проєкту кожен учень може виступити по відношенню до іншого як вчитель.

Клас - відкрита для спілкування і участі інших система: діти запрошують до себе, самі ходять до інших, переписуються, подорожують. Заохочуються кооперація і співпраця, але не конкуренція і змагання.

Самоврядування. У школі створюється кооператив, на чолі якого коштує виборна рада, керівна самоосвітою учнів. Процедура підведення підсумків спирається на дитячу самоврядність і самоорганізацію і відбувається регулярно: в молодших щодня, в старших - рідше, у міру потреби.

Культ інформації. Поважно мати знання, але ще важливіше знати, де і як їх добути. Інформація є в книгах, аудіовізуальних і комп'ютерних засобах, перевага віддається особистому спілкуванню з власником інформації.

Планування. Підручники в школі замінені особливими картками, що містять порцію інформації, конкретне завдання або контрольні питання. Учень вибирає для себе певний набір карток (індивідуальну програму навчання). Френе створив прообраз програмованого навчання - повчальну стрічку, до якої прикріплялися послідовно картки з інформацією, з вправою, питанням або завданням і контрольним завданням. Кожен складає за допомогою вчителя індивідуальний тижневий план, в якому відбиваються всі види його роботи.

Культ праці. У школі створюється шкільний кооператив, членами якого є все учні. У режимі дня передбачена робота в майстернях, саду, тваринному дворі. Кооперативом керує виборна рада, раз на тиждень проходять загальні збори. Велика увага приділена гласності. Кожен заповнює чотири колонки загального аркуша-газети: «Я зробив», «Я хотів би», «Я хвалю», «Я критикую».

Культ здоров'я. Турбота про здоров'я дитини включає заняття, пов'язані з рухом, фізичною працею, вегетаріанський режим, методики натуральної медицини; вища планка тут - гармонія стосунків з природою.

3. Технологія ймовірного навчання (А.М.Лобок).

Лобок Олександр Михайлович - вчитель початкової школи, керівник лабораторії початкової освіти, кандидат філософських наук, м. Катеринбург.

Зміст освіти не в тому, щоб транслювати знання, а в множинних проблематизаціях, що максимально провокують дитину на самостійний рух в просторі культури.

Основні кроки технології:

Провокація дитини на вислів, щоб досягти мовної активності.

Гальмування мовного акту: вчитель записує вислови дитини.

Введення вірша: демонстрація таємної поетики тексту - інтонаційне читання вислову як вірші (піднесення усної мови до письмової і розбиття її на паузи рядків).

Вправа: вчитель - ехо-камера (виникнення ефекту рефлексії: дитина сама відчує, як побудована мова).

Вправа: вчитель - машина для запису мови учня. Внутрішнє редагування тексту, яке диктує дитина.

Вправа: учень ідентифікує записані вчителем рядки, слова в рядку, початок, середину і кінець слів, складів.

Впізнавання букв не як безглуздої абстракції, а як необхідного робочого інструменту.

Подолання першого психологічного бар'єру: спонтанний початок читання.

Подолання другого психологічного бар'єру: спровокований початок письма.

Поетичний образ як перша і основна форма авторського самовираження молодшого школяра в письмовій мові виявляється фантастично ефективним засобом мотивації до письмової мови.

Школа образу: вигадкування віршів без рими; критерій - образність (багатовимірність, об'ємність, глибина). Вільне поетичне самовираження стає нормою для дітей.

Використання багатства життєвого інформаційного середовища дитини, провокується потреба збагатити лінгвістичний багаж.

Читання відразу віршів (скільки завгодно складних і дорослих, наприклад «Євгеній Онегин»).

4. Технологія майстерень.

Технологію майстерень сповідає група французьких вчителів «Французька група нового виховання»; вона ґрунтується на ідеях вільного виховання Ж.-Ж. Руссо, Л. Толстого, С. Френе, психології гуманізму Л.С. Виготського, Ж. Піаже, К. Роджерса.

У технології майстерень головне не повідомити і освоїти інформацію, а передати способи роботи, аналіз текстології художнього твору, дослідження історичних першоджерел, засобів створення витворів мистецтва з кераміки або батіку і ін. Передавати способи роботи, а не конкретні знання -очень непросто завдання для вчителя. Тим вагоміші результати, що виражаються в опануванні творчих умінь учнів, у формуванні їх особистості, здібностей до самоудосконалення, саморозвитку.

Майстерня як локальна технологія охоплює велику або меншу частину вмісту навчальної дисципліни. Вона складається з ряду завдань, які направляють роботу хлопців в потрібне русло, але усередині кожного завдання школярі абсолютно вільні. Вони кожного разу вимушені здійснювати вибір дороги дослідження, вибирання засобів для досягнення мети, вибір темпу роботи і так далі. Майстерня часто починається з актуалізації знань кожного з даного питання, які потім збагачуються знаннями товаришів по групі. На наступному етапі знання коректуються в розмові з іншою групою, і лише після цього точка зору групи оголошується класу. У цей момент знання ще раз коректуються в результаті зіставлення своєї позиції з позицією інших груп.

Майстерня - це оригінальний спосіб організації діяльності учнів у складі малої групи (7-15 учнів) за участю вчителя-майстра, що ініціює пошуковий, творчий характер діяльності учнів. Основні методичні прийоми - елементи технології: індукція, самоконструкція, соціоконструкція, соціалізація, розривши, корекція, творче конструювання знання.

Форма майстерні як психологічний тренінг допомагає дістатися до найтаємнішого в людині, викликати з нього те, що він і не бажав би показувати; у цьому полягає небезпека дій майстра. Дивна місія майстра: розблоковувати здібності людини, розібрати завали в самій людині і на навколишньому його світі, прибрати те, що гальмує реалізацію творчого потенціалу, закладеного природою.

5. Природовідповідне виховання грамотності (О.М.Кушнір).

Кушнір Олексій Михайлович - головний редактор журналів «Народна освіта», «Шкільні технології», кандидат психологічних наук.

Технологічна карта розвитку навику читання:

Пізнавання і назва букв.

Пізнавання звуків в звучних словах, ідентифікація звуків і букв.

Репродукція «близьких» слів по зорових зразках за допомогою готових моделей - кубиків з буквами, алфавітних кас і тому подібне.

Репродукція слів по зоровому зразку за допомогою продуктивних прийомів - аплікація, ліплення, малювання, «друкування» і тому подібне.

Репродукція актуальних повідомлень по зоровому зразку за допомогою «друкування».

Репродукція актуальних повідомлень по звучному зразку із зоровою опорою.

Спостереження за гучним читанням вчителем коротких завершених текстів (прислів'я, приказки, анекдоти) на екрані, плакаті, супроводжуваним показом вчителем читаного рядка рукою або указкою.

Проектування своєї руки на читаний вчителем текст і дотримання по тексту разом з вчителем: разом з вчителем показуємо на слово, і вчитель озвучує його.

Рух рукою, пальцем, указкою, а отже, і очима по рядку, супроводжуване озвучуванням рядка, тексту вчителем: показуємо вчителю, де читати, по черзі личить до екрану, плаката.

Дотримання за звуковим орієнтиром (читанням диктора) з темпом до 60 слів в хвилину одними очима на матеріалі незнайомих тривалих текстів.

Читання (по черзі - ланцюжком) пошепки (вголос) разом з диктором знайомих віршованих текстів (з дошкільного домашнього читання - К.Чуковський, С.Міхалков) з темпом не більше 70 слів в хвилину.

Відрив від артикуляції - різкий перехід до темпу 120 слів в хвилину і більш (середина 1-го класу). Дотримання одними очима за тим, що прискорюється щодня на одне слово в хвилину звуковим орієнтиром до досягнення 160 слів в хвилину.

Відрив від рядка, читання з тимчасовим орієнтиром. Використовуються двохвилинні інтервали, що відмірюються за допомогою пісочного годинника. Різкий перехід до читання про себе без звукового орієнтиру з темпом від 250 слів в хвилину розміченого на тимчасові відрізки тексту з контролем часу.

Порівняльне уявлення технології

За О.М. Кушніром	В традиційному навчанні
Навчання спирається на найбільш розвинену до початку шкільного життя емоційно-образну сферу особистості. Навчання спирається на цілісний психологічний зміст людської істоти і її життя, що несе в собі єдність ціннісний, інформаційно-комунікативних, емоційно-образних, інтуїтивних і ін. процесів і стану людського пізнання, що має власну позицію в життєвому просторі.	Навчання спирається на абстрактно-логічне мислення, яке ще перебуває у зародку і повністю не розвинене.
Читання є однією з основних форм пізнання і спілкування. Читання розуміється, як активний процес.	Читання – вид мовленнєвої діяльності; процес відтворення звукового образу слова по графічній моделі.
Навчання читанню – це формування ціннісного ставлення до читання, формування відповідного стилю життя, практика інформаційної комунікації і розширення пізнавальних інтересів і можливостей особистості, розвиток відповідних психомоторних навиків.	Навчання читанню – це етап підготовки читача.
Розвиток читання – це розвиток розуміння. Це створення і підтримка актуального, інтенсивного потоку з технологічно	Традиційна методика фокусується на вершині айсбергу: розвиток мовлення → питання → відповідь, переказ.

укомплектованим процесом переходу від розуміння учнями усного мовлення до розуміння письмового.	
Мотив діяльності читання і письма – це інтерес до змісту тексту (високохудожнього, цікавого дитині)	Мотив – засвоєння техніки читання і письма.

6. Технологія саморозвитку (М.Монтессорі).

Монтессорі Марія (1870-1952) - італійський педагог, реалізувала ідеї вільного виховання і раннього розвитку в дитячому садочку і початковій школі. Технологія саморозвитку була створена як альтернатива муштрі і догматизму у навчанні, поширеному в кінці XIX століття. М. Монтессорі сприйняла дитину як істоту, здібну до самостійного розвитку, і визначила головним завданням школи - поставляти «їжу» для природного процесу саморозвитку, створювати довкілля, яке сприяло б йому.

У Монтессорі-садку іграшки не є головним елементом довкілля, їх замінює різноманіття матеріалів і предметів типу кубиків, пластинок, намистинок, вірьовок. Головне завдання тут - навикове навчання: розвиток дрібної моторики руки, тактильній пам'яті. Як вказує дослідник технології М. Монтессорі Е. Хилтунен, не гра є основним видом діяльності дошкільника, а «вільна робота» - самостійна діяльність з предметами.

Шкільний період. Єдиних програм навчання не існує, кожен здійснює даний природою і Богом унікальну дорогу розвитку. У школі уроків немає. День починається із загального кола. Педагоги інколи називають це коло рефлексією, тому що саме тут відбуваються перші спроби осмислити дійсність, передати засобами мови відчуття або спостереження і через опис події і його аналіз прийти до формулювання питання і наблизитися до проблеми.

Структура будь-якого дидактичного матеріалу повністю відповідає внутрішній логіці формування певного поняття. Розташування матеріалу в середовищі теж відображає певну логіку його поступового освоєння, зафіксовану в спеціально розроблених вчителями навчальних зошитах. Таких зошитів дитина має декілька по трьох інтегрованих предметах: рідній мові, математиці і космічному вихованню (термін Монтессорі). Заповнюючи листи один за іншим, учень як би добудовує логіку вивчення предмету, переводить матеріальне в абстрактне, уточнює і систематизує свої знання.

Позиція вчителя: дослідник, спостерігач, організатор виховуючого середовища; поважає право дітей бути не схожими на дорослих і один на одного, права на свою індивідуальність. Позиція дитини: «Допоможи мені це зробити самому».

Примітка. Технологія М.Монтессорі багата приватними ідеями, які використовуються сьогодні в багатьох інших локальних технологіях і приватних методиках. Прикладом такого використання є методика Е.Н.Потапової «Оптимізація навчання 6-7-річних дітей». Вона використовує буквені трафарети М.Монтессорі.

Завдання для самостійної роботи:

- 1.Опрацювати конспект лекцій, вказану літературу.
- 2.Підготуватися до відповідей на теоретичні запитання.
- 3.Підготуватися до проведення круглого столу «Порівняльний аналіз технологій М.Монтессорі, П.Петерсена, Р.Штейнера».

Практичні завдання.

Провести круглий стіл «Порівняльний аналіз технологій М.Монтессорі, Р.Штейнера, С.Френе».

Індивідуально-самостійні завдання.

Прорецензувати і законспектувати статті:

1. Іонова О.М. Зміст вальдорфської освіти – засіб розвитку особистості учня // Рідна школа. – 1999. - №7-8.
2. Стрюк К. Система Марії Монтессорі – нове чи старе? // Дошк. виховання. – 1996. - №3. – С.10-11-

3.Лаврентьєва Г.П. Вальдорфський дитиначий садок // Дошкільне виховання. – 1998. - №6.

4.Підготувати доповідь про використання досвіду вальдорфської педагогіки в м. Житомирі.

Література.

1. Безпалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.,1989.
2. Буркова Л.Технології в освіті // Рідна школа. -2001. - №2.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник.- К.: Академвидав, 2004. -352 с.
4. Дичковская И.Н., Пониманская Т.И. Воспитание для жизни: образовательная система М.Монтессори – М., 1996.
5. Ионова Е.Н. Вальдорфская педагогика: теоретико-методологические аспекты. – Харьков, 1997.
6. Кларин М.В. Педагогические технологии в учебном процессе. – М., 1989.
7. Коротун І. Інтерактивні техніки і технології групової роботи на уроках // Початкова освіта. – 2007. - № 4. С. 21 – 23.
8. Новиченко О. З досвіду використання інтерактивних технологій // Початкова освіта. – 2007. - № 41. – С. 4 – 5.

Практичне заняття № 13-14.

Тема. *Технології розвивального навчання.*

Мета. Систематизувати знання про технології розвивального навчання.

Професійна спрямованість. Знання сучасних інноваційних технологій – шлях до майбутньої педагогічної майстерності.

План.

1. Загальні основи технології розвивального навчання.
2. Система розвивального навчання Л.В.Занкова.
3. Технологія розвивального навчання Д.В.Сльконіна-В.В.Давидова.
4. Системи розвивального навчання (І.П.Волков, Г.С.Альтшуллер, И.П.Іванов).
5. Технології саморозвивального навчання (Г.К. Селевко).

Основні теоретичні положення

1. Загальні основи технології розвивального навчання.

На початку 30-х років ХХ ст Л. С. Виготський висунув ідею випереджаючого навчання і розвитку, орієнтованого на розвиток дитини як на основну мету. Згідно з його гіпотезою, знання є не кінцевою метою навчання, а всього лише засобом розвитку учнів. Ідеї Л.С.Виготського були розроблені і обґрунтовані в рамках психологічної теорії діяльності (А.Н.Леонтьєв, П.Я.Гальперін і ін.).

В результаті того, що були переглянуті традиційні уявлення про розвиток і його співвідношення з навчанням на перший план було висунуто становлення дитини як суб'єкта всіляких видів і форм людської діяльності.

Розвиток — це процес фізичної і психічної зміни індивіда в часі, що передбачає вдосконалення, перехід в будь-яких його властивостях і параметрах від меншого до більшого, від простого до складного, від нижчого до вищого.

Термін «формування особистості» вживається як:

- 1) синонім «розвитку», тобто процес внутрішньої зміни особистості;
- 2) синонім «виховання», «соціалізації», тобто створення і реалізація зовнішніх умов для розвитку особистості.

Розвиваюче навчання враховує і використовує закономірності розвитку, пристосовується до рівня і особливостей індивідуума. Концепція розвивального навчання (Ж.Піаже, З.Фрейд, Д.Дьюї): дитина повинна пройти в своєму розвитку строго певні вікові стадії (доопераційні структури - формальні операції - формальний інтелект) до того, як навчання зможе приступити до

виконання своїх специфічних завдань. Розвиток завжди йде попереду навчання, а останнє надбудовується над ним, як би «навчаючи» його.

Концепція розвиваючого навчання:

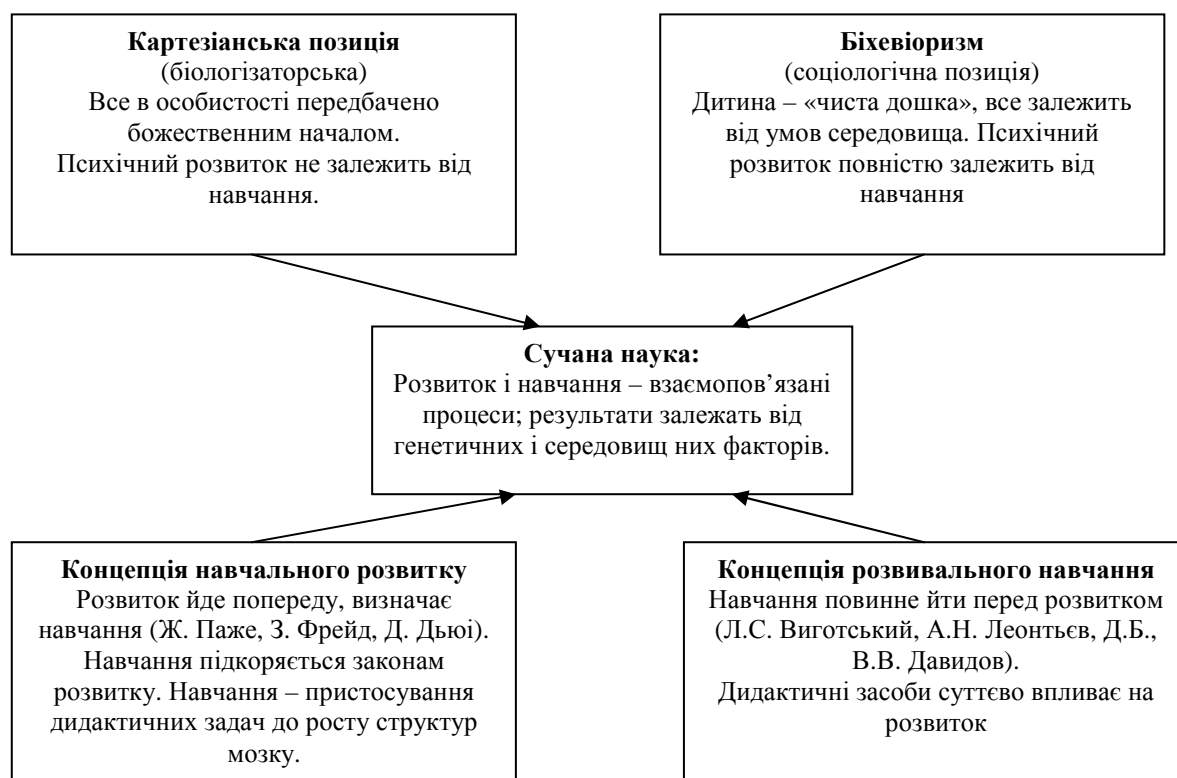
Вирішальна роль в розвитку дитини належить навчанню. Дана концепція затвердилася в ХХ столітті завдяки працям російських вчених Л.С.Виготського, А.Н.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна, Д.Б.Ельконіна, П.Я.Гальперіна, Л.В.Занкова, В.В.Давидова і ін. На користь суспільства і самої людини навчання має бути організоване так, щоб досягти за мінімальний час максимальних результатів розвитку. Воно повинне йти попереду розвитку, максимально використовуючи генетичні вікові передумови і вносячи до них істотні корективи. Це забезпечується спеціальною педагогічною технологією, яка і називається розвивальним навчанням.

У розвивальному навчанні педагогічні дії випереджають, стимулюють, направляють і прискорюють розвиток спадкових даних особистості.

У розвивальному навчанні дитина є повноцінним суб'єктом діяльності. Розвивальне навчання направлене на розвиток всієї цілісної сукупності якостей особистості.

З цієї точки зору розвивальне навчання правильніше було б називати розвиваючою педагогікою, або педагогікою розвитку.

Розвивальне навчання відбувається в зоні найближчого розвитку дитини. Визначити зовнішні кордони зони найближчого розвитку, відрізнити її від актуальної і недоступної зони - завдання, яке вирішується доки лише на інтуїтивному рівні, залежному від досвіду і майстерності вчителя.

Рис. Співвідношення навчання і розвитку

2. Система розвивального навчання Л.В.Занков

Занков Леонід Володимирович (1901-1977) - педагог і психолог, академік АПН ССРСР, учень школи Л. С. Виготського, висунув і експериментально підтвердив свою модель розвивального навчання.

Однією з перших спроб практичної реалізації ідеї розвивального навчання було обґрунтування розвитку як провідного критерію оцінювання роботи школи, дослідно-експериментальне дослідження об'єктивних педагогічних закономірностей у співвідношенні навчання та розвитку.

Згідно з цією концепцією загальний розвиток тлумачився як розвиток здібностей учнів. Основними критеріями при визначенні нового рівня були розвиток спостережливості, абстрактного мислення, практичних дій. Нова система принципів зорієнтована на досягнення оптимального рівня загального розвитку школярів, що, безперечно, пов'язано і з належною успішністю у навчанні. Загалом система розвивального навчання мала у своїй основі такі взаємопов'язані принципи: принцип навчання на високому рівні складності; принцип навчання швидким темпом; принцип провідної ролі теоретичних знань; принцип усвідомлення школярами процесу учіння; принцип цілеспрямованої і систематичної роботи з розвитку всіх учнів.

1. Принцип навчання на високому рівні складності. Цей принцип є провідним у технології розвивального навчання і характеризується, на думку Л. Занкова, не тим, що перевищує «середню норму» складності, а насамперед тим, що розкриває духовні сили дитини, дає їм простір і спрямування. Йдеться про складність, пов'язану з пізнанням суті явищ, які вивчаються, залежностей між ними, із справжнім залученням дітей до цінностей науки й культури. Засвоєні знання, стаючи надбанням школяра, забезпечують перехід на вищий ступінь розвитку.

2. Принцип навчання швидким темпом. Він органічно пов'язаний із попереднім і передбачає відмову від одноманітного повторення пройденого матеріалу. Суть його полягає в тому, щоб діти безперервно збагачували свій розум різноманітним змістом, який створює сприятливі умови для глибшого осмислення набутих знань.

3. Принцип провідної ролі теоретичних знань. Він орієнтує на зосередження уваги не на всіх складностях, а на пов'язаних із теоретичним осмисленням їх внутрішніх суттєвих зв'язків. Головним у навчальному процесі є розмежування різних ознак об'єктів і явищ, що вивчаються. Здійснюється воно в межах принципу системності й цілісності, згідно з яким кожний елемент засвоюється у зв'язку з іншим і всередині певного цілого.

4. Його застосовують під час вивчення всіх предметів. У технології розвивального навчання Л. Занкова формування навичок відбувається на основі повноцінного загального розвитку, на базі глибокого осмислення відповідних понять, відношень, залежностей. Принцип усвідомлення школярами процесу учіння.

5. Принцип цілеспрямованої і систематичної роботи з розвитку всіх учнів. Зосереджений він на подоланні неуспішності окремих учнів, посиленій увазі до їх загального психічного розвитку. Йдеться про виявлення і корекцію тих аспектів психічного розвитку, відставання яких було основною причиною неуспішності.

Зміст розвивального навчання зорієнтований на пізнання загальної картини світу засобами науки, літератури, інших видів мистецтва. У початкових класах, наприклад, він охоплює матеріал із природознавства, географії, історії. Особлива увага приділяється зображувальній діяльності, музиці, читанню художніх творів, праці в її моральному та естетичному значеннях.

Л. Занков обстоював ідею розвитку як провідного критерію роботи школи.

Технологія Л. Занкова передбачає участь школярів у різних видах діяльності, використання у викладанні дидактичних ігор, дискусій, а також методів, спрямованих на збагачення уяви, мислення, пам'яті, мови. Вона виявила свою ефективність на всіх етапах організації процесу навчання, передусім у розвитку психічних функцій молодших школярів. Однак здійснені протягом 60—70-х років XX ст. спроби впровадити її у масову шкільну практику не були успішними, оскільки вчителі не змогли забезпечити нові програми відповідними технологіями навчання.

3. Технологія розвивального навчання Д.В.Ельконіна - В.В.Давидова.

Ельконін Данило Борисович (1918-1959) - відомий радянський психолог, автор всесвітньо відомої періодизації вікового розвитку.

Давидов Василь Васильович - академік, автор теорії розвивального навчання, теорії змістовного узагальнення. Ця технологія направлена на розвиток логічного, теоретичного мислення.

Д. Ельконін, розвиваючи ідеї свого вчителя Л. Виготського, досліджував широке коло проблем дитячої та педагогічної психології. Центальною проблемою його досліджень була природа дитинства та глибинні закони психічного розвитку дитини. Спираючись на поняття «провідна діяльність», обґрунтоване ним спільно з О. Леонтьєвим, Ельконін створив розгорнуту періодизацію психічного

розвитку в дитячому віці, описав усі основні типи провідної діяльності дитини від народження до 17 років. Він є автором теорії ігрової та навчальної діяльності, ефективної технології навчання дітей на основі звукового аналізу слова.

Своєрідність навчальної діяльності школярів Д. Ельконін убачав не в засвоєнні знань і вмінь, а в самозміні дитини. При цьому школяр свідомо сприймає навчальну діяльність як особливу діяльність, особисту мету. Так на початку 60-х років XX ст. було сформовано основи концепції розвивального навчання, в якій дитина є не об'єктом впливів учителя, а суб'єктом учіння, який самозмінюється. Для розрізнення традиційного поняття «навчальна діяльність», тотожного поняттю «учіння», у системі розвивального навчання використовують поняття «цілеспрямована навчальна діяльність».

Спільно з Д. Ельконіним працював його колега В. Давидов. Вони керували багатоплановим експериментальним дослідженням щодо формування у молодших школярів ставлення до навчальної діяльності як до особистої мети свого розвитку, яке мало підтвердити гіпотезу щодо розвивального навчання. Експеримент тривав у школах Харкова, Києва, Москви, деяких інших містах. До безпосереднього аналізу перебігу та результатів експерименту було залучено спеціалістів із соціології освіти, психології розвитку, теорії пізнання та розвитку. Результати цих досліджень дали підстави для висновку, що дитина молодшого шкільного віку може розв'язати свої освітні завдання, якщо у структурі її психіки сформуються і розвинуться такі психічні новоутворення, як абстрактно-теоретичне мислення, здатність до довільного (усвідомленого та цілеспрямованого) управління поведінкою, активність і суб'єктність у навчальній діяльності.

В. Давидов і Д. Ельконін є авторами теорії змістового узагальнення, розвитку логічного, теоретичного мислення. В основі технології лежить багатогранність фактичного матеріалу, відокремлення в змісті навчання деяких загальних «клітин», з яких поступово виводяться окремі.

У результаті багаторічних експериментальних досліджень В. Давидов обґрунтував способи відбору змісту навчання в початковій школі, які враховують особливості та структуру навчальної діяльності які забезпечують формування в учнів теоретичного мислення.

Розвивальне навчання спирається на принцип змістового узагальнення, згідно з яким, загальні знання передують знанням окремим, конкретним. Це означає, що вивчення певного розділу повинно починатися з ознайомлення школярів із загальними, абстрактними його основами, а потім поступово збагачуватися конкретними фактами та знаннями. Наприклад, перш ніж освоювати окремі способи математичних дій, необхідно з'ясувати сутність поняття «число» як відношення величини, що є передумовою усвідомленого конструювання способів дій з будь-якими числами (цілими і дробовими, додатними і від'ємними). На думку В. Давидова, принцип змістового узагальнення та утворення теоретичного поняття полягає у виокремленні загальної форми різноманітних явищ, у з'ясуванні походження змісту поняття. Подальше засвоєння відбувається «сходженням» від абстрактного до конкретного. Через недотримання цього принципу у процесі засвоєння виникають труднощі для дітей.

4. Системи розвивального навчання (І.П.Волков, Г.С.Альтишуллер, І.П.Іванов).

Волков Ігор Павлович - педагог-новатор, заслужений вчитель РФ (м. Реутов Московської обл.). Ним розроблена і здійснена технологія творчого розвиваючого навчання, відповідно до якої послідовно формуються творчі здібності особистості на основі вільного вибору дитиною позаурочної діяльності.

Альтишуллер Генріх Саулович (Г.Альтов) - винахідник, письменник-фантаст, автор ТБВЗ - теорії вирішення винахідницьких завдань.

Іванов Ігор Петрович (1925-1991) - академік РАН, автор методики комунітарського виховання, методики колективних творчих справ.

Особливості змісту за І.П.Волковим

Дидактична реконструкція навчального матеріалу і блоково-паралельна система навчання засновані на внутрішньо-наочних і між-наочних зв'язках. Замість послідовності предметів, розділів і традиційно побудованої програми пропонується об'єднати вузлові питання, на яких заснований розділ, предмет або декілька предметів. Ці питання вводяться в найкоротші терміни після початку навчання і вивчаються одночасно, паралельно і у взаємозв'язку шляхом виконання практичних робіт по всіх розділах, що входять в блок. Таких блоків може бути декілька.

Особливості змісту за Г.С.Альтишуллером

Процесом пошукової, винахідницької діяльності є основний зміст навчання. Основним поняттям теорії вирішення винахідницьких завдань є протиріччя. При виникненні протиріччя можливі два шляхи його рішення:

- 1) компроміс, примирення протилежних вимог, що пред'являються, наприклад, до певної конструкції;
- 2) висунення якісно нової ідеї або принципово нової конструкції.

Особливості змісту за І.П.Івановим

Колективні творчі справи - це соціальна творчість, направлена на служіння людям, Батьківщині, творчість самобудування особистості. Його зміст - турбота про себе, про друга, про свій колектив, про близьких і далеких людей в конкретних практичних соціальних ситуаціях.

Особливості методики

Загальні межі даних технологій:

- Вільні групи, в яких дитина відчуває себе розкуто, не відчуває підпорядкування вчителю.
- Педагогіка співпраці, співтворчість учня і вчителя.
- Вживання методик колективної роботи: мозковий штурм, організаційно-діяльнісна гра, вільна творча дискусія.
- Ігрові методики.
- Мотивація: прагнення особистості до творчості, до самовираження, самоствердження, самореалізації.

У системі І.П.Волкова розроблені творчі книжки школяра. Це документ, в якому наголошуються всі самостійні (а не лише творчі) роботи, виконані понад навчальну програму, відповідають певним нормам, наприклад: 10 фотографій, 5-8 малюнків, письмові роботи (реферати, конспекти) об'ємом не менше 15 сторінок, музичний концерт тривалістю не менше 10 хвилин і т.д. При видачі книжка завіряється на кожному розвороті і враховується під час вступу до інших навчальних закладів.

5. Технології саморозвивального навчання (Г.К. Селевко).

Селевко Герман Костянтинович - кандидат педагогічних наук, науковий керівник авторської «Школи домінанти самоудосконалення особистості» (м. Рибінськ Ярославської обл.).

Технологія навчання, заснована на використанні мотивів самоудосконалення особистості, є новим рівнем розвиваючого навчання і може бути названа саморозвиваючим навчанням.

Зміст основ науки визначається освітніми стандартами, що діють. Варіації дидактичної структури навчальних предметів (укрупнення дидактичних одиниць, поглиблення, занурення, випередження, інтеграція, диференціація) визначаються дидактичними підходами до їх вивчення. У загальному контексті спеціальних наочних ЗУН особливого значення набувають загальноучбові уміння і навички, також пов'язані з ними знання. Позиція учня: свобода вибору, самовизначення.

Надзадачею приватних методик в СРН є формування в учнів домінанти (психологічної установки) на самоудосконалення. Для її досягнення чимале значення мають адекватні стиль і методи зовнішніх дій, устрій середовища життєдіяльності дитини. В умовах школи вони створюються гуманно-особистісними стосунками і методичною організацією навчального процесу.

Міжособові стосунки «вчитель - учень» визначаються гуманно-особистісним підходом («любити, розуміти, приймати, співчувати, допомагати»). Опора на позитивне стимулювання (педагогіка успіху), заперечення зовнішнього примусу, партнерські стосунки співпраці створюють умови для задоволення потреб самоудосконалення, орієнтують учня на виховання в собі позитивних творчих домінант поведінки.

Організація навчального процесу по предметах заснована на:

- перенесенні акценту з викладання на навчання;
- перетворенні педагогічного керівництва самовихованням і самоосвітою особистості на пріоритет організації навчально-виховного процесу;
- використання етично-вольової мотивації діяльності (поряд з пізнавальною);
- пріоритет самостійних методів і прийомів.

Загальний методичний рівень навчально-виховного процесу створюється багатством і різноманітністю вживаних методик. Для створення умов самовизначення (можливостей самопроб)

дитини в різних стилях і методах діяльності в СРН використовується система планування методик, вживаних в навчальних предметах. Кожен школяр впродовж періоду навчання повинен попрацювати у всіх найважливіших методичних режимах (технологіях).

У технології СРН велике значення має організація взаємоузгодженої освіти учнів, вчителів і батьків, координація функціонування всіх трьох підсистем: теорії, практики і методики.

Завдання для самостійної роботи:

- 1.Опрацювати конспект лекцій, вказану літературу.
- 2.Підготуватися до відповідей на теоретичні запитання.
3. Підготуватися до проведення круглого столу «Значення технологій розвивального навчання у сучасній початковій школі».

Практичні завдання.

Провести круглий стіл «Значення технологій розвивального навчання у сучасній початковій школі».

Індивідуально-самостійні завдання.

Прорецензувати і законспектувати статті:

1. Давыдов В.В. О понятии развивающего обучения // Педагогика. – 1995. - №1.
2. Дьяченко В.К. Новая педагогическая технология в действии // Начальная школа – 1994 - №4.
3. Савенкова Л. Инициатива у спілкуванні з учнем // Початкова школа. – 1998. - №5.
4. Фурман А.В. Методический анализ систем развивающего обучения // Педагогика и психология.- М., 1995. - №1.

Література.

1. Безпалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.,1989.
2. Буркова Л.Технології в освіті // Рідна школа. -2001. - №2
3. Давыдов В.В. О понятии развивающего обучения // Педагогика. – 1995. - №1.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник.- К.: Академвидав, 2004. -352 с.
5. Дьяченко В.К. Новая педагогическая технология в действии // Начальная школа – 1994 - №4.
6. Інноваційні педагогічні технології / Укладач Вірковський А.П. –Житомир, 2006.
7. Карпець Л. Інтерактивні форми роботи на уроках «Я і Україна» // Початкова освіта. – 2007. - № 4. – С. 10 – 16.
8. Кларин М.В. Педагогические технологии в учебном процессе. – М., 1989.
9. Козак Т.П. Урок математики з використанням інноваційних технологій // Початкове навчання та виховання. – 2006. - № 6. С. 12 – 14.
10. Освітні технології / За ред. О.М.Пехоти. – К.,2004.
11. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К.: А. С. К., 2004. – 192с.
12. Савенкова Л. Инициатива у спілкуванні з учнем // Початкова школа. – 1998. - №5.
13. Селевко Г.С.Современные образовательные технологии. – М.,1998.
14. Фурман А.В. Методический анализ систем развивающего обучения // Педагогика и психология.- М., 1995. - №1.

Практичне заняття № 15.

Тема. Педагогічні технології авторських шкіл.

Мета. Систематизувати знання студентів про досягнення сучасної вітчизняної та зарубіжної педагогіки.

Професійна спрямованість. Формування у студентів системного бачення сучасних технологій.

План.

1. Школа адаптивної педагогіки (Є.А. Ямбург, Б.А. Бройде).
2. Модель «Російська школа».
3. Технологія авторської Школи самовизначення (А. Н.Тубельський).
4. Школа-парк (М.А.Балабан).

5. Агрошкола А.А.Католикова.
6. Школа Завтрашнього Дня (Д.Ховард).

Основні теоретичні положення

1. Школа адаптивної педагогіки (Є.А. Ямбург, Б.А. Бройде).

Ямбург Євгеній Олександрович - заслужений вчитель РФ, директор багатопрофільного комплексу № 109 м. Москва.

Бройде Борис Олександрович - заслужений вчитель РФ, директор навчально-виховного комплексу варіативної освіти на базі сш. № 26 м. Ярославля.

Адаптивна школа (школа адаптуючої педагогіки) - це школа, де має бути місце кожній дитині незалежно від його індивідуальних психофізичних особливостей і схильностей.

Прообразом такої школи служить Маннгеймська система, що отримала свою назву від міста Маннгейм, де вона вперше була застосована. Вона характеризується тим, що при збереженні класно-урочної системи організації навчання учні залежно від їх здібностей, рівня інтелектуального розвитку і міри підготовки, розподілялися по класах на слабких, середніх і сильних.

Основну структуру комплексу визначає ідея про диференціацію навчання по рівню розвитку дітей. Організаційно вона реалізується у вигляді трьох навчальних потоків-траєкторій, побудованих по вертикалі від першого класу початкової до останнього класу середньої школи:

- 1) траєкторія базового стандарту;
- 2) траєкторія випереджаючої (гімназично-ліцейної) освіти;
- 3) траєкторія компенсуючого навчання.

Кожна траєкторія має ряд розгалужень, підрівнів і варіантів. У адаптивному комплексі Е.А.Ямбурга дитячий садок існує в афектно-емоційно-вольовій парадигмі, що, зрозуміло, передбачає і когнітивний розвиток дітей, але він не є домінуючим. Облік особистих якостей дитини ведеться індивідуально.

Основним завданням навчання в класах базового стандарту є засвоєння знань, умінь і навичок в рамках базисного навчального плану і освітніх стандартів по предметах. Додатковим завданням організації педагогічного процесу на траєкторії базового стандарту є варіація змісту і методів навчання з метою їх адаптації до конкретного контингенту дітей.

Головними цілями траєкторії підвищеного рівня є: виховання інтелектуальної еліти; розвиток творчих здібностей дітей; відродження російської духовної культури; навчання самовизначенню, пошук області творчої самореалізації учнів.

Під компенсуючим навчанням в широкому сенсі слова мається на увазі система діагностичних, коректувальних, методичних, організаційних заходів, які робить школа для надання диференційованої допомоги дитині, що потребує її, впродовж всього періоду навчання з метою побудувати індивідуальну траєкторію розвитку, враховуючи психофізіологічні особливості, здібності і схильності, забезпечуючи максимально можливу самореалізацію особи.

Компенсуюче навчання - це створення довкола дитини реабілітовуючого простору, в якому компенсуються недоліки шкільної освіти, родинного виховання, усувається порушення працездатності і довільної регуляції діяльності, охороняється і зміцнюється фізичне і нервово-психічне здоров'я.

2. Модель «Російська школа».

Гончаров Іван Федорович - доктор педагогічних наук, професор Санкт-петербурзького педагогічного університету,

Погодіна Людмила Миколаївна - директор учбово-експериментального комплексу «Російська школа», що діє на базі школи №141 м. Москва і об'єднуючого дитячий садок, школу-ліцей і вчительську семінарію.

Особливості методики

Взаємовідношення учасників педагогічного процесу в «Російській школі» ґрунтуються на соборності, співпраці, співтворчості, спільному розвитку. Соборність у навчанні означає єднання безлічі «Я» довкола загальної справи при збереженні індивідуального і колективного. Соборність -

це взаємне духовне, душевне збагачення, що відбувається у всіляких формах спілкування, взаємодії, самоврядності дітей в навчально-виховному процесі.

Співпраця - це спільна напруга, спільна праця учасників будь-якої справи. В процесі навчання співпраця сходить до співтворчості - спільного творення, співавторства в створенні матеріальних і духовних цінностей. Розробка і втілення ідеї спільного розвитку вчителя і учня в реальній педагогічній практиці належать Л.М.Толстому. Особливості виховання у виховній роботі забезпечують тісний зв'язок трьох чинників - сім'ї, школи і суспільства.

Основи особистості дитини закладаються в сім'ї, тому побудова «Російської школи» тісно пов'язана із збереженням російської сім'ї, її виховного устрою. Основні педагогічні ідеї багатовікового досвіду виховання дітей в російському соціумі:

- спільна життєдіяльність (співпраця) вихователів і вихованців у вирішенні загальних завдань, що забезпечують життєдіяльність і дорослих і дітей;
- виховання істотних особистих якостей - відповідальності, волі, характеру в ході встановлення взаємної залежності (турботи) в загальній справі дорослих і дітей;
- духовна самовіддача, служіння людям, милосердя як природний стан;
- піднесення духовних потреб людей за допомогою народної творчості: казок, пісень, прислів'їв і тому подібне, організація виховання тямущих дітей в залученні до праці дорослих, до ремесла, спільна праця з умільцями;
- ділове спілкування в грі; серйозне відношення дорослих до дитячої гри, розробка ігор, різних змагань, створення розвиваючих іграшок.

Широко використовується національний пісенний матеріал, через російську народну пісню, обрядову музику відкривається і охоплюється емоційна мудрість і глибина російської нації.

3.   *Технологія авторської Школи самовизначення (О. Н.Тубельський).*

Тубельський Олександр Наумович — директор середньої школи № 734 р. Москви, кандидат педагогічних наук. Школа самовизначення - комплексна освітня установа, в якій навчання і виховання дітей з 3 до 17 років поєднується з роботою із створення і апробації особово-орієнтованого вмісту освіти.

Концепція

Школи самовизначення ґрунтується на антропософському припущенні про те, що з появою на світ індивід здійснює своє призначення, яке реалізується в онтогенезі в певних культуровідповідних формах мислення і діяльності (філософії, релігії, науці, мистецтві, економіці, виробництві і т.д.). Процес становлення особистості можна представити як розгортання цього призначення, а процес освіти як процес пошуку, пізнання, формування образу «Я».

У Школі самовизначення принципово відмовляються від програмування діяльності дітей, вихователь повинен вгадати їх сьогодишню потребу в тій або іншій діяльності, переважаючий настрій групи і окремої дитини, створити умови для взаємодії, самовираження і самодіяльності.

У початковій школі (трьох-, чотирьох-, п'яти або шестирічній) йде освоєння загальнокультурних навиків читання, письма, рахування в індивідуальному для кожної дитини темпі, при цьому особлива увага приділяється засобам самовираження свого досвіду, відчуттів, інтересів. Створюються умови для розвитку процесів розуміння і рефлексії, уміння вибудовувати власну діяльність.

Важливим завданням вчителя є не передача загальнокультурних способів розуміння, аналізу, а спонукання до виникнення і усвідомлення власних, індивідуальних способів роботи. Зміст уроків, підбір навчального матеріалу визначаються вчителем разом з дітьми в процесі колективного обговорення цілей, сенсу і ходу майбутньої роботи.

Кожній дитині надається можливість у будь-який час зайнятися улюбленою справою, стільки, скільки їй необхідно, шукати себе, пробувати у будь-якому вигляді діяльності. Школа розвертає перед дитиною сферу можливостей у вигляді тих, що відповідають її питанням і замовленням змістовних просторів: самонавчального, навчального, творчого, соціально-правового, трудового, ігрового і т.д..

Особливістю навчального заняття в школі самовизначення є його версійний характер, коли вміст курсу або теми представлений у вигляді декількох рівноправних гіпотез, різних способів роботи, пропонованих вчителем і учнями. Не потрібно обов'язково прийти до єдиноправильної відповіді або рішення.

4. Школа-парк (М.О.Балабан).

Балабан Милослав Олександрович - доцент МДУ, пропагандист і координатор міжнародної програми EPOS (*educational park of open studios*). Прообразом організації процесу в школі-парку є відкриті студії в Древній Греції, де серед інших майстрів Сократ, Платон і Арістотель вели повчальні бесіди-діалоги із студентами, яких цікавили різні проблеми світотворення. Іншим аналогом (до XVII століття) можуть служити форми учнівства в продуктивному середовищі (сім'ї, майстерні, ферми).

У школі-парку діє відкритий набір всяких інших, менш академічних, але не менш актуальних для розвитку студій (від кухонних, авторемонтних і столярних до торгівельних, спортивних і комп'ютерних), для того, щоб професійно виконувати ті освітні функції, які споконвіку виконував весь конгломерат автономних видів родинного, трудового і навіть вуличного учнівства. Школа-парк заснована на різновікових об'єднаннях дітей - відкритих студіях.

Відкрита студія відрізняється від класу тим, що це не група учнів, що прийшли на урок, і це не група учнів, що формально належать до одного рівня підготовки. На відміну від номінальної структури класу, де ієрархія здібностей як би неістотна для головного ритуалу уроку і де кожен з'являється голим одинаком перед вчителем-драйвером, у відкритій студії діє ієрархічна структура старших і молодших на чолі з вчителем-лідером. З часом в такій студії складається і матеріальна структура, типова для майстерні, де кожен майстер і підмайстер знає своє місце. Правда, на особливій периферії такої студії-майстерні ще передбачено місце для випадкових відвідувачів і постійних клієнтів, як в будь-якої майстрової сфери послуг.

За формою управління і організації навчального процесу студія різко відрізняється від уроку, де вчитель виконує адміністративну функцію драйвера. У відкритій студії-майстерні вчитель - старший майстер, тут він діє як лідер-експерт, до якого звертаються в разі потреби. Реальне навчання йде в системі вікових вертикалей, між якими часто виникає негласне, але добре змагання. Жодних вікових меж (окрім чисто фізичних, пов'язаних з технікою безпеки, дитини і старечою неміччю і тому подібне) тут не встановлюються. Навчальна робота йде в діловому спілкуванні старших учнів (як рядових майстрів у своїх вужчих проблемах) з молодшими, які виконують функції підмайстрів, або тих же молодших - з постійними клієнтами і відвідувачами, де вони виконують функції старших - гідів типа чичероне.

У парку-школі і в кожній відкритій студії існує інше завдання: забезпечити кожному відчуття нормального зростання на найдієвішому (у навчанні) рівні - рівні самооцінки. Оцінки вводяться офіційно в трьох останніх, випускних класах. Цього цілком достатньо, щоб видати кожному сповна реальний атестат зрілості. Потужна парк-школа, що складається з безлічі відкритих робочих студій, представляє ефективну модель виховання.

5. Агрошкола О.О.Католикова.

Католиков Олександр Олександрович — директор агрошколи-інтернату (м. Сиктивкар, Республіка Комі), народний вчитель СРСР, член-кореспондент РАН; втілює в умовах типової інтернатної школи модель трудового виховання А.С.Макаренка. Агрошкола А.А.Католикова є школою повного дня, режим і організація в якій побудовані багато в чому по аналогії з комуніою А.С.Макаренка. У школі-інтернаті виховуються близько 300 дітей з 2 до 18 років.

Матеріальна база Агрошколи складається з міської і приміської частин, що включають, окрім навчальних і спальних корпусів, медичний блок з усім необхідним устаткуванням, спортивний блок з плавальним басейном, тир. Приміська цілорічна база відпочинку і праці представляє учбово-дослідне господарство: діти привчаються тут до творчої праці, проходять виробничу практику по програмах агрошколи.

Територія центральної бази учбово-дослідного господарства 30 га, з них 2,6 га займають квітники і дослідні ділянки з теплицями; орних земель близько 100 га, стільки ж лугів; лісове господарство (близько 700 га), ботаніко-зоологічний заповідник «Межадорський».

Дитяче містечко включає учбові і спальні приміщення, два клуби, баню з сауною, простору їдальню, гаражі, вело і мотокласи, ангари для техніки (18 тракторів), станцію ГЕМ, водонапірні башти, теплиці, тваринницькі приміщення (15 дійних корів і 15 телят, близько 100 поросят, 5 овець, 5 коней, птахоферма, кролеферма і ін.).

Початкова професійна освіта ведеться по сільськогосподарських професіях і спеціальностях обслуговуючої праці (кравець, кулінар і тому подібне).

У законах колективу: працювати всім, від малого до старого, починаючи з весни до пізньої осені, від зорі до зорі. При цьому праця не виступає для дітей як небажана повинність, а організовується як особистий інтерес, загальна турбота. Діти залучаються до праці з найменшого віку, але при цьому завдання послідовно ускладнюються. Малята збирають ягоди, гриби, лікарські трави, у них є свій «колгосп»; підлітки ставлять досліди в теплицях і парниках, ведуть дослідницьку роботу з овочами і кролями; старшокласники переходять на виробничі ділянки, де праця фактично повністю механізована. Старшокласники освоюють професії овочівник, квітникар, механізатор, тваринник.

6. Школа Завтрашнього Дня (Д.Ховард).

Ховард Дональд - президент і засновник Школи Завтрашнього Дня (Луїсвілл, штат Техас). Доктор Ховард присвятив більше чверті століття спостереженням і дослідженням основних світових напрямів в області освіти. Він розробив технологію, засновану на біблійських принципах з використанням комп'ютерного навчання.

Цільові орієнтації

- Розвиток особистості до найвищого індивідуального рівня досягнень.
- Формування мініконцепції активного підприємця.
- Виховання законопослушного громадянина.
- Виховання віри в Бога.

Куррікулум включає всеосяжну систему цінностей, що визнаються в цитатах з Біблії і в її великих концепціях, фундаментом побудови продуктивного життя, демократичної цивілізації і вільного ринку. На перший план висувуються чесність, цілісність, прямота, старанність і особиста відповідальність. 60 головних рис вдачі - таких, як відвага, постійність, рішучість, наполегливість, співчуття, терпимість і ін. викладені так, щоб життєво-формує впливати на кожного учня.

Основний (стрижньовий) куррікулум подано в 700 брошурах - навчальними посібниками для учнів по всіх предметах (з кожного предмета одного року навчання 12 брошур - тематичних блоків). У основній куррікулум інтегрується комп'ютер. Комп'ютер доповнює книжковий текст вправами, тестами, рівневою диференціацією, розширенням і поглибленням вмістом.

Дитина включається у виконання куррікулума на тому рівні, який відповідає потребі і її здібностям. Він може бути в 5 класі з англійської мови, в 6 класі з математики і в 7 з природничих наук - в будь-якому поєднанні залежно від того, що цій дитині потрібно.

Завдання для самостійної роботи:

- 1.Опрацювати конспект лекцій, вказану літературу.
- 2.Підготуватися до відповідей на теоретичні запитання.
3. Підготуватися до проведення конференції «Педагогічні технології авторських шкіл».

Практичні завдання.

Провести круглий стіл « Педагогічні технології авторських шкіл».

Індивідуально-самостійні завдання.

Прорецензувати книгу : Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002. – 128 с.

Література.

- 1.Безпалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.,1989.
- 2.Буркова Л.Технології в освіті // Рідна школа. -2001. - №2.
- 3.Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник.- К.: Академвидав, 2004. -352 с.
- 4.Дичковская И.Н., Пониманская Т.И. Воспитание для жизни: образовательная система М.Монтессори – М., 1996.
- 4.Кларин М.В. Педагогические технологии в учебном процессе. – М., 1989.
- 5.Освітні технології / За ред. О.М.Пехоти. – К.,2004.
6. Селевко Г.С.Современные образовательные технологии. – М.,1998.
- 7.Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002. – 128 с.

III. Рекомендації до виконання лабораторних робіт.

Лабораторне заняття №1.

Тема. *Особистість дитини як об'єкт і суб'єкт в освітній технології. Відвідування та аналіз уроку в ЗОШ №12 м.Житомира.*

Мета. Систематизувати знання студентів про особистісно орієнтований підхід у сучасній педагогіці.

Представлення результатів лабораторної роботи:

Аналіз уроку за планом:

1. Знання, уміння та навички, що формувались на уроці
2. Способи розумових дій, що використовувались на уроці.
3. Яким чином на уроці задіяна сфера естетичних та моральних якостей особистості?
4. Які знання, уміння, здібності учнів були задіяні для забезпечення успішності практичної діяльності учнів?

Література.

1. Бех І.Д. Концепція виховання особистості // Рідна школа. -1991. -№1.
2. Бех І.Д. Наукове розуміння особистості як основа ефективності виховного процесу // Початкова школа. – 1998. - №1.- С.2.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.:ІЗМН, 1998. -204 с.
4. Бех І.Д. Проблема методів виховання в сучасній школі // Педагогіка і психологія. – 1996. - №4. – С.136-141.
5. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації. – К., 1996. – 230 с.
6. Ващенко Г. Діагностика моральних цінностей особистості школярів // Рідна школа. – 1996. - №3. – С.24-25.
7. Макаренко А.С. Методика виховної роботи. – К.: Рад. шк., 1990
8. Мироненко О.М. Педаг. умови формування морально-етичної діяльності в позакласних закладах //Початков.школа. -1998. -№ 10. –С.44.
9. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. – К., 2003. – 328 с.
10. Сорока І.Г. Сучасні виховні системи і технології.- Харків, 2002. – 128 с.
11. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. – К.: Рад. шк., 1975.

Лабораторне заняття №2.

Тема: *Наукові основи педагогічних технологій. Відвідування уроку в ЗОШ №12 м.Житомира та створення чіткої таксономії цілей.*

Мета: засвоєння сутності технології навчання. Формування у студентів умінь постановки цілей і проектування технології їх досягнення в навчальному процесі. Осмислення інноваційних технологій навчання.

Представлення результатів лабораторної роботи:

- 1.Створення таксономії цілей відвіданого уроку за такими областями діяльності, які вони охоплюють:
- 2.Когнітивна (пізнавальна область).
3. Афективна (емоційно-ціннісна) область.
4. Психомоторна область.

Література.

1. Бондаренко Н.В. Новые технологии в управлении учебным процессом//Информатика и образование. –1996. -№6. –С.99-104.
2. Гаврилук О. Нові технології навчання – ефективний шлях забезпечення високої кваліфікації спеціалістів// Рідна школа. –1998. -№6. –С. 68-71.
3. Гольдин А. Парадигмы свободы и современные образовательные технологии // Народное образование. –1997. -№8. –С. 38-40.

4. Гринькова М.В. Впровадження модульного принципу навчання //Рідна школа. – 1994. -№5. –С.50-51.
5. Кларин М.В.Инновации в обучении. Метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта. –М.: Наука, 1997.
6. Мазур П. Нові педагогічні технології: Поняття і сутність// Джерела. –1998. -№1. – С. 5-9.
7. Педагогічні технології: Навчальний посібник для вузів. –К.: Українська енциклопедія ім.. М.П.Бажана, 1995.
8. Помиткін Є. Освіта для життя: інноваційні ідеї педагогічних технологій// Освіта. – 1998. -№51. –С. 6.
9. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. –М.: Народное образование, 1998.

Лабораторне заняття № 3.

Тема. *Педагогічні технології на основі особистісної орієнтації педагогічного процесу.*

Мета. Познайомити з сутністю педагогічних технологій на основі особистісної орієнтації педагогічного процесу.

Представлення результатів лабораторної роботи:

Модель проведення КТС.

План заняття:

1. Позитивні та негативні сторони традиційного навчання.
2. Методика КТС.
- 3.Аналіз педагогічних праць Ш.А. Амонашвілі.

Література.

1. Гуманизация воспитания в современных условиях / Под ред. О.С.Газмана. – М., 1995.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004. – 352 с.
3. Концепція національної системи виховання. – Київ: Освіта, 1994.
4. Педагогічний пошук / Упорядник І.М.Баженова. – К.,1988.
5. Педагогічні інновації в сучасній школі /Методичний збірник. – Київ, 1994.
6. Селевко Г.С.Современные образовательные технологии. – М.,1998.
7. Сорока Г.І. Організація педагогічної підтримки в школі. – Харків, 2001.
8. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002. – 128 с.

Лабораторне заняття № 4.

Тема. *Педагогічні технології на основі активізації і інтенсифікації діяльності учнів.*

Мета. Познайомити з сутністю педагогічних технологій на основі активізації і інтенсифікації діяльності учнів.

Представлення результатів лабораторної роботи:

Фрагменти уроків з використання ігрових технологій та елементів проблемного навчання.

План заняття:

1. Розробка фрагменту уроку з вибраної дисципліни з використанням ігрових технологій та мікро викладання.
2. Розробка фрагменту уроку з вибраної дисципліни з використанням елементів проблемного навчання та мікро викладання.

Література.

1. Гуманизация воспитания в современных условиях / Под ред. О.С.Газмана. – М., 1995.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004. – 352 с.

3. Концепція національної системи виховання. – Київ: Освіта, 1994.
4. Педагогічні інновації в сучасній школі /Методичний збірник. – Київ, 1994.
5. Педагогічний пошук / Упорядник І.М.Баженова. – М.,1987.
6. Селевко Г.С.Современные образовательные технологии. – М.,1998.
7. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002. – 128 с.
8. Шаталов В.Ф. Куда и как исчезли тройки. – М., 1979.
9. Шаталов В.Ф. Точка опоры. – М., 1987.
10. Шаталов В.Ф. Эксперимент продолжается. – М., 1989.

Лабораторне заняття № 5-6.

Тема. *Педагогічні технології на основі ефективності управління і організації навчального процесу.*

Мета. Познати сутність педагогічних технологій на основі ефективності управління і організації навчального процесу.

Представлення результатів лабораторної роботи:

Фрагменти уроків з використання елементів диференційованого, індивідуального навчання, колективного та групового способу навчання.

План заняття:

- 1.Розробка фрагменту уроку з вибраної дисципліни з використанням елементів диференційованого навчання та мікро викладання.
- 2.Розробка фрагменту уроку з вибраної дисципліни з використанням елементів індивідуального навчання та мікро викладання.
- 2.Розробка фрагменту уроку з вибраної дисципліни з використанням елементів колективного та групового навчання , мікровикладання.

Література.

1. Гришина Т.В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи. – Харків, 2003.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004. – 352 с.
3. Концепція національної системи виховання. – Київ: Освіта, 1994.
4. Логачевська С.П. «Диференціація у звичайному класі» - К., 1987.
5. Педагогічні інновації в сучасній школі /Методичний збірник. – Київ, 1994.
6. Педагогічний пошук / Упорядник І.М.Баженова. – М.,1987.
7. Селевко Г.С.Современные образовательные технологии. – М.,1998.
8. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002. – 128 с.

Лабораторне заняття № 7.

Тема. *Моделювання і конструювання навчально-виховного процесу у початковій школі на основі використання інноваційних технологій.*

Мета. Розвиток у студентів умінь моделювати, проектувати і конструювати навчально-виховний процес

Представлення результатів лабораторної роботи:

Авторські педагогічні проекти.

Методика проведення.

- 1.Визначення організаційних форм проекту.
2. Вимоги до створення проекту.
3. Вибір журі.
4. Розробка власних проектів.
5. Захист проектів.

Література

1. Безрукова В.С. Педагогика. Проектная педагогика: Учебное пособие. – Екатеринбург, 1996.

2. Бех І.Д. Наукові засади створення особистісно-орієнтованих технологій // Початкова школа. – 1997. -№9. – С.4-7.
3. Коберник О. Проективна педагогіка і національна школа // Шлях освіти. – 2000. - №1. –С.7-11.
4. Коберник О.М. Теорія і методика навчально-виховного проектування виховного процесу в школі. – К.: Науковий світ, 2002. – 187 с.
5. Коберник О.М. Управління виховним процесом у загальноосвітньому навчальному закладі. – К.: Науковий світ, 2003. – 230 с.
6. Коновальчук І.І. Проектування інноваційних педагогічних технологій // Вісник Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка. – 2005. - №24. – С.71-75.
7. Педагогічні інновації в сучасній школі /Методичний збірник. – Київ, 1994.
8. Педагогічний пошук / Упорядник І.М.Баженова. – М.,1987.
9. Селевко Г.С.Современные образовательные технологии. – М.,1998.
10. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002. – 128 с.

Лабораторне заняття № 8.

Тема. *Інноваційні підходи до застосування частковопредметних педагогічних технологій. Відвідування уроку в ЗОШ №23 м.Житомира з метою практичного знайомства з інноваційними підходами до застосування частковопредметних педагогічних технологій.*

Мета. Розвивати вміння застосовувати інноваційні підходи до застосування частковопредметних педагогічних технологій

Представлення результатів лабораторної роботи:

Аналіз уроку за планом:

1. Інноваційні підходи до застосування частковопредметних педагогічних технологій, що використовувались на уроці.
  2. Актуальність і перспективність даних підходів.
- Наукова обґрунтованість, відповідність основним принципам, законам педагогічної діяльності.

Література.

1. Гришина Т.В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи. – Харків, 2003.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004. – 352 с.
3. Концепція національної системи виховання. – Київ: Освіта, 1994.
4. Освітні технології / За ред. О.М.Пехоти. – К.,2004.
5. Педагогічні інновації в сучасній школі /Методичний збірник. – Київ, 1994.
6. Педагогічний пошук / Упорядник І.М.Баженова. – М.,1987.
7. Селевко Г.С.Современные образовательные технологии. – М.,1998.
8. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002. – 128 с.

Лабораторне заняття № 9-10.

Тема. *Технології розвивального навчання. Відвідування уроку в ЗОШ № 8 м. Житомира з метою знайомства з використанням на практиці технологій розвивального навчання.*

Мета. Систематизувати знання про технології розвивального навчання.

Представлення результатів лабораторної роботи:

фрагмент уроку з використанням технологій розвивального навчання; аналіз уроку за планом:

1. Яким чином застосовувались технології розвивального навчання на уроці?
2. Система розвивального навчання якого автора застосовувалась на уроці?
- 3.Ефективність та перспективність використання даної системи .

Література.

1. Безпалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.,1989.
2. Буркова Л. Технології в освіті // Рідна школа. -2001. - №2
3. Давыдов В.В. О понятии развивающего обучения // Педагогика. – 1995. - №1.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник.- К.: Академвидав, 2004. -352 с.
5. Дьяченко В.К. Новая педагогическая технология в действии //Начальная школа – 1994 - №4.
6. Інноваційні педагогічні технології / Укладач Вірковський А.П. –Житомир, 2006.
7. Кларин М.В. Педагогические технологии в учебном процессе. – М., 1989.
8. Освітні технології / За ред. О.М.Пехоти. – К.,2004.
9. Савенкова Л. Ініціатива у спілкуванні з учнем // Початкова школа. – 1998. - №5.
10. Фурман А.В. Методический анализ систем развивающего обучения // Педагогика и психология.- М., 1995. - №1.

IV. Тестові завдання.

Вибрати правильну відповідь:

1. *Виховна технологія – це:*

- а) керована діяльність, яка забезпечує теоретичну і практичну реалізацію заходів превентивного характеру, спрямованих на попередження розвитку різних форм їх асоціальної, аморальної поведінки.
- б) спосіб діяльності, взаємодія суб'єкта з суб'єктом, комплекс засобів діяльності вихователя як суб'єкта виховного процесу, що спрямований на досягнення виховної мети та вдосконалення педагогічної діяльності.
- в) Це система заходів яка носить попереджувальний, випереджуючий, запобіжний характер і спрямована насамперед, на вдосконалення способу життя учнів.

2. *У практиці виступають різні комбінації методичних систем, самими розповсюдженими є:*

- а) класно-урочна система Я.А.Коменського;
- б) сучасне традиційне навчання;
- в) позакласне навчання;
- г) групові і диференційовані способи навчання;
- д) програмне навчання.

3. *У рамках особисто-орієнтованих технологій самостійними напрямками виділяються:*

- а) педагогічні технології;
- б) гуманно-особистісні технології;
- в) технології співробітництва;
- г) технології вільного виховання;

4. *Принципи складання опорних конспектів це:*

- а) принцип лаконічності;
- б) принцип структурності;
- в) принцип наочності;
- г) принцип індивідуальності;
- д) принцип опори.

5. *Найважливіші джерела педагогіки співробітництва:*

- а) філософське навчання про людину;
- б) діалогічна форма представлення нового матеріалу;
- в) гуманістичні традиції вітчизняної педагогіки.

6. *Педагогічне співробітництво в сучасній школі приймається на таких засадах:*

- а) діяльнісний підхід у взаєминах педагога та учня;
- б) діалогічна форма представлення нового матеріалу;
- в) гуманістичні традиції закордонної педагогіки.

7. *Педагогіка співробітництва:*

- а) суб'єкт – суб'єктні відносини учителя й учня;
- б) об'єкт-суб'єктні відносини учителя й учня;
- в) суб'єкти-об'єктні відносини учителя й учня;

8. *Назвіть основні принципи особистісно-орієнтовано підходу:*

- а) принцип самоактуалізації;
- б) принцип комунікативності;
- в) принцип індивідуальності;
- г) принцип суб'єктності;
- д) принцип науковості;

- ж) принцип вибору;
- з) принцип довіри і підтримки;
- і) принцип творчості і успіху.

9. Назвіть основні ідеї педагогіки співробітництва?

- а) відносини з батьками;
- б) відносини з учнями;
- в) ідея вільного вибору;
- г) ідея малих блоків;
- д) ідея великих блоків;
- ж) ідея самоаналізу;
- з) ідея самоконтролю;
- і) творча продуктивна праця.

10. Педагог, класний керівник в проєктувальній діяльності має враховувати наступні принципи:

- а) добровільність;
- б) бажання;
- в) диспут;
- г) зацікавленість учнів тією чи іншою технологією;
- д) любов до дітей;
- ж) строгість.

11. Організаційна структура колективного способу навчання складається з 4-х форм:

- а) особистої, домашньої, класної, загальної;
- б) колективної, групової, парної та індивідуальної;
- в) у парах, змінного складу, вуличні, дошкільні, шкільні;
- г) групової та непарної, колективної і складеної.

12. За характером педагогічного процесу виділяють наступні групи ігор:

- а) виховні;
- б) навчальні;
- в) тренувальні;
- г) контролюючі;
- д) узагальнюючі.

13. У структуру гри як процесу входять:

- а) ролі, узяті на себе граючими;
- б) ігрові дії як засіб реалізації цих ролей;
- в) ігрове вживання предметів;
- г) тренування гри;
- д) реальні відносини між граючими;
- ж) сюжет (зміст) – область дійсності.

14. Оцінка можливостей учня в ході засвоєння знань повинна складатися з таких критеріїв:

- а) логічного;
- б) навчального;
- в) дидактичного;
- г) психологічного;

15. Види технологій:

- а) класичне лекційне навчання;
- б) сучасне традиційне навчання;
- в) комп'ютерне навчання;
- г) навчання за допомогою навчальної книги.

16. *Технології співробітництва реалізують:*

- а) гуманізм;
- б) демократизм;
- в) рівність;
- г) партнерство в суб'єкт-суб'єктних відносинах педагога і учня.

17. *По науковій концепції засвоєння досвіду виділяються технології:*

- а) асоціативно-рефлекторні;
- б) біхевіористичні;
- в) орієнтовні;
- г) гетштальттехнології.
- д) інтеріоризаторські;

18. *По орієнтації на особистісні структури розрізняють такі структури:*

- а) досвід умінь і навичок;
- б) досвід навчання;
- в) досвід знань;
- г) досвід творчої діяльності;
- д) досвід емоційно-ціннісного відношення до освіти.

19. *По характеру змісту освіти називають технології:*

- а) навчальні і виховуючі;
- б) світські і релігійні;
- г) загальноосвітні і професійно орієнтовні.
- д) гуманітарні і математичні.

20. *Типові технології:*

- а) авторитарні;
- б) особистісно-орієнтовні;
- в) гуманно-особистісні;
- г) співпраці;
- д) технології вільного навчання.

21. *Технологія концентрованого навчання піклується про розвиток усіх сфер духовного “Я” дитини:*

- а) інтелектуальної;
- б) емоційної;
- в) вольової;
- г) образної.

22. *обов'язковими компонентами концентрованого навчання є:*

- а) єдність змісту навчального тижня за різноманітними формами уроків;
- б) взаємонавчання учнів;
- в) мала група.

23. *Кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення у виведеному на ринок новому чи вдосконаленому продукті, новому чи вдосконаленому технологічному процесі, що використовується у практичній діяльності або новому підході до соціальних послуг, — це:*

- а) новація;
- б) нововведення;
- в) інновація;

24. *Продукт інтелектуальної діяльності людей, оформлений результатом фундаментальних, прикладних чи експериментальних досліджень у будь-якій сфері людської діяльності, спрямований на підвищення ефективності виконання робіт, — це:*

- а) інновація;
- б) новація;
- в) винахід;
- г) нововведення.

25. Із наведених груп країн виберіть ту, яка включає перелік лише тих країн, що входять до «технологічного ядра»:

- а) Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція;
- б) Італія, Канада, Швеція, Голландія, Австрія, Південна Корея;
- в) США, Китай, Ізраїль, Сінгапур, Південна Корея.

26. Термін «інновація запровадив»:

- а) К. Маркс;
- б) Х. Кларк;
- в) Й Шумпетер;
- г) М.Туган-Барановський
- д) Ф.-А. Хайєк.

27. Інноваційна діяльність — це:

- а) діяльність, спрямована на створення і використання результатів наукових досліджень та розробок;
- б) діяльність, спрямована на створення, використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг;
- в) діяльність, спрямована на розроблення і випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг.

28. До методів генерування ідей не належить:

- а) метод інверсії;
- б) метод морфологічного аналізу;
- в) метод аналогій;
- г) метод елімінування;
- д) метод синектики.

V. Список рекомендованої літератури.

1. Агапова О.И., Джонс Л.А., Ушаков А.С. Проект новой модели обучения для информационного общества // Информатика и образование. 2006. №1.
2. Бжилянская Л. Инновационная деятельность: тенденции развития и меры государственного регулирования // Экономист. – М., 1996. № 3. – С. 22-33.
3. Божко О. О., Богуславська В.Л. Цикл уроків навчання грамоти з використанням інтерактивних технологій // Початкове навчання та виховання. – 2006.- № 9. С. 10 – 13.
4. Бургин М. С. Инновации и новизна в педагогике // Советская педагогика. – 1989. – № 12. – С. 34-45.
5. Власова В.Н. Технология «открытых форм» // Педагогика личности. Вып. 2. – Ростов н/Д, 2004.
6. Гнатюк Д. Інноваційні технології – перепустка до майбутнього //Директор школи. -2003. - №47.
7. Гордуз Н. Нестандартні форми навчання молодших школярів на уроках рідної мови // Початкова школа. – 2003. - № 4. С. – 1 – 4.
8. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Навч. посібник –К.: Академвидав, 2004.
9. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1 – 4 класи. – Х.: Основа, 2007. – 160 с.
10. Дуровкин В.П. Эффективность научных исследований в вузах – К., 1987. -40с.
11. Жиденко Н. І. Розвиток логічного мислення учнів початкових класів на позакласних заняттях із математики // Початкове навчання та виховання. – 2004. - № 13. С. 2 – 8.
12. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. – М.: Педагогика, 1987. – 160 с.
13. Засоби і технології єдиного інформаційного освітнього простору /Зб. наук. праць /За ред. В.Ю.Бикова, Ю.О.Жука – К.:Атака, 2004.
14. Кавтарадзе Д. Н. Обучение и игра. Введение в активные методы обучения. – М.: Флинта, 1998. – 192 с.
15. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. – М: Педагогика, 1990. –144 с.
16. Карасик А. Структура і методика інтерактивного уроку в початковій школі // Початкова освіта. – 2005. - № 7. С. 2 – 5.
17. Карпець Л. Інтерактивні форми роботи на уроках «Я і Україна» // Початкова освіта. – 2007. - № 4. – С. 10 – 16.
18. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. – М.: Педагогика, 1989. – 245 с.
19. Кларин М.В. Инновации в обучении: метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта. – М.: Наука, 1977. – 223 с.
20. Козак Т.П. Урок математики з використанням інноваційних технологій // Початкове навчання та виховання. – 2006. - № 6. С. 12 – 14.
21. Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці // Початкова школа. – 2004. - № 9. – С. 5 – 7.
22. Кондратюк О. Рекомендації з організації групової роботи // Початкова освіта. – 2007. - № 4. – С. 3 – 7.
23. Концептуальні засади перспективних освітніх технологій // Перспективні освітні технології /За ред. Сизоненко Г. –К., 2000.
24. Концепція виховання дітей та молоді у нац. системі освіти /Виховна робота в закладах освіти України. –К.,1998.
25. Коротун І. Інтерактивні техніки і технології групової роботи на уроках // Початкова освіта. – 2007. - № 4. С. 21 – 23.
26. Красовський М. Проблема дитиначого колективу в аспекті гуманізації школи //Рад.шк.-1995.-№2.
27. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высш. школа, 1990. – 118 с.
28. Куріпта В. І. Нестандартні уроки читання. 3 – 4 клас. – Х.: Основа, 2007. – 160 с.

29. Лысенкова С.Н. Когда легко учиться // Пед поиск. 1987. - № 1.
30. Меерович М. И., Шрагина Л. И. Педагогика творчества: возможности ТРИЗ как образовательной технологии // Школьные технологии. – 1997. – № 1.
31. Морозов Е. П., Пидкасистый П. И. Подготовка учителей к инновационной деятельности // Советская педагогика. – 1991. – № 10. – С. 34-41. Мироненко О.М. Педаг. умови формування морально-етичної діяльності в позакласних закладах // Початковашкола. -1998. -№ 10.
32. Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХІ століття: Кн.1: Пріоритет інтелекту; Кн.2: Освіта й наука; Кн.3: Модернізація освіти. Наук. видання./Авт. кол. Литвин В.М.(керівник). –К., 2004.
33. Нікітін Б.П., Нікітіна Л.О. Ми та наші діти. –К.: Молодь, 1989. – с. 240.
34. Новиченко О. З досвіду використання інтерактивних технологій // Початкова освіта. – 2007. - № 41. – С. 4 – 5.
35. Педагогічні технології: Навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей/ під заг. ред. В. С. Кукушина. – Москва: «Март», 2004. – 334 с.
36. Пироженко Р. Інноваційна психолого-педагогічна. діяльність: нові підходи //Дошкільне виховання. - 2001. - № 12.
37. Підборський Ю.Г., Репа Н.О. Моральне виховання школярів на національних традиціях// Педагогіка і психол.-1996. - № 1.
38. Побірченко Н., Коберник Г. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій // Початкова школа. – 2004. - № 10. С. 8 – 10.
39. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К.: А. С. К., 2004. – 192с.
40. Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників. –К., 1993. – с.14.
41. Рувинский К. Нравственное воспитание личности. –М.:МГУ, 1981. – с. 182
42. Селевко Г.К. Образоват. технологии. – М.: Нар. образование, 1998.
43. Синицын Е.С. Пути повыш. эффективности научно-исследовательской работы студентов /Сб. науч трудов –М., 1986.
44. Сухарева Н. Застосування інтерактивних технологій на уроках читання // Початкова освіта. – 2007. - № 7. С. 9 – 11.
45. Сухарева Л. С. Сучасний урок у початковій школі. Нестандартні уроки математики у 1 – 4 класах. – Х.: Основа, 2005. – 192 с.
46. Тевлін Б. Передовий педагогічний досвід: вивчення, узагальнення та поширення //Завуч. - 2003. -№35.
47. Телячук В. П., Лесіна О. В. Інноваційні технології в початковій школі. – Х.: Основа, 2007. – 240 с.
48. Технології інтерактивного навчання: Наук.-мет. посібник. – К., 2004.
49. Урок і виховний захід у контексті сучасних педагогічних технологій навчання // Розкажіть онуку. – 2008. - № 10. С. 3 – 9.
50. Фрумин И.Д. Пути инновационной школы // Директор школы. – 1993. – № 4. – С. 59-64.
51. Шадриков В.Д. Мотивация деятельности в процессе производственного обучения. Психология производственного обучения. – Ярославль: ЯрГУ, 1974. – 144 с.
52. Школа Щетиніна /Сорока Г. Сучасні виховні системи та технології: навч.-мет.посібник.– Харків, 2002.
53. Шульга В. Самоврядування як фактор соціального становлення молоді //Педагогіка і психологія проф.освіти. -2004. -№ 2.
54. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды /Под ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
55. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М., Педагогика, 1978. – 304 с.

**Досвід заслуженого вчителя України з Кіровоградщини Логачевської Світлани
Панасівни саме з питань індивідуалізації та диференціації навчально-визовного процесу.**

Актуальним і важливим в умовах переходу початкової школи на новий зміст і структуру навчання є досвід заслуженого вчителя України з Кіровоградщини Логачевської Світлани Панасівни саме з питань індивідуалізації та диференціації навчально-визовного процесу. Диференційовані завдання, які розробила Логачевська С.П., поділяються на дві групи:

- диференціація за ступенем складності;
- диференціація за ступенем самостійності.

Наведемо приклад моделювання диференційованих завдань за ступенем складності.

Тема: Таблиця множення числа 5. Знаходження значень виразів, які містять множення п'яти (3 клас).

Всі учні класу мають набір сигнальних карток червоного, зеленого, синього кольору, планшети. Виставлена сигнальна картка певного кольору показує вчителю, який саме варіант виконує учень.

До уроку з вищезначеної теми потрібно заготовити (і закрити) на дошці запис.

I етап

1 варіант

Перевірте, що $5 \cdot 9 = 45$ $5 \cdot 7 = 35$
 $5 \cdot 6 = 30$ $5 \cdot 10 = 50$

II етап

1 варіант

$5 \cdot \square = 45$ $5 \cdot \square = 25$
 $5 \cdot \square = 15$ $5 \cdot \square = 40$

2 варіант

Перевірте, що
 $5 \cdot 5 = 25$ $5 \cdot 8 = 40$

III етап

1 варіант

$5 \cdot 2 + 5 = 5 \cdot \square =$
 $5 \cdot 3 + 5 = 5 \cdot \square =$

2 варіант

$5 \cdot \square = 20$
 $5 \cdot \square = 10$
 $5 \cdot \square = 35$
 $5 \cdot \square = 30$

3 варіант

Перевірте, що
 $5 \cdot 4 = 20$
 $5 \cdot 3 = 15$

Після колективного складання таблиці множення 5 (I етап. Пояснення вчителя) учням пропонується завдання:

- Доведіть, що $5 \cdot 6 = 30$. Записи зробіть на планшетах ($5 \cdot 6 = 30$, $5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 = 30$).

Учитель оглядає планшети. Хто швидко і правильно виконає роботу, той одержує завдання 1 варіанта, яке записане на дошці. Цифра варіанта помічена червоною крейдою. Учні, що виконуватимуть 1 варіант, виставляють на підставку картку червоного кольору. Завдання пропонується зробити за 3 хв. Вмикається реле часу на 3 хв. «Чарівна шторка» опускається і відкривається лише частина дошки із завданням 1 варіанта (II етап).

У цей час учитель працює з іншими учнями. З коментуванням виконуються такі вправи:

$5 + 5 + 5 = 5 \cdot 3 = 15$ $5 \cdot \square = 20$
 $5 + 5 + 5 + 5 + 5 = 5 \cdot 5 = 25$ $5 \cdot \square = 10$

Пропонується завдання для самостійної роботи:

- Доведіть, що $5 \cdot 4 = 20$. Запишіть на планшетах. Після огляду записів на планшетах класовод добирає групу учнів, яким пропонується завдання 2 варіанта. Ці школярі виставляють сигнальні картки зеленого кольору.

Далі іде фронтальна перевірка робіт, які виконували учні 1 варіанта. Слухають усі, тому що знають – згодом і вони виконуватимуть подібні завдання.

На III етапі відкриваються завдання для 1 і 2 варіантів. Цифра 2 варіанта записана зеленою крейдою. Вмикається реле часу на 3 хв.

У цей час з учнями, які ще потребують допомоги в усвідомленні таблиці множення числа 5, з коментуванням виконуються завдання:

$$5 \cdot 7 = 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 = 35$$

$$5 \cdot 4 + 5 = 5 \cdot 5 = 25$$

$$5 \cdot 8 - 5 = 5 \cdot 7 = 35$$

$$5 \cdot \square = 4$$

Самостійно $5 \cdot 5 = 5 + \dots$ Оглядаючи планшети із записами $5 \cdot 5 = 5 + 5 + 5 + 5 + 5 = 25$, учитель добирає групу учнів для 3 варіанта (вони виставляють сигнальні картки синього кольору).

Усі школярі перевіряють завдання III етапу. Відкриваються завдання IV етапу. Цифра 3 варіанта записана синьою крейдою. Вмикається реле часу на 3 хв. Якщо серед учнів знайдуться ще такі, що потребують допомоги з боку вчителя, вони працюють разом з ним.

Особливу увагу класовод приділяє школярам 3 варіанта.

Перевірка завдань усіх варіантів здійснюється колективно.

IV етап. Спільне завдання

1. Користуючись таблицею, з коментуванням обчисли вирази:

$$5 \cdot 7 + 10 =$$

$$5 \cdot 6 - 23 =$$

$$5 \cdot 3 + 12 =$$

$$5 \cdot 7 - 23 =$$

$$5 \cdot 9 + 50 =$$

$$5 \cdot 8 - 14 =$$

2. Розв'яжи самостійно № 237.

1 варіант – (1, 2 приклади);

2 варіант – (3, 4 приклади).

(Математика, 3 кл. М. В. Богданович, Київ, «Освіта», 1992 р.)

I етап

1 варіант

Перевірте, що $5 \cdot 9 = 45$ $5 \cdot 7 = 35$
 $5 \cdot 6 = 30$ $5 \cdot 10 = 50$

II етап

1 варіант

$$5 \cdot \square = 45 \quad 5 \cdot \square = 25$$

$$5 \cdot \square = 15 \quad 5 \cdot \square = 40$$

2 варіант

Перевірте, що
 $5 \cdot 5 = 25$ $5 \cdot 8 = 40$

III етап

1 варіант

$$5 \cdot 2 + 5 = 5 \cdot \square =$$

$$5 \cdot 3 + 5 = 5 \cdot \square =$$

2 варіант

$$5 \cdot \square = 20$$

$$5 \cdot \square = 10$$

$$5 \cdot \square = 35$$

$$5 \cdot \square = 30$$

3 варіант

Перевірте, що

$$5 \cdot 4 = 20$$

$$5 \cdot 3 = 15$$

Після колективного складання таблиці множення 5 (I етап. Пояснення вчителя) учням пропонується завдання:

- Доведіть, що $5 \cdot 6 = 30$. Записи зробіть на планшетах ($5 \cdot 6 = 30$, $5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 = 30$).

Учитель оглядає планшети. Хто швидко і правильно виконає роботу, той одержує завдання 1 варіанта, яке записане на дошці. Цифра варіанта помічена червоною крейдою. Учні, що виконуватимуть 1 варіант, виставляють на підставку картку червоного кольору. Завдання пропонується зробити за 3 хв. Вмикається реле часу на 3 хв. «Чарівна шторка» опускається і відкривається лише частина дошки із завданням 1 варіанта (II етап).

У цей час учитель працює з іншими учнями. З коментуванням виконуються такі вправи:

$$5 + 5 + 5 = 5 \cdot 3 = 15$$

$$5 \cdot \square = 20$$

$$5 + 5 + 5 + 5 + 5 = 5 \cdot 5 = 25$$

$$5 \cdot \square = 10$$

Пропонується завдання для самостійної роботи:

- Доведіть, що $5 \cdot 4 = 20$. Запишіть на планшетах. Після огляду записів на планшетах класовод добирає групу учнів, яким пропонується завдання 2 варіанта. Ці школярі виставляють сигнальні картки зеленого кольору.

Далі іде фронтальна перевірка робіт, які виконували учні 1 варіанта. Слухають усі, тому що знають – згодом і вони виконуватимуть подібні завдання.

На III етапі відкриваються завдання для 1 і 2 варіантів. Цифра 2 варіанта записана зеленою крейдою. Вмикається реле часу на 3 хв.

У цей час з учнями, які ще потребують допомоги в усвідомленні таблиці множення числа 5, з коментуванням виконуються завдання:

$$5 \cdot 7 = 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 = 35$$

$$5 \cdot 4 + 5 = 5 \cdot 5 = 25$$

$$5 \cdot 8 - 5 = 5 \cdot 7 = 35$$

$$5 \cdot \square = 4$$

Самостійно $5 \cdot 5 = 5 + \dots$. Оглядаючи планшети із записами $5 \cdot 5 = 5 + 5 + 5 + 5 + 5 = 25$, учитель добирає групу учнів для 3 варіанта (вони виставляють сигнальні картки синього кольору).

Усі школярі перевіряють завдання III етапу. Відкриваються завдання IV етапу. Цифра 3 варіанта записана синьою крейдою. Вмикається реле часу на 3 хв. Якщо серед учнів знайдуться ще такі, що потребують допомоги з боку вчителя, вони працюють разом з ним.

Особливу увагу класовод приділяє школярам 3 варіанта.

Перевірка завдань усіх варіантів здійснюється колективно.

IV етап. Спільне завдання

2. Користуючись таблицею, з коментуванням обчисли вирази:

$$5 \cdot 7 + 10 =$$

$$5 \cdot 6 - 23 =$$

$$5 \cdot 3 + 12 =$$

$$5 \cdot 7 - 23 =$$

$$5 \cdot 9 + 50 =$$

$$5 \cdot 8 - 14 =$$

2. Розв'яжи самостійно № 237.

1 варіант – (1, 2 приклади);

2 варіант – (3, 4 приклади).

(Математика, 3 кл. М. В. Богданович, Київ, «Освіта», 1992 р.)

План-конспект уроку математики з використанням ігрових технологій

Тема: Множення чисел 1 і 0. Множення на 1 і 0. Задачі на дві і три дії

Мета: ознайомити учнів із випадками множення, коли одним із множників є число 1 або 0; розвивати вміння учнів розв'язувати задачі на порівняння; сприяти підвищенню рівня успішності; виховувати пізнавальний інтерес.

Обладнання: карта математичного океану, магнітофон, дидактичний матеріал до ігор «Математик», «Хвостик Півника», картки, таблиці, ілюстрації трьох Сніговиків та Посміхаючого обличчя.

Хід уроку**I. Організаційна частина**

– Зараз у нас урок математики. Діти, який у вас настрій? Посміхніться самі до себе, до мене, подаруйте усмішку один одному.

– За виразом обличчя бачу, що у вас усе гаразд і ваш настрій можна зобразити так:

Я дуже хотіла б, щоб такий гарний настрій не залишав вас.

II. Контроль за корекцією знань учнів.

1. Перевірка домашнього завдання.

Задача

На дошці записані два варіанти розв'язку задачі.

I варіант

$$1) 30 - 9 = 21 \text{ (м)}$$

$$2) 21 : 3 = 7 \text{ (с)}$$

II варіант

$$1) 30 - 3 = 27 \text{ (м)}$$

$$2) 27 : 9 = 3 \text{ (с)}$$

Діти повинні встановити, що перший варіант розв'язку задачі правильний тому, що за першою дією ми визнаємо, скільки метрів шовку витратили на всі сукні, а потім з витраченого шовку пошили 7 суконь

2. Усна лічба.

Гра «Назви від найменшого добутку до найбільшого»

– Діти, ви знаєте багато професій. І на сьогоднішньому уроці ви здобудете професію, якщо, дивлячись на ці картки, правильно назвете числа від найменшого добутку до найбільшого. З протилежного боку картки утвориться слово, яке буде вашою професією на сьогоднішньому уроці, якщо добре будете працювати. *(Діти працюють.)*

– Отже, яку професію ми сьогодні здобудемо? *(Математик)*

III. Повідомлення теми і мети уроку.

- До нас сьогодні на урок завітали дві цифри: 1 і 0 *(Вчитель вивішує на дошку малюнки)* Ви вже давно знайомі з цими жителями математики. Вони дуже хочуть приймати участь у великому процесі – множення! Тому й прийшли сьогодні до нас, адже тема нашого уроку....Хто здогадався? *(Множення чисел 1 і 0. Множення на 1 і 0)*

Підготовчі вправи

– Разом з нашими гостями ми сьогодні подорожуватимемо математичним океаном. Для того, щоб вирушити в таку далеку, цікаву й важку подорож, ми повинні перевірити себе.

1. Гра «Обчислювальна машина».

$$32 \rightarrow :8 \rightarrow \cdot 7 \rightarrow +35 \rightarrow :7 \rightarrow \cdot 8 \rightarrow +28 =$$

$$9 \rightarrow \cdot 6 \rightarrow +27 \rightarrow :9 \rightarrow \cdot 7 \rightarrow +120 \rightarrow -83 =$$

$$56 \rightarrow :7 \rightarrow +64 \rightarrow :8 \rightarrow +578 \rightarrow -184 \rightarrow +197 =$$

2. Підберіть такі числа, щоб рівності були правильні:

$$6+6+6+6=6 \cdot \square$$

$$7 \cdot 3+7+7=7 \cdot \square$$

3. Доведіть, що $7 \cdot 6 = 42$

IV. Пояснення нового матеріалу.

Подорож.

– Приготуватися! (*Чути гудок корабля, крики чайок, звуки морських хвиль.*)

–

Порт «Нові знання»

- Вправа 751 (1). Виконати фронтально. Після виконання цієї вправи вчитель звертає увагу учнів, що при множенні 1 на будь-яке число у добутку отримаємо число, на яке множили 1. При множенні нуля на будь-яке число одержимо нуль. Ці правила можна записати так: $1 \cdot a = a$, $0 \cdot a = 0$
- Вправа 751 (3). Розв'язати приклади, використовуючи правила множення чисел 0 і 1. Розв'язування прикладів двох останніх стовпчиків прокоментувати.

Первинне закріплення

Вправа 753. Виконати фронтально. Записати розв'язання на дошці з коментуванням.

Порт «Задачний»

1. Усні задачі

- Літак летить із Києва до Москви 1 год, а назад – 60 хв. Чому така різниця? (*Різниці немає, адже 1 год має 60 хв.*)
- Олеся і Наталка збирали каштани. Олеся збрала 8, а Наталка в 3 рази більше. Скільки каштанів збрала Наталка? (*24 каштани.*)

2. Робота з підручником.

Задача 754. Аналіз задачі колективно. Розв'язання записати самостійно.

Порт «Рівнянь»

– Діти, у наших гостей є друг – Півник з пір'їнками від свого хвостика. На кожній пір'їнці – рівняння. Якщо ми розв'яжемо ці рівняння, то він збере ці пір'їнки в пишний хвостик. (*Діти розказують, як знайти той або інший невідомий компонент.*)

Розв'язування рівнянь за варіантами.

I варіант

$$x \cdot 25 = 0$$

$$78 \cdot x = 78$$

$$56 : x = 8$$

II варіант

$$56 \cdot x = 0$$

$$x \cdot 12 = 0$$

$$x \cdot 9 = 27$$

3. Фізкультхвилинка

– То який ми танець станцюємо?

Так, «Козачок»!

Два прихлопи, три притопи,

На носок, на каблучок,

Руку вліво, руку вправо, –

Ми танцюєм козачок.

Ще крок вліво, другий вправо,

Змах руками, крок ногами,

Руки вниз на поясок, –

Ми танцюєм козачок.

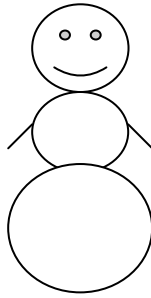
4. Продовження подорожі.

V. Закріплення знань.

Порт «Обчислень»

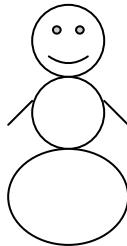
Диференційовані завдання.

На дошці висять різного розміру Сніговики: великий, менший і найменший. Від розміру сніговика залежить складність завдання.

Розв'язати задачу. За 9 однакових цукерок заплатили 72 коп. Скільки цукерок можна купити на 48 копійок?

- 1) $72 : 9 = 8$ (коп.) – коштує 1 цукерка.
- 2) $48 : 8 = 6$ (цук.) – можна купити.
- 3)

Вставити знак «<» або «>». Довести.

$1 \cdot 15 \cdot 18 \cdot 1$	$0 \cdot 86 \cdot 34 \cdot 0$	$12 \cdot 1 \cdot 56 \cdot 0$
$45 \cdot 0 \cdot 26 \cdot 1$	$1 \cdot 99 \cdot 99 \cdot 0$	$1 \cdot 1 \cdot 45 \cdot 0$

Вставити пропущене число, щоб рівності були правильними.

$13 \cdot 1 = 1 \cdot \square$	$0 \cdot 23 = 0 \cdot \square$	$25 \cdot 1 = 1 \cdot \square$
$7 \cdot \square = 8 \cdot 7$	$81 : \square = 14 \cdot 5$	$0 \cdot 67 = \square \cdot 0$

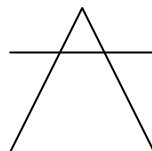
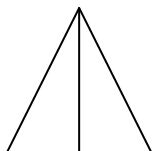
(Перевірка, висновок.)

Порт «Геометричний»

Робота в групах.

Перша група. Завдання на карточці:

- Чи однакова кількість трикутників утвориться, якщо трикутник поділити вертикальною та горизонтальною лініями?

Друга група.

Завдання: поставити правильну стрілку.

На скільки більше?

–

На скільки менше?

•

У скільки разів більше?

У скільки разів менше?

Збільшили у ...разів +
Зменшили у...разів
Збільшили на.... :
Зменшили на....

VI. Домашнє завдання

№756, 757. Пояснення домашнього завдання.

VII. Підсумок уроку. Оцінювання знань.

Порт «Прибуття»

- Ось і закінчилася наша цікава подорож математичним океаном. Наші гості дякують вам і прощаються з вами.
- Що ми сьогодні робили на уроці? Які труднощі у вас виникли в процесі роботи?
- Які б види діяльності ви б хотіли виконати на наступному уроці? Що для цього потрібно знати?
- Ви сьогодні добре попрацювали. Молодці! І кожен із вас здобув на сьогоднішньому уроці професію «математик» і відповідну оцінку.

План конспект уроку з використання інтерактивних технологій

Тема: Ділення на 1. Ділення рівних чисел. Розв'язування задач на різницеve порівняння двох часток.

Мета: ознайомити учнів із випадками ділення числа на одиницю та ділення рівних чисел; удосконалювати вміння учнів розв'язувати задачі на порівняння; розвивати пам'ять, логічне мислення; виховувати пізнавальний інтерес; сприяти підвищенню рівня успішності.

Обладнання: іграшковий лототрон, ілюстрації казкових героїв, блокноти кольорових сигналів, дидактичний матеріал до ігор, зірочки для оцінювання.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

Продзвенів і стих дзвінок

Починається урок.

Ми за парти дружно сядем

І на дошку разом глянем.

Математику в цей час

Буде вчити 3 клас!

– Сьогодні на уроці нас чекає непросте випробування. У нас буде незвичайний урок. Ми зіграємо в гру «математичний калейдоскоп». А цей казковий лототрон допоможе побувати у різних казкових героїв, які приготували для вас найрізноманітні математичні завдання. Але, щоб їх виконати, потрібно не тільки користуватися знаннями з математики, але й бути дружніми, пам'ятати про те, що ви граєте командою. А успіх залежить від кожного гравця. Недарма сьогодні девіз уроку «Один за всіх і всі за одного». Якщо у вас виникнуть труднощі під час роботи, проконсультуватись ви можете у Знаюк – капітанів команд.

II. Перевірка домашнього завдання

1. Вправа 756. Прокоментуйте розв'язання прикладів.

2. Задача 757. Зробити короткий запис на дошці. Вчитель робить заготовку короткого запису, а учень вписує потрібні числа:

{ Курей } □

□ Качок } □
Гусей

III. Контроль, корекція та закріплення знань.

– Починаємо нашу гру. За правильні відповіді ви будете отримувати золоті зірочки.

В кінці уроку ми проведемо підсумки. Але дивіться, щось наш лототрон не крутиться, він не впевнений у ваших силах. Давайте проведемо математичну розминку.

1. Гра «Трік – трак»

Вчитель. Числа при додаванні називаються зменшуване, від’ємник, частка.

Діти. Трік-трак, це не так!

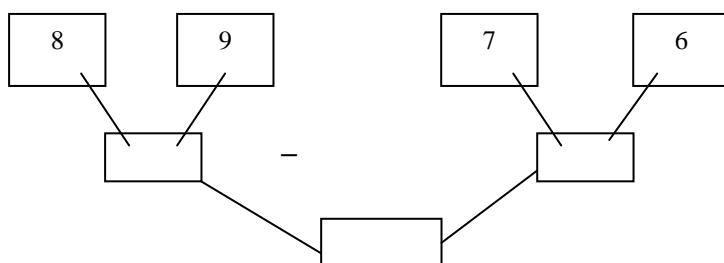
Вчитель. А як?

Діти. Числа при додаванні називаються перший доданок, другий доданок, сума.

(Робота з правилами)

2. Усний рахунок

1) скласти по блок-схемі вираз, знайти його значення.

(Блокноти кольорових сигналів)

2) Мишка зернятка збирала,

По два зернятка таскала,

Принесла вже 9 раз.

Який у мишки вже запас? $(2 \cdot 9 = 18)$

3) Три великі галки йшли додому з рибалки,

В сумці кожна з них несла сім рибин великих.

Рибку з’їли, а порахувати не вміли. $(7 \cdot 3 = 21)$

3. Каліграфічна хвилинка

– Що є спільного у днях тижня, кольорах райдуги, чудесах світу? (7)

Каліграфічне письмо цифри 7.

IV. Вивчення нового матеріалу.

– Ну а тепер все добре. Наш лототрон працює і ми попадаємо в першу казку. Вгадайте, що за казка? (Зачитує невеличкий фрагмент з казки «Русалонька»)

– Русалонька хоче теж вивчити математику і тому просить залишитися на нашому уроці. Дозволимо?

Пояснення нового матеріалу. (№760)

Бесіда.

– Сьогодні разом з Русалонькою будемо вчитися ділити числа на одиницю і самі на себе.

Наприклад, $8 : 1$, $8 : 8$

Скористаємося зв’язком дій множення і ділення, тобто складемо приклади на ділення з прикладу на множення. Візьмемо для цього приклад $1 \cdot 8 = 8$

$$1 \cdot 8 = 8,$$

$$8 : 1 = 8,$$

$$8 : 8 = 1.$$

- Що одержимо в частці від ділення числа на 1?
- Що отримаємо в частці від ділення числа на це саме число?
- Але Русалонька все ще не зрозуміла новий матеріал, тому наведіть власні приклади на ділення числа на 1 і ділення числа на самого себе. Давайте разом складемо правила ділення числа на 1 і ділення числа на це саме число. Як це можна записати за допомогою букв?

$$a : 1 = a$$

$$a : a = 1$$

Первинне закріплення.

- Крутим далі на лототрон. А яка це казка? (*Читає фрагмент з казки Попелюшка*)

Попелюшка. Ніхто не знає чому я така сумна. Справа у тому, що у нашому королівстві бал. Наш король хоче відмінити бал, він дуже сердитий, тому що не може розв'язати приклади. А я дуже хочу потрапити на бал.

Вчитель. Допоможемо Попелюшці потрапити на бал? (Виконують приклади №761 – з коментуванням, №762 – на дошці і самостійно)

Фізкультхвилинка

V. Закріплення отриманих знань.

- А куди зараз завів наш лототрон? (*Казка «Дюймовочка»*)

Дюймовочка. Я звикла прокидатися з першими промінцями сонця, вмиватися ранковою росю, ласувати квітковим пилком і весело щебетати з моєю подругою Ластівкою. Ми також приготували для вас завдання з математики!

- Сьогодні Ластівка прилетіла на урок не сама, а зі своїми помічниками.

45 – 27 : 27 + 10	Зворотня сторона
9 : 9 + 0 · 9	34
23 : 23 + 18 : 1	19
3 · 4 + 14 : 14	1
	13

- ✓ Велика Ластівка – найважчі приклади, розв'язавши які, можна отримати 3 зірочки.

- ✓ Середня Ластівка – більш легкі завдання, за які можна отримати 2 зірочки.

88:1 – (21 + 19)	Зворотня сторона
10 : 10 + 1	2
3 · 5 + 45	48
2 · 0 + 0 · 2	0
	60

- ✓ Маленька Ластівка – найлегші приклади, але за них ви отримуєте лише 1 зірочку.

11 · 0	Зворотня
65 : 1	сторона
88 : 88	18
3 · 6	0
	1
	65

Дюймовочка. Я – ваша ровесниця і також навчаюся в школі. Я отримала домашнє завдання, але не можу з ним справитися. Ви мені допоможете?

1. Задача 759. Прочитати задачу. Повторити її зміст.

Проаналізувати її зміст від запитання до даних.

– Чи можна відразу дати відповідь на запитання задачі?

– Чи можна відразу знайти периметр прямокутника?

– Що для цього треба знати?

– Що відомо про ширину прямокутника?

– Чи можна знайти ширину прямокутника?

– Яку дію для цього треба виконати?

Знайти ширину прямокутника. Побудувати цей прямокутник у зошитах. Обчислити його периметр.

2. Задача 763. Ознайомитися із задачею. Повторити її зміст за запитаннями вчителя. Колективно скласти план розв’язування. Порівняти його з планом, поданим у підручнику. Самостійно записати розв’язання задачі. План у зошитах не записувати.

Дюймовочка. Дякую вам за допомогу! А зараз я перевірю як ви засвоїли сьогоднішній матеріал.

Обчисліть із коментуванням:

$6 \cdot 1 + 6,$ $6 \cdot (1 + 6),$

$9 : (1 + 8),$ $9 : 1 + 2.$

VI. Домашнє завдання.

№766, 767. Вчитель пояснює завдання.

VII. Підсумок уроку.

– Ось і закінчилась наша гра. Ми побували в багатьох цікавих місцях.

– Які труднощі у вас виникли в процесі роботи?

– Які б види діяльності ви б хотіли виконати на наступному уроці? Що для цього потрібно знати?

– Ви сьогодні добре попрацювали. Молодці! І кожен із вас здобув на сьогоднішньому уроці оцінку – давайте підрахуємо зірочки і оцінемо кожного з вас.

ПАРАМЕТРИ АНАЛІЗУ ТВОРЧОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧИТЕЛЯ

Параметри розроблені І.М. Дичківською (Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К., 2004).

ОЗНАКА	ПАРАМЕТРИ
1. Рівень новизни	Глибокий рівень – інновація не має прикладних і теоретичних аналогів. Середній рівень – інновація доповнює, удосконалює і покращує наявні елементи освітньої системи або педагогічної практики. Поверхневий рівень – речення не містить новизни або орієнтоване на використання готових розробок в іншій сфері (група, освітній заклад, район, місто і т. д.)
2. Масштаб використання	Міжнародний Державний Регіональний Місцевий (дошкільний заклад, школа, група, клас, окремі вихованці і т.д.)
3. Об'єкти інновації	Зміст навчання Методика навчання Методика виховання Керування навчанням
4. Прогноз існування інновації	До двох років Від двох до п'яти років Понад п'ять років
5. Наукове обґрунтування інновації	Наявність теоретичного обґрунтування Наявність емпіричного матеріалу Недостатнє наукове обґрунтування
6. Готовність педагога до втілення інновацій	Висока Середня Низька
7. Інформаційно-методична забезпеченість інновації	Наявність методичного забезпечення Слабка забезпеченість (незабезпеченість) методичними матеріалами

ЗМІСТ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Організація змісту навчання	Вибір форм організації навчального процесу	Вибір форм контролю	Вибір методів навчання	Вибір засобів навчання
Відбір найвагомішого матеріалу	Лекція	Контрольна робота	Направлених на первинне засвоєння навчального матеріалу	Навчальна література
Структурування навчального матеріалу	Семінар	Колоквіум	Направлених на удосконалення знань, формування умінь і навичок	Наглядні посібники
Відбір прикладів і доведень з урахуванням спеціальності	Лабораторне заняття	Курсова робота		Інформаційні матеріали
Відбір задач і завдань, що направлені на формування умінь і навичок	Екскурсія	Курсовий проект		
	Самостійна позааудиторна робота	Залік		Навчальні засоби
	Практичне заняття	Екзамен		

МАЙСТЕРНІСТЬ І ТЕХНОЛОГІЯ У ПОРІВНЯННІ

Индивидуальное мастерство	Общая технология
1. Процес виконується працівником від початку і до кінця	1. Процес розділяється на частини, кожен працівник виконує свою частину роботи
2. Потрібне знання всієї системи, всіх тонкостей	2. Потрібне знання тієї чи іншої частини процесу, який виконує працівник
3. Потрібно все робити самостійно	3. Втілюються «готові» розробки, що полегшують роботу
4. Процес довгостроковий	4. Процес вагомо прискорюється
5. Продукт якісний	5. Продукт не гіршої якості
6. В основі інтуїція, почуття, досвід	6. В основі науковий розрахунок, знання
7. Продукція лімітована можливостями виробника	7. Продукція не лімітується можливостями виробника, можливе масове виробництво

ТЕХНОЛОГІЯ ЕВРИСТИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИТУАЦІЇ

Елемент ситуації	Діяльність учителя	Діяльність учня
Освітня напруга	Фіксація або створення освітньої напругеності, формулювання проблеми зв'язаної з об'єктом, яка не має відомого розв'язання.	Розуміння ситуації, що виникла. Виділення цілі діяльності по відношенню до пізнання об'єкта або розв'язання проблеми.
Уточнення освітнього об'єкту	Виділення освітнього об'єкта у вигляді явищ, понять, предмету. Розширення або створення потрібного освітнього середовища.	Виявлення особистого досвіду і проблематики по відношенню до виділеного об'єкта.
Конкретизація завдання	Формування навчального завдання у вигляді, забезпечуючого можливість особистого вирішення освітньої ситуації кожним учнем.	(Чому або згідно чого я маю діяти? Чи знаю я, як мені діяти? Чи є у мене способи і правила дії?)
Вирішення ситуації	Учитель виконує функцію наглядча. Іноді скеровує роботу учнів, коли це необхідно.	Особисте вирішення евристичної ситуації кожним учнем з допомогою евристичних методів. Індивідуальна, парна і групова діяльність учнів.
Демонстрація освітньої продукції	Організація диспутів, рецензій, обговорень. Співставлення та (або) визначення початкових позицій думок і інших результатів учнів	Демонстрація своїх освітніх продуктів: віршів, задач, визначень, символів, виробів, ідей і т.д. Перефразування проблем, що обговорюються, створення нових.
Систематизація отриманої продукції	Систематизація одержаних типів продукції, їх фіксація і подання в якості колективного освітнього продукту. Виявлення метапредметних рівнів отриманих продуктів.	Створення освітньої продукції на якісно новому рівні. (У чому мій результат, яка його роль і місце в спільних результатах?)
Робота з культурно-історичними аналогами	Введення культурно-історичних аналогів створених учнями освітніми продуктами, в тому числі і внесення в освітнє пространство уявлень самого учителя.	Співставлення різних типів продукції, самовизначення по відношенню до інших точок зору і способів їх вирішення. Розвиток евристичної ситуації на новому рівні.
Рефлексія	Організація індивідуальної і колективної рефлексії діяльності. Визначення і оцінка досягнутих результатів. Розуміння методології евристичної діяльності окремих учнів і всіх разом. Формулювання закінченого і відкритого вирішення освітньої ситуації.	Індивідуальна рефлексія з розуміння походження діяльності. «Зняття» і засвоєння використаних методів пізнання, способів вирішення проблем. (Чи було досягнуто мною поставленої цілі? Які зміни виникли в мені?)